

Saturš

Proza

Intervija

Apcere

Proza

Guntis Berelis. <i>Par asinīm un sievietēm!</i>	2
Jānis Buholcs. <i>Distance</i>	6
Mārtiņš Zelmenis. <i>Laikam ir jāiet mājās!</i>	10
Mārtiņš Pommers. <i>Perro</i>	14
Anna Enraita. <i>Pārnēsājamā Jaunava</i>	18
Maja Haderlapa. <i>Katlā</i>	24

Dzeja

Andris Ogrīņš. <i>Cilvēki dzīvie</i>	29
Lāsma Olte. <i>vai tu esi mājās?</i>	32
Maija Priedīte. <i>Ceļojuma piezīmes</i>	34
Anna Maļihona. <i>Apšauto dievgosiņu rūgtais piens</i>	36

Intervija

<i>Kur varu būt silts. Ar Andri Akmentiņu sarunājas Ingmāra Balode</i>	38
--	----

Apskats

Arnis Koroševskis. <i>Pieklusumā kā patvērumā</i>	43
Sintija Kampāne. <i>Piesātināti</i>	48

Recenzija

Inga Kaija. <i>Neomulīgās paralēles</i>	53
---	----

Apcere

Mikus Solovejs. <i>Marcipāns jezuītiem senajā Rīgā</i>	54
--	----

Recenzija

Kaspars Zellis. <i>Vērtīgs atgādinājums</i>	58
---	----

Raksts

Kristīne Ilziņa. <i>Divvalodīgā realitāte</i>	59
Laimute Balode. <i>No kurienes rodas vārdi?</i>	62

Vēsture

Pauls Daija. <i>Andreja Bergmaņa leģenda</i>	64
Zita Kārkla. <i>Sievietes ceļā</i>	68

72. lappuse

Kristiāna Šuksta. <i>Uzvarētāja nākamais rīts</i>	72
---	----

Žurnāls *Domuzīme*.
Iznāk kopš 2015. gada.
Galvenā redaktore: Rudīte Kalpiņa
Literatūras nodaļas redaktori: Jānis Vādonš, Aksels Hiršs
Vēstures nodaļas redaktors: Mārtiņš Mintaurš
Literārais redaktors un korektors: Jānis Kulmanis
Māksliniece: Sarmīte Māliņa
Izdevējs: a/s *Cits medijs*. Reģ. nr. 40103271624
Adrese: Bruņinieku iela 16, K-2, Rīga, LV-1001
www.facebook.com/domuzime.
Twitter: @Domuzime
E-pasts: redakcija.domuzime@gmail.com
Abonēšana: tālr. 27734907, e-pasts abonesana@ir.lv

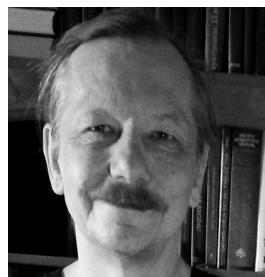

Žurnāls izdots ar Valsts kultūrkapitāla fonda finansējumu
Iespiests tipogrāfijā *Adverts*
Citējot atsauce uz *Domuzīmi* obligāta. Pārpublicēšanas
gadījumā nepieciešams saskaņojums ar žurnāla redakciju
Žurnālā publicētie materiāli ne vienmēr atspoguļo
redakcijas viedokli
Vāka ilustrācija — Krišs Salmanis
Žurnāls elektroniski: ir.lv/abonesana/ir-domuzime/

Guntis Berelis

Par asinīm un sievietēm!

Stāsts

Guntis Berelis ir rakstnieks un literatūrkritiķis. Publicējas kopš 1986. gada. Vairāk nekā 700 literatūrkritisku rakstu un desmit grāmatu autors: *Latviešu literatūras vēsture* (1999), *Mīnotaura medības* (1999), *Neēd šo ābolu. Tas ir mākslas darbs* (2001; Literatūras gada balva kritikā), *Ugunīgi vērši ar zelta ragiem* (2007; Literatūras gada balva prozā), *Vārdiem nebija vietas* (2015), *Es nekad nerunāju muļķības* (2018), *...rakstīt...* (2022) u. c.

Savulaik pāris gadus mitu Ilģuciemā, universitātes fizmatu fakultātes studentu kojās Buļļu ielā, kas tolaik cēli tika dēvētas pirmās sievietes kosmonautes un tagadējās kvēlās rašistes Valentīnas Tereškovas vārdā. Kojas joprojām ir savā vietā, pārkristītas par LU dienesta viesnīcu, tāpat savā vietā ir šņabja bodīte Buļļu un Dagmāras ielas stūrī (mūsdienīgais apzīmējums «diennakts veikals» diez vai bodītes sūtību – aplaimot studentus un vietējos bomžus – ir mainījis) un pirmā tramvaja sliedes, pa kurām nu braukalē piektais tramvajs.

Reizēm, piemētoties nostalgijas lēkmei, ir gadījies aizbraukt līdz Ilģuciemam, paklejojot pa apkaimi, izstaigāties pa Dzegužkalnu un pavērot, kas mainījies. Vispār jau nostalgijai isti nav, kur pieķerties, jo Ilģuciemā vairāk nekā četrdesmit gadu laikā mainījies ir pilnīgi viss, pačībējusi pat šķietami mūžīgā koka alus būda Dagmāras ielā tieši pretī tramvaja pieturai, kurā tika aizvadīti daudzi aizraujoši vakari, risinot eksistenciālas sarunas ar krievu armijas praporščikiem, kas nez kāpēc Ilģuciemu apdzīvoja tikpat biežā slānī kā universitātes un politehniskā institūta studenti.

Tolaik, septiņdesmito nogalē un astoņdesmito sākumā, man, protams, nebija ne mazākās nojausmas, ka turpat Ilģuciemā, bet drusku uz Spilves pusi, mazliet vairāk nekā pirms pusgadsimta pasaulē nācis un bērnību pavadījis Zigmunds Skujiņš. Jo, lai nu kas, bet Skujiņš komplektā ar visu latviešu literatūru mani interesēja stipri mazāk nekā kolorītie krievu praporščiki, un par Skujiņa romānā *Miesas krāsas domino* tik

krāšņi aprakstīto Balto muižu – tā sen jau izgaisusi pagātnes miglā, tomēr tās vārdu joprojām glabā Baltā iela – es pat dzirdējis nebiju. Un man ne prātā nevarēja ienākt, ka pēc gadiem daudz rakstiņu par Zigmunda Skujiņa grāmatām, intervēšu viņu, mums saveidosies gluži labas attiecības, viņš mani uzaicinās par sava, neatceros, septiņdesmit piecu vai astoņdesmit gadu jubilejas pasākuma vadītāju un, šķiet, pirmajam atvēlēs publiskošanai atmiņu stāstus par to, kā vācu armijā, lai nebūtu jāķeras pie plintes, sašāvis sev roku (kad drusku neticīgi novaibstījos, viņš pat parādīja apaļo rētu uz apakšdelma), bet krievu filtrācija no prosas biežputras ar saulespuķu eļļu viņam piemetusies tik grandioza caureja, ka pat vairāk nekā piecdesmit gadu distance šo epizodi nebija spējusi izdzēst no atmiņas. «Sūdi un suhari,» Skujiņš lakoniski raksturoja filtrācijas nometnes ikdienu. Vārdsakot, es tuvplānā ieraudzīšu nebūt ne to drusku manierīgo, drusku distancēto un varbūt pat drusku augstprātīgo latviešu literatūras klasiķi, kurš jaunībā *Kolumba mazdēlos* prātīgi pravietoja, ka sociālisma tvaika lokomotīves priekšā acinoši mirdz semafora zaļā uguntiņa, bet cienījamā vecumā ar romāniem *Miesas krāsas domino* un *Siržu zagļa memuāri* apliecināja, ka daudzie gadi dullumam nav itin nekāds šķērslis.

Bet par Skujiņu mazliet vēlāk. Studiju laikā es kādu brīdi piehaltūrēju – strādāju Imantā par naktssargu. Patrāpījās gan kāda ceļu būves uzņēmuma kantoris, kur atradās tiem laikiem neredzēta eksotika – atpūtas telpa ar zaļu biljarāda galdu, pie kura vakaros sanāca veči ripināt bumbas un dzert lētos vīniņus, taču gulēt nācās uz rindā saliktiem krēsliem –, gan poliklinika, kurā sargam bija atvēlētas visas nepieciešamās ērtības – galds, krēsls, elektriskā tējkanna un galvenais, izvelkamais divāns, uz kura pēc astoņiem, kad visi dakteri jau bija prom un poliklinikas durvis slēgtas, es parasti zvīnēju un lasīju grāmatu. Tak miera nebija – gandrīz katru vakaru, atskaitot sestdienas un svētdienas, ap deviņiem, pusdesmitiem poliklinikā ieradās... nu, resnais dakteris, tā es viņu klusībā iedēvēju, jo viņa vārdu tā arī nepapūlējos noskaidrot. Viņš nūdien bija resns, man pat likās, ka tik resnu cilvēku nekad neesmu redzējis, kaut gan īstenībā pārmēru resns bija tikai viņa vēders salīdzinājumā ar visai necilo augumu, tāda varena bumba, kas vēlās laukā no allaž atpogātās žaketes, nošļukusi pāri bikšu siksnai, kurai savukārt piemita nosliece noslidēt pārāk zemu, bet pāri vēderam, izlocījusies jautājumzīmē, nokarājās neganti raiba šlīpse. Resnajam dakterim bija sava poliklinikas ārdurvju atslēga, viņš ienāca, klusi pielavījās pie stikla būra, pavēra durvis un flegmatiski, tādā kā drusku rezignētā tonī noburkšķēja vienus un tos pašus vārdus:

– Labs vakars! Ak tad atpūšaties... Atpūšaties vien, bet es te drusku pastrādāšu.

Visām tagad tā veģetatīvā distonija, bet tā, kā Iļģuciemā, nekur nav. Kas ar tiem sieviešiem mūslaikos notiek?

Lāgiem viņš mēdza vēl ko piebilst par to, ka visa pasaule ir slima, jo neviens vairs nemāk kārtīgi atpūsties. Bet pašam resnajam dakterim droši vien bija kāda vielmaiņas kaite, tāpēc tik resns. Ko viņš vakaros līdz pat pusnaktij sadarīja savā trešā stāva kabinetā, es tā arī neuzzināju. Iespējams, strādāja pie kādām zinātniskajām publikācijām vai rakstiem *Veselibai*, varbūt kārtoja pacientu papirus, bet varbūt vienkārši atpūtās. Resnais dakteris tolaik man likās krietni padzīvojis vīrs, kaut gan īstenībā diez vai viņš bija vairāk nekā gadus desmit vecāks par divdesmitgadīgo studentu Bereli.

No manām Valentīnas Tereškovas ielas kojām uz Imantu varēja iziet pa taisno — gabals pamatīgs, toties daļu ceļa sanāca nostaigāt pa ieliņu, kas pēcāk manā vienīgajā bērnu grāmatā *Agnese un Tumsas valdnieks* ieguva Jocīgās ielas nosaukumu. Jocīga tā likās tālab, ka starp Imantas daudzstāvenēm atgādināja tādu kā neizprotamā veidā saglabājušos pagātnes atlūzu. Visriņķi deviņu un divpadsmit stāvu torņi, nikulīgi zālāji un vēl nikulīgāki kociņi, bet padomju pilsētībūvniecības murgam pa vidu — šaura, smilšaina ieliņa, apstādīta ar jau krietni saaugušām liepām un kļavām un apbūvēta ar pieticīgām privātmājelēm, kas celtas, šķiet, ne gluži divdesmitā gadsimta sākumā, bet divdesmitajos un trīsdesmitajos gados — tajā laikā, kad te reizēm varēja atklīst arī puišelis vārdā Zigis, jo viņa vecāku mājas no šejienes nemaz tik tālu nebija. Droši vien mājeles apdzīvoja ne paši turīgākie ļauži, iespējams, stikla fabrikas vai alus brūža strādnieki, varbūt kāds sīkbodnieks, varbūt dažā piederēja Daugavas kuģīša kapteinim vai stūrmānim, tomēr ap katru mājeli bija zemes pleķis ar pavasaros krāšņi saziedējušām ābelēm un ķiršu kociņiem, bet vēlā rudenī ap siltumnicu skeletiem vējš plivināja plēves driskas.

Ieliņa nūdien likās ieklidusi no pavisam cita laika, kad Iļģuciems vēl bija tāla Rīgas nomaļle un gan Nordeķu, gan Buļļu, gan Baltā muiža likās mūžīgas vērtības. Ejot pa ieliņu, pārņēma gluži vai postapokaliptiskas sajūtas, kad tu vienlaikus atrodies gan pagātnē, gan tagadnē, turklāt vēl jūti līdzī mājiņu iedzīvotājiem, kuru ikdienas dzīvi atļauts vērot jebkuram torņu augšējo stāvu iemītniekam.

Nupat pagājušoruden kādu vakaru kārtējie nostalgijas uzplūdi mani aizvedināja līdz šai pašai ieliņai. Pilnīga vilšanās — noplukušās aizgājušo laiku mājeles pārkvalificējušās par glaunām savrupmājām, izļodzīto koka sētu vietā kārtīgi metāla režģi, smilšainā brauktuve noasfaltēta, vairs nekādu dārziņu, toties katrā otrajā pagalmā pa džipam vai vismaz audi... Vārdsakot, nostalgija saruka melna un maziņa — paskat, redz kur priekšā uz stūra mirdzinās *Maxima* gaismas, varbūt jāiedzer kāds aliņš, lai izdzēnātu vilšanās sajūtu...

Un tad — neticu savām acīm — man pretī, lem-

pīgi zvalstīdamies un smagi elsdams, pa savu-laik jocīgo, bet nu tik parasto ieliņu soļo milzumresns vīrs, bikses nošķukušas zem vēdera, kas kā varena bumba veļas laukā no atpogātās žaketes, kuru, ja arī gribētu, viņš nemaz nespētu uz bumbas sapogāt. Pat idiotiski raibā šļipse! Resnais dakteris, joprojām šepat, pārmēru daudz liekie kilogrami viņu nav aizvedinājuši līdz kapu kalniņam! Nu, protams, stipri novecojis un vēl lēnīgāks nekā savulaik, pauris krietni papliks, atlikušie mati nosirmojuši, elpa vēl sēcošāka, slapjā pīere spīd pa gabalu, kaut gan vakars rudenīgi vēss...

Laikam mans skatiens dakterim likās pārmēru durstīgs, tāpēc viņš apstājās, pagriezās pret mani un kārtējo reizi smagi noelsās, un viņa sejas izteiksme liecināja, ka dakteris saspringti mēģina kaut ko atcerēties. Visticamāk, viņš uzskatīja, ka esmu viens no viņa neskaitāmajiem pacientiem, kurš vismaz reizi pabijis viņa kabinetā. To apzinoties, drusku samulsu un sveicīnot paklanīju galvu.

— Slimo, — teica dakteris. — Nemitīgi slimo.

— Tad jums alga garantēta, — dumji pajokoju.

— Nav laika aiziet pensijā, — dakteris gari nopūtās. — Jau kuro gadu. Slimo. Un tie sievieši...

Likās, ka resnais dakteris īsti nevar atrast vārdus, lai turpinātu, tāpēc viņu pamudināju.

— Ko — tie sievieši?

— Nu... Vārgums, mazasinība, sirdsklauves, pazemināts asinsspiediens... Ģībst uz līdzenas vietas. Desmitiem. Gluži vai kāda epidēmija. Sākās aprīli, domāju, tāds nelāgs pavasaris, tad jau daudzi gāžas gar zemi, bet nekā, turpinās visu vasaru un tagad rudenī arī... Jaunas meičas, bet tik vārgas, ka nespēj trešajā stāvā uzkāpt, brauc ar liftu. Un ģībst.

Iedomājos, ka arī resnais dakteris diez vai uz savu trešā stāva kabinetu kāpj pa trepēm. Gan jau brauc ar liftu. Kā viņam locītavas vēl nav pagalam no tāda dzīvsvara mūža ilgumā?

— Un tikai Iļģuciemā un Imantā... Sazvanījos ar kolēģiem — nekur citur tik traki neiet. Nu, labi, visām tagad tā veģetatīvā distonija, bet tā, kā Iļģuciemā, nekur nav. Kas ar tiem sieviešiem mūslaikos notiek? Visādas depresijas un distonijas, anoreksijas un anēmijas... Nemāk atpūsties, tas skaidrs, nu, bet tik daudz viņu...

Es klusēju un piekrietoši māju ar galvu. Taisnība, nav labi, galīgi nav labi ar tiem sieviešiem.

— Nu, un kā tad pašam — viss pa vecam? — dakteris pieklājības pēc apvaicājās, lai es neiedomātos, ka viņš mani, savu pacientu, neatceiras.

— Nav ne vainas, tā pamazām, — atbildēju, cenšoties, lai balss skanētu pietiekami dzīvespriecīgi.

— Tas labi, labi gan, tik vajag kārtīgi atpūsties, — dakteris likās manāmi atvieglots, ka es neuzbāžos viņam ar savām kaitēm, visviens, reālām vai iedomātām. Iedziļināties citu slimībās droši

Atšālējies, lai ko šis vārds nozīmētu, nejutos, bet samulsis un, atzišos, mazliet nobijies gan

vien ir reti nogurdinoša padarišana. — Nepāršaut pār strīpu — tā ir tā lielā dzīves gudriba.

Tas arī viss par resno dakteri. Iekšēji nosmiņāju par dažām savas atmiņas ipatnībām, kuru dēļ savulaik tikai epizodiski sastaptais dakteris tik pamatīgi bija aizķēries prātā, kamēr no ceļu būves uzņēmuma kantora biljarda bumbu ripinātājiem neatcerējos nevienu, un mēs aizgājām katrs uz savu pusi, bet anēmiskās sievietes mierīgi nogulsnējās kaut kur apziņas zemslāņos pie citas nelietderīgās un nejausi saklausītās informācijas.

Aizritēja vēl pāris nedēļas, un es atkal — nostalgiskām jūtām tomēr piemīt liels spēks, tas nekas, ka īsta pamata tam nav — klidu pa Ilģuciemu. Bija viens no tiem rudenīgajiem vakariem, kad laiks vēl gluži silts un patikams, bet krēslo jau agri, gaisā virmo tāda kā mikla, tomēr piemīlīga migliņa, zem kājām čab nokritušās lapas... Vārdsakot, brīdis kā radīts mazliet skumīgām, mazliet liriskām refleksijām par aizejošo laiku un taustāmās un redzamās pasaules zudību. Automašīnas jau stājušās braukāt, cilvēku tikpat kā nav, sajūta kā provinces mazpilsētā, no kuras visi sen jau pārvākušies uz ārzemēm. Nē, pag, paskat, šepat drusku uz priekšu, liepas paēnā, kur jau sabiezējusi tumsa, stāv pārtitis, ha, apkampušies, bezmaz salīpuši kopā, laikam skūpstās tik aizrautīgi, ka pasauli vairs nemaz neredz un nedzird. Vīrietis tumšā, garā, tādā kā plandīgā mētelī un hūti galvā man nez kāpēc atgādināja sikspārni, es pat nosmiņēju par dumjo analogiju, jo īstenībā no sikspārņa viņā nebija pilnīgi nekā; sieviete, ieģērbusies vieglprātīgi spidīgi sarkanā pufīgā jakā, kas atstaroja reto laternu mesto trūcīgo gaismu, tāpēc pārtiti pamanīju jau pa gabalu, — cieši pieklāvusies vīrietim un burtiski ļimst no viņa krampīgā tvēriena. «Nez, šitai arī zems asinsspiediens?» — iedomājos, atcerēdamies resno dakteri un viņa ģībstošās sievietes, un man atkal sanāca smieklis.

Jutu, ka zem kurpju zolēm iečirkstas smiltis. Ilģuciems un Imanta vispār būvēta uz aizlaiku kāpām — zem mājām un ielu seguma visur baltas smiltiņas kā Jūrmalā. Kāpēc man no iepriekšējās pastaigas bija palicis atmiņā, ka ieliņa ir caurcaurēm gludi noasfaltēta?

Sievietei saļodzījās kājas, viņa sašļuka — tiešām pagība? —, vīrietis, saudzīgi pieturot, viņu nolaida zemē un kādu brīdi stāvēja un noskatījās, bet neizrādīja nekādas satraukuma pazīmes — nedz ķēra pēc mobilā un zvaniņa ātrajiem, nedz pietupās, lai sapurinātu un mēģinātu dabūt atpakaļ uz kājām, kas šādā situācijā liktos pašsaprotami. Nē, vienkārši stāvēja, mazliet saliecies uz priekšu, un skatījās uz pakritušo sievieti. Pēc tam gausi pagriezās pret mani. Seja daļēji slēpās hūtes plato malūnā, taču profils, kas uz mirkli pavīdēja vārgājā gaismā... Tas nevarēja tā būt, bet tā tas bija! Ģermāniski aristokrātiskais deguns, kura dēļ

pirms daudziem gadiem viņu aplaimoja ar barona fon Lēvenšterna lomu mācību filmā par Rūdolfu Blaumani, rūpīgi apcirptās ūsas, kādas parādījās mūža pēdējā desmitgadē, kā allaž elegantais mētelis ar visu hūti... Neticēju savām acīm, jo tas tā nevarēja būt tāpēc, ka vienkārši tā nevarēja būt. Viņš, kurš jau mēnešus sešus aizsaulē... Tik neiespējami līdzīgs, nē, nevis līdzīgs, bet viņš pats.

— Paskat tik, Berel's arī te, — drusku tā kā izbrīnīti, tā kā ironiski teica Zigis. Zināju, ka tuvi paziņas viņu bieži sauca par Zigi, bet, lai arī mēs pēc sapazīšanās drīz vien pārgājām uz «tu», es pat domās viņu dēvēju pilnā vārdā par Zigmundu.

Neteicu neko, jo man nebija, ko sacīt.

— Tā nu tas ir, — Zigis turpināja. — Mēs visi atgriezīties, no kurienes nākuši, — viņš ar plašu žestu norādīja uz mājēlēm visriņķi. Nez kāpēc lepnās savrupmājas bija izmēros sarukušas, metāla režģu vietā rēģojās izlodziņi, no dēļiem sanagloti žogi. — Ilģuciems, kur tad vēl citur. Manas bērniņas teritorijas. Jā, sievietes un asinis, visur un vienmēr viens un tas pats.

— Ak tā, — atbildēju. Balss bija aizsmakusi. Noskremšļojos.

— Tāds mierīgs un kluss vakars, tāpēc sado-māju, ka jāizstaigājas. Drusku jāiestiprinās arī. Ko vajag, to vajag! — Zigis runāja tālāk. — Tev jau arī tā kā derētu, galīgi atšālējies izskaties.

Atšālējies, lai ko šis vārds nozīmētu, nejutos, bet samulsis un, atzišos, mazliet nobijies gan. Laternu gaisma bija paknāpa, tomēr lāgiem, kad Zigis runāja, tā atspīdēja divos mazos ilknīšos, kurus īsti nespēja nosegt apakšlūpa.

— Nuja, man jau arī diez kas nav, — Zigis, vai kas nu viņš bija, mierīgā garā turpināja. — Ja ar tādiem vīriem sanāk sacensties... Es tev teikšu, tā augstā proza izsūc visus spēkus, tāpēc iestiprināties vajag. Labs ir, ņem aiz kājām, es aiz rokām, un nesam iekšā — nekur tālu nav jāstiep, tepat aiz sētas tā mana būda stāv.

Atskatījos. Aiz žoga melnēja sačakstējusi vienstāva mājele ar veclaicīgiem sešrūšu logiem. Caur puspavērtajām durvīm spīdēja dzeltenīga gaisma.

Ienesām samaņu zaudējušo sievieti virtuvē un noguldījām uz galda. Stūrī malkas plīts gādāja par siltumu, pretējā stūrī galds ar pāris krēsliem, vēl kumode ar trauku grēdiņām — viss pieticīgi un gandrīz trūcīgi. Nekādu *IKEA*, ne miņas no Skujiņa kādreizējā dzīvokļa askētiskā, taču, skaidri redzams, pabiezā maka nodrošinātā iekārtojuma. Zigis no istabas iznesa spilvenu un gādīgi palika to sievietei zem galvas. Galds bija par mazu, tāpēc viņas kājas nevarīgi nokarājās pāri tā malai.

— Nu, un ko tālāk? — jautāju.

— Vēl jau kaut ko no viņas varēs izžļurkstināt. Šim vakaram pietiks mums abiem.

Zigis piegāja pie kumodes, sameklēja platu

Zigis atkal noliecās pie sievietes kakla, pačāpstināja, aplaizījās, nobraucēja ūsas

vīna glāzi, paskatījās pret gaismu, vai tā tīra, tad piespieda to sievietes kaklam un drusku ietecīgā sarkanu šķidrums. Varbūt gramī divdesmit tur bija. No vienas sievietes var iztecināt daudz tādās glāzes.

— Nu, ko tad — par sievietēm un asinīm! — viņš kā tostam pacēla gaisā glāzi un pasniedza man. — Es gan tāds prasts lūgumiem puika, tāpēc es vienkārši no kakliņa, bet tu jau riktīgais postmodernists, tev glāze vajadzīga.

Paņēmu glāzi. Zigis pārlicās pāri sievietei un pieplaka viņai pie kakla. Saklausīju tādās kā sūcošas, tādās kā čāpstinošas skaņas.

— Tu jau sen tā? — iedzēru mazliet iesāļo, mazliet tā kā saldenu šķidrums.

— Ko nozīmē — sen? — Zigis ar delnas virspusi noslaucīja ūsas. — Kopš vien sevi atceros. Nē, mānos, kopš sāku rakstīt, no piecdesmitajiem, kad tapa *Kolumba mazdēli*. Ā, kad rakstīju *Fornarīnu* un *Sudrabotos mākoņus*, tad gan biju atmetis. — Atcerējos, ka Skujiņš ne reizi vien bija diezgan paškritiski izteicies par *Fornarīnu* un *Sudrabotajiem mākoņiem*. — Bet, kad rakstīju *Gultu ar zelta kāju*, tik necerēti bieža sanāca, tad gan trekterēju kā nelabais. Citādi nekā negāja uz priekšu. Uī, daudz asiņu tika izdzerts...

— Pag, bet kur tad tās sievietes radās? Ar vienu droši vien nepietika, bet tu pats publiski savulaik esi lielījies, ka atšķirībā no daudziem citiem rakstniekiem visu mūžu ar vienu sievu esi nodzīvojis, — teicu.

— Nu, un tad? Daudzums jau nav svarīgs, no svara ir kvalitāte, — Zigis uz mirkli pieklusā, padomāja un piebilda. — Un iztēle arī. Bet sievietes un asinis noteikti vajadzīgas. Sievietes — iztēlei, asinis — spēkam. Ar asinīm vien nepietiek, tikai ar sievietēm arī ne, bet, ja ir komplektā sievietes ar asinīm, tad nāk laukā tīra proza. Paklau, kurš tad rakstīja, ka labai prozai vajadzīgs vismaz viens liķis — vai ne tu pats? Kaut kādā mērā es tam piekritu, tomēr bez liķiem var iztikt, bet bez sievietēm un asinīm — tur tikai tāds švaks plāpūdēns sanāks.

— Jā, rakstīju. Pats zini, ka man vispār patīk hiperbolizēt.

— Jebkura hiperbola vismaz daļēji ir patiesa. Senie grieķi un romieši, viņi tak pazina drēbi — un tāpēc krāva liķus grēdām... Sievietes un asinis arī atliku likām. Pirms pāris dienām parunājos ar Janku...

— Pag, kādu vēl Janku? — nesapratu.

— To pašu, kas sarakstīja *Atklāsmes grāmatu* un *evanģēliju*. Viens no apustuļiem. Šis saka to pašu — bez sievietēm un asinīm nav aršana, nekādas drāmas vai traģēdijas nesanāks. Kāds vispār atcerētos to *Atklāsmes grāmatu*, ja viņš nebūtu tur sabāzis kaudzēm liķu un vēl ar kāju pieminis, lai vairāk salien iekšā? Bet liķi nāk pēc tam. Visa pirmsākumos ir sievietes un asinis, neviens rakstnieks bez sievietēm un asinīm neiztiek. Bet vispār teikšu tā. Ideju nav. Ja mēs

paņemam pasaules literatūru, es pateikšu, kur ir idejas. *Pigmaliions* ir ideja. *Princis un ubaga zēns* — tā ir ideja. *Doriana Greja portrets* — arī ideja. Varbūt *Šagrenāda*. Tās ir idejas. Un šādu ideju ir šausmīgi maz. Man liekas, ka esmu laimīgs, jo, ja arī es neko vairs neuzrakstīšu, tad ir vismaz *Miesas krāsas domino*, kas, manuprāt, ir ļoti nenovērtēta grāmata — acimredzot cilvēkiem pašreiz nav vajadzīga —, tur ir ideja, tur ir šis salikšanas moments, kas izvērstis visdažādākajās plāksnēs, filozofiskā, vēsturiskā.

Atcerējos, ka kaut ko ļoti līdzīgu, gandrīz tiem pašiem vārdiem Skujiņš man vēstīja 2005. gadā publicētā intervijā. Vienīgi tas Janka un liķu grēdas nākušas klāt.

Nolēmu mazliet pamainīt sarunas ievirzi.

— Un kā tev tur, viņā pusē? Nevari rimties? Es domāju par tām sievietēm un asinīm.

— Neļauj man rimties! — Zigis izskatījās gandrīz nikns, ilknīši draudīgi nomirdzinājās. — Sit vai nost, bet neļauj! Tu iedomājies, kas man par vīriem tur blakus! Servantess un Homērs, Kafka un Džoiss, Blaumanis un Andrejs Upīts, un vēl markīzs de Sads un Markess piedevām! Un tas pedofils Šekspīrs ar savu trīspadsmitgadīgo Džuljetu. Un visi raksta kā dulli, kā uz pasaules galu! Es nevaru, nē, es nedrīkstu būt tas švākākais! Reiz tak jāiztrūpē tas Markess, par daudz iedomīgi tie latīņamerikāņi palikuši. Tāpēc vajag iestiprināties.

Zigis atkal noliecās pie sievietes kakla, pačāpstināja, aplaizījās, nobraucēja ūsas un turpināja.

— Rīt vispār būs trakums. Rīt mums sarunāta sacensība ar Hieronīmu Kārli Fridrihu. Ar to pašu, ar baronu Minhauzenu. Man savus ciltsrakstus izdevās izsekot līdz 1746. gadam — aptuveni līdz tam brīdim, kad barons Minhauzens ieradās Rīgā un saostījās ar savu Jakobīni fon Duntenu no Duntē muižas. Es jau negribu neko tādu īpašu teikt, bet tie gadskaitļi ir kaut kā... aizdomīgi. Ka tikai mēs nesanākam radinieki, un, teikšu atklāti, man drusku bail no Minhauzena. Tik dulli stāstnieki arī viņšaulē patrāpās reti. Vajag iestiprināties tā kārtīgi, lai var rakstīt. Un — vinnēt Minhauzenu.

— Nuja, ja Minhauzens, tad vajag gan. — Ko citu lai es būtu sacījis?

Pacēlu glāzi tostam:

— Nu tad — par asinīm un sievietēm!

— Par asinīm un sievietēm! Švaki klāsies tam Minhauzenam, — nosmīnēja Zigis.

Atgāzis galvu, lai vienā rāvienā izkamptu salikano šķidrums, atkal saklausīju sūcošas un čāpstinošas skaņas. Prātā jau aptuveni bija noformējies pastāstīšs, kuru neapdomīgi biju apsolījis Prozas lasījumam pasākumam, kas veltīts Zigmundam Skujiņam, bet vietā tomēr būtu pēdējie teikumi no romāna *Miesas krāsas domino*: «Beigu brīdis ir īss, tūdaļ klāt atkal sākums. Un pēdējais vārds var būt tikai tāds, ka pēdējā vārda nav.» ■

Jānis Buholcs

Distance

Teksti

Jānis Buholcs raksta dzejprozu. Darbi publicēti izdevumos *Punctum* un *konTEKSTS*. Kopā ar apvienību *Dzejnieki liftā* piedalās dzejas performancēs. Velgas Kriles vārdam veltītā dzejas konkursa *Tu arī mani spēsi izpildīt* laureāts (2018).

Es stāvu šajā rindā jau otro dzīvi, un man ir pazudis numurs. Kad tuneļa galā iedegas kārtējie laimīgie skaitļi, kāds no gaidītājiem uztrūkstas kājās un iet pie lodziņa, kur operators nolasa viņa kardiogrammu kā dzejoli. Atpakaļ viņi visi nāk ar zemu lidojošu prieku sejā, un katram rokā ir spēļu šautene.

Pēc tam jādodas uz konkurētspējas administratora kabinetu, kur parakstīties par nemācīšanos no savām kļūdām. Paraksti piedalās loterijā, kuras balvā ir izvēles brīvība dažādās tās imitācijās. Ja vizītes laikā administratora pulksteņa korpusa nerūsošais tērauds pārvēršas par zeltu, drikst ar viņu nofotografēties pie strukturālās nevienlīdzības pieminekļa.

Jo ilgāk stāvam rindā, jo dzīvāki esam. Tikai bites pesticīdu laukos mirst par mūsu grēkiem. Pie tukšajiem stopiem kāds ir pielicis plāksnītes: «Brīva vieta svētvietai. Zvani tūlīt!» Es gribētu tur galā pierakstīt savu telefonu, bet man joprojām ir pazudis numurs.

***

Cilvēks rūsa sazinās tikai smilšu valodā. Viņa telefons zvana vien pašos nepiemērotākajos brīžos: bērēs, teātri un sapnī, un par katru no reizēm, kad kabatā atskanējais skaļais signāls, viņš sev nepiedod visu mūžu. Virtuvē ir ieslēgts Kābulas radio, kas šodien ziņo par pieneņu labo ražu un pienākumu citam citu uzrunāt uz jūs. Lai cik ļoti viņam nepatīktu šajā dzīvoklī, domai par došanos ārā viņš pretojas līdz pēdējam.

Cilvēks skābe stāv rindā uz piespiedu iepirkšanos. Pie kases izcīnījis Simt gadu netaisnības karu pret visiem pārējiem, kas piedzimuši vienlīdzīgi, viņš nopērk kokteiļu salmiņus ar melīgu «bio eko» uzlīmi. Turpat pie veikala viņš likumā noteiktajā kārtībā pasludina morālo bankrotu un sirdsapziņas paliekas izliek ūtrupē. Kābulas radio reklamē lietotni, kas aug zem ādas un skenē pretimnācēju skumjas.

Cilvēks eļļa guļ slimnīcā, protestējot pret mēri. Kamēr neviens neskatās, viņš sadraudzējas ar fotogrāfiju, kas piekārtā pie sienas, un neveiksmī-

gi mēģina nokasīt vecu asins traipu no pidzamas piedurknes. Marsa garās rokas šovakar no debesīm ir aizstiepušās pie paša loga, un viņš grib tajās iekārt krāsainas gaismīņas, taču plastmasas logu nav iespējams atvērt. Pa Kābulas radio atskan telefona zvans, viņš iztrūcies veras savas ierīces tumšajā ekrānā un nesaprot, kas šī ir par situāciju.

***

Manai vecmāmiņai ir divsimt gadu, un viņa ir pārdzīvojusi visus. Ne tikai savus radus, visus kādreizējos klasesbiedrus un darbabiedrus; ne tikai kaimiņus un viņu bērnus un bērnu bērnus. Mana vecmāmiņa ir pārdzīvojusi mūs visus.

Viņa ir pārlaidusi trīs karus, četras pandēmijas un neskaitāmus režīmus. No sev neizmaksātās algas un banku nozagtajiem ietaupījumiem viņa ir izskolojusi savas ielas bāreņus, un tagad tie zina, kā nosūtīt telegrammu prezidentam un iejūgt zirgu, un to, kur vienmēr var dabūt vislabāko vīnu. Ar kailām rokām viņa ir būvējusi dzelzceļu un ar baltiem cimdiem vākusi senus manuskriptus bibliotēkās pirms to nodedzināšanas. Uz operu vecmāmiņai gan tā arī nekad nesanāca aiziet, lai cik ļoti būtu gribējies.

Manai vecmāmiņai tagad ir grūti un vientuļi. Acis vairs lāgā nerāda, un ausis dzīkst tik skaļi, ka grūti dzirdēt ko citu, bet viņa grib ar mums runāties un gaida ciemos. Viņa vaicā, kas jauns pasaulē un Rīgā, un prasa, lai paskatāmies, vai kodes nav saēdušas viņas kleites, un aicina lasīt āboļus. Taču tas nav iespējams. Mēs viņai nevaram neko pastāstīt un nevaram neko palīdzēt. Mēs visi jau sen esam iekšēji miruši.

***

«Tas, ko mēs ceņšamies iesaldēt, patiesībā ir tagadne, kas piedāvā ļoti izkropļotu, fragmentāru pagātnes versiju.»

Aleksandrs Stills grāmatā *Pagātnes nākotne* (*The Future of the Past*) par Gīzas Lielās Sfinksas un citu pagātnes liecību saglabāšanu

Aizbrīdīšu līdz senā tempļa drupām upes vidū un nīdīšu tās, cik spēka. Tieši šeit viss senatnē sākas — viņi izmānīja dinozaurus no ūdens, kvēpināja noticēt gribamas vizijas no upuru elsām, radīja likumus, kas balstīti uz nejaušiem skrāpējumiem akmeņu plāksnēs, vija pārliecinošas pātagas no sūrstošiem augiem un uzbūvēja templi. Kā viņi toreiz pateica, tā nākamo mūžību mēs vienmēr darījam, vairs neatcerēdamies, kā bija pirms tam.

Bet tagad es katru dienu brīdīšu uz drupām, lai ienaidā berztu savus pirkstgaliņus pret visiem šiem pagājušajiem laikmetiem, izgaisušajām gaudām un iekaltajiem noredzējumiem. Es knibināšu nost no tempļa pa akmens plāksnīti, pa kaļķa puteklīm, pa ķieģeļa gabaliņam un metīšu tos straumē. Es templi nojaukšu ar savu ikdienas pieskārienu.

Ko nespēšu es, to izdarīs citi, kas nāks ar mani. Un neviens te vairs neko nesaglabās; neko nevarēs

Ilustrācija —
Viktorija Rjumina

padarīt tie, kas plaisās bakstīs javu, nodrupušo akmeņu vietā līmēs jaunus un grīļīgajām sienām pa virsu lies betonu. Velti. Nav iespējams atjaunot to pašu templi — ar katru mēģinājumu tas jau būs kļuvis mazliet cits. Jaunā saistviela nebūs dzirdējusi druīdu kļiedzienus; jauno akmeni nebūs dzēlušī šamaņu valdonīgie skatieni, un jaunais betons nebūs saskāries ar priesteru kūpinātajiem upurugunskuru dūmiem.

Mēs brucināsim tikām, kamēr kāds attapsies un sāks taujāt, kur ir palicis īstais templis, kur — īstie raksti uz akmeņiem un īstās rētas no pātagām. Nekur to vairs nebūs. Visas no šejienes uzaugušās idejas, visas šīs domformas un jēbūtības izskatīsies vairs tikai pēc neveikliem minējumiem, mānīgiem pārpratumiem un neticamiem pārspilējumiem — pēc viltojumiem, kam ir maz sakara ar oriģinālu.

Un tad mēs varbūt palaidīsim dinozaurus atpakaļ ūdenī, atdzīvināsim upurradības, noslipēsim akmens plākšņu skrāpējumus, stādīsim pātagas zemē un, to darot, noreibsim no nekļūdīguma sajūtas. Tad mēs šeit celsim jaunu templi, vēl lielāku un senāku, pieskāriendrošu. Un, kā mēs par to iekalsim plāksnēs un ierakstīsim grāmatās, tā arī tas viss turpmāk atkal vienmēr būs.

***

Siltums pēcpusdienas siltumnicā dziest, un no smagiem mākoņiem list vakars. Vasaras dienas savīdušais tvēriens atslābst, un tās pēdējās dvasas pavada braucējus pa trešās šķiras ceļiem. Gludā-

kās maģistrāles šovakar ir slēgtas, tās pārrakuši vieglākās izvēles ekskavatori un nobloķējuši pēkšņas apņēmības buldozeri. Cita maršruta nav.

Lukturu gaismām preti sniedzas vien ceļazīmju sejas, bet naktstauriņiem šovakar ir citas ilūzijas, pret kurām triekties. Toties atpakaļskata spoguļi rieta atblāzma saglabājas vēl ilgi, tā pavada brīžiem kā mierinošas paijas, brīžiem kā vajājošs skatiens, un automašīnas salonā ir gaišāks nekā uz ceļa priekšā. Kamēr nemainīsi braukšanas virzienu, kamēr neatdursies kādā dzīvīgākā šosejā, kur citu mašīnu gaismas izšķīdinās šo nespodro un trauslo, bet mirkļa kontūras tik skaidri iezīmējošo pamali aiz muguras, tikmēr diena nebeigsies.

Vai tu rītdienu gribi vairāk nekā šodien? Vai vairāk gribi to, kā nebija šodien, vai arī rītdienas samierināšanos par to, kā nebūs nekad?

Tu iebrauc mazā sānceļā, izkāp no mašīnas un, taustoties pa gaismas nospiedumiem, aizbrien līdz upei. Patiltē upe mazgā savus eksistences krācēs savalkātos bikšu galus, un sauļā pasmeltais ūdens ir nespodrs. Tu gribētu izmazgāt sevi, bet tava upe plūst kur citur, un šonakt to neatrast.

Kad pārrodies mājās, stipri list. Bet nākamā diena pilsētā aust dzidri silta, un jūlija gaisā plūst liepziedu tēja.

***

Tu dzīvo vienistabas dzīvokļa gaisā skaļajā centrā, kas allaž ir dzīvīgs kā no ķēdes norāvies drons. Pa atvērto logu var dzirdēt jaunā karaļa rotaļu lau-

kuma skaņas. Bērni, kas tur spēlējas, nekad neizaugs laimīgi.

Dažreiz pie tava loga pienāk Lizete, un tad tu viņai iedod savu pusdienu burku ar mandeļu pienu. Kalsnie un salikušie gaisa telpas ģenerāļi jūs no droša attāluma vēro ar skatienu starmešiem. Viņu kautrīgumu nemazina pat formastērps un iespēja visu laiku turēt roku uz rungas.

Mēģinot uzturēt sarunu, tu Lizetei saki dažādas klišejas par iešanu ārpus komforta zonas, domāšanu ārpus kastes un ticēšanu sev. Un, lai pasvitrotu tieksmi uz pretrunām, vairākas reizes atkārto frāzi: «Nu bet loģiski.» Lizete lielākoties skatās kaut kur citur un klusē. Loģiski.

Pie vakariņu galda tu domā par to, kā mīlestības vietā tev pretim sēž ikdienība ar pleķi uz krekla un iešļūcenēm kājās. «Tas nav nekas, tas nav svarīgi,» tu saki sev. Tomēr vēl joprojām ik pa laikam tu aiziej uz viņas profilu paskatīties, kāds tur ir norādīts attiecību statuss.

***

Apnicis maldīties pa veiksmes alžirijām bez rezerves daļām. Katrs solis ir galīgs, katra kļūda — kaut kā svarīga neatgriezenisks zaudējums. Dažās jomās visu mūžu vari tā arī neapjaust, cik liela daļa no dzīves ir kā loterija, kuras galvenā balva ir tas, ka tev nekas šoreiz netiek atņemts. Bet citkārt jau nākamajā brīdī saproti, ka tā nevajadzēja, ka labāk būtu bijis palikt mājās — bet ir jau par vēlu.

No tā, kas saplisis, šad tad kaut ko tomēr izdodas sataisīt vai nomainīt, bet arī tad gala rezultāts vairs nav tas. Aiznesu uz restaurāciju savas asaras — tās tagad ir kā jaunas, būs žēl lietot. Aiznesu savu spēju priecāties par sīkumiem, bet tā saplisa vēl vairāk. Par katru atmirušo neironu un izdīlušo locītavu valdība iedod bezpalīdzības pabalstu, no kā banka paņem lielu komisiju, un balance tik un tā ir minusos.

Meklēju kādu, no kā pirmo reizi izdzirdēt to, ko jau sen nojaušu: šajās sacīkstēs uzvarēt var tikmēr, kamēr nepiedalās; veikala plauktā izliktās šokolādes narkotikas ir jāignorē; mums visiem ir viena e-pasta adrese, un Dievs uz to sūta spamu. Padomdevēju apkārt netrūkst, bet viņi runā tikai tad, kad tam vairs nav nozīmes. Kad ceļu māju piena upes krastā, neviens neatgādināja par laktozes nepanesību.

Brīžos, kad aizmirstos un zaudēju fokusu, es redzu nākotni tūkstoš gadu uz priekšu. Pret debesīm dilstošās komētas tur vēl vienmēr tik ātri kustas, un zem tām mūsu skropstas pa retam ar troksni sasitas kopā. Es pats esmu nemainīgi vecs un pie visa pieradis un tomēr tevi atkal un atkal noturu par kādu citu.

***

Rīts atnāk ar lietus slapjiem matiem un vienmuļu sāpi kaut kur pakrūtē. Tramvaji šajā agrumā ir flegmatiski, tie krustojumos pagurst un pieturās atvelk elpu. Tos visus ceļi ved uz depo, un tie visi

tev ir pa ceļam.

Viņa balss aiz statusu apliecinošā masīvā galda ir klusa un mierīga. Brīžos, kad tā aplūst, tu klausies, kā caur plāno papīru pret galda virsmu skrapst pildspalva. Šī skaņa atgādina citus brīžus, kuros telpā ir pilnīga koncentrēšanās, — sacerējumu skolā, kad katra rokās turētais rakstāmrīks saucas burtu švīku un domu zumoņas korī, ko uz priekšu dzen laika ierobežojums, vai kad policists sačervelētā rokkrakstā protokola lapā velk tā cilvēka vārdu un personas kodu, kurš pieķerts pārkāpjam satiksmes noteikumiem.

Kad rakstīšana mitējas, viņš paskatās uz tevi un vēlīgi pasmaida. Par atbildi tu pavīpsnā. Kad esi izgājis atpakaļ uz ielas, viņa miers ir pielipis arī tev. Tu ej pa peļķēm, gaidi krustojumos un ļaujies, lai pelēkā dienasgaisma plūst tev cauri.

Atlaid, atlaid, atlaid vaļā.

***

Šosejas ātrums visu dienu tevi nes uz priekšu. Katrā metrā tu uzkavējies vien sekundes daļu un lielākoties redzi tikai ceļu. Katrs sasniegtais atskaites punkts jau tajā pašā mirkli kļūst par pagātņi, ko drīz vien aizmirsti, un visu laiku ilgojies pēc nākamās un nākamās ainavas.

Bet pie kāda tilta tu apstājies. Izkāp no mašīnas un pieskaries tās pēcpusdienas saulē sakarsušajai krāsai. Tavs ķermenis vēl kņud no ātruma sajūtas, pasaule ārpus automašīnas salona pēkšņi šķiet tik lēna — tu esi zaudējis sinhronizāciju ar to. Upe lejā plūst bez ceļazīmēm un kilometru stabiem, bet tilts no satiksmes dun, automašīnu radītais vējš un dārdoņa triecas tev sejā, un, stāvot uz vietas, ir sajūta, ka gludajā ceļa segumā pinas kājas.

Tu iedomājies, cik tālu šobrīd ir mājās. Viens solis vai tūkstotis to virzienā nemainītu neko, un ar katru minūti, kas pavadīta šeit, tev šķiet, ka distance starp tevi un galamērķi kļūst aizvien platāka. Šī sajūta rada nemieru, bet apziņa, ka jebkurā mirkli vari šo vietu atstāt, iedrošina nemieram uz brīdi ļauties.

Drīz tu iekāp atpakaļ mašīnā un atkal kļūsti par vienu no satiksmes straumes dalībniekiem, kuri aizšalc pāri tiltam un atstāj aiz sevis vasaras vakaru, kas smaržo pēc silta asfalta.

***

Mēs satiksimies ielas vēsajā pusē, kad kopš iepriekšējās redzēšanās būs pagājusi mūžība. Pikti putni uz jumta knābās dienasgaismu, lai pēc tam kā sareibušas nopūtas mestos zemē. Nevaljīgas apklītes mums bēgs garām no saviem caurvējotajiem birojiem.

Es tevi klusēšu kā vienmēr, kamēr saprotošā klātbūtnē skaļi čalos novēlota īstenība. Pagājības ilgumā dienas būs salīmējušās cita citai virsū; tās būs kļuvušas grūti atšķiramas cita no citas un ne-caurspīdīgas, un, lai kā pūlētos, nemaz nevarēs izšķirt, ko kurš ir darijis visus šos gadus. Mums jau sen vairs nepiederēs viss laiks šajā pasaulē.

Tavs ķermenis vēl kņud no ātruma sajūtas, pasaule ārpus automašīnas salona pēkšņi šķiet tik lēna

Kad acu priekšā ar benzīna smaržu noziedēs ce-riņi, mēs atvadīsimies, un es iespiedīšos tramvaja sociāli pārpildītajā normativitātē. Pie mēteļa būs palicis tavš mats kā lappuse no grāmatas izzudušā valodā, un mūžība atkal sāksies no jauna.

***

Slipo saules staru pilsētā visu nosaka kontras-ti. Gaisma šeit nekad nav vienmērīga: māju sienas ir vai nu izgaismotas, vai tumšas, bet visbiežāk uz tām ir redzamas ēnu kontūras. Arī gaisa tempera-tūra ir svārstīga un nekad nav tāda, kādu gribas: saules apspīdētājās ielu un skvēru daļās ir karsti, bet vien dažū soļu attālumā var būt jau pamatīgs drēgnums. Šeit nemainās gadalaiki, un pilsētnieki lielākoties staigā biezos mēteļos, kas plaši atpogāti vai atsprādzēti vaļā.

Slipo staru pilsētā ir grūti kaut ko iesākt darīt, bet, ja iesāk, tad darāmo nav iespējams noslēgt. Cilvēki nespēj laikus iziet no mājas un pastāvīgi kavē, un par to visu laiku ir stresā. Allaž mainīgie fizikas un valodas likumi zinātniekiem neļauj ne uzbūvēt kosmosa kuģi, ne paskaidrot, kāpēc tas neizdodas. Mītiem apvīts klosteris, par kura meklēšanu mūks sapņo savu dzīvi, izrādās nodedzis dienu pirms tam, kad viņš beidzot devies ceļā. Upe, kas tek cauri pilsētai, izsīkst smiltis daždes-mit metru no jūras.

Slipo saules staru pilsētā dzīvojot, cilvēki pa-stāvīgi pārslēdzas starp bailēm un pašpārliecinā-tību. Iespējamība, ka viņu postkoloniālā impērija kādu dienu varētu sabrukt, iedzīvotājus ik dienu šausmina, bet viņi bez minstināšanās stājas ceļā bruņotajām policijas vienībām, kad tās cenšas ie-robežot viņu brīvību. Vissvarīgākā viņiem ir pul-cēšanās un izteiksmes brīvība, un pilsētnieki to izmanto, lai ar savu skaļumu apklusinātu katru, kas viņiem nepatīk. Viņi gaida, kad uz zemes reiz iestāsies miers un pārticība, jo zina, ka tajā brīdī vajadzēs ļauties prezidenta pavēlei to visu sagraut un iznīcināt.

Divas reizes gadā pilsētā saule maina staru kri-šanas leņķi. Tajās dienās pilsētnieki staigā apkārt ar neierastās gaismas sadzeltām acīm un domās lūdz cits citam piedošanu. Attiecīgos vārdus viņi tā arī nekad neapasaka, taču ar šo domu pietiek, lai pilsētniekos uz brīdī pamostos apjaušana, ka viņi kopā satur vien netaisnības sajūtu, kas uzdo-das par cilvēkmīlestību. Kad gaisma ir atgriezusies savā iepriekšējā stāvoklī, pilsētnieki saliek rokas mēteļa kabatās un pāiet viens otram garām.

***

... *It was all right
to be drinking it, eating it,
living and breathing it.*

Saimons Armitedžs (*Simon Armitage*)

Tas vispirms atnāca pie mums ar baumām un pārstāstiem, sociāli transmisīvi. Sākumā pat neva-rēja īsti nojaust, par ko ir runa. Mēs savā starpā

spriedām, vai tas, par ko cilvēki patlaban runā, ir tas pats, ko mēs bijām redzējuši vecos televizoros un eksotiskos izdevumos, un vai tas, kā mēs to ie-domājamies, patiešām tāds varētu būt.

Kamēr mēs tikai klausījāmies vai lasījām, to visu varēja vienkārši laist gar ausīm, acīm, mutēm, ādu. Tas viss varēja arī neko nenozīmēt un tā arī palikt tikai kā abstrakta doma par to, kas ir un nav iespē-jams. Bet reiz šī doma materializējās. Kāds to nez kur dabūja, un te nu tas bija, uz galda un mūsu acu priekšā — aptaustāms, pasmaržojams, pagar-šojams, salaužams.

Šī šķīta kā dāvana, kas ir cerēta, bet ko neesi uz-drošinājies izteikt. Mēs visi taču gribējām zināt, kā tas ir, un neviens negribēja atzīt, ka ir bail. Virzība starp neziņu un pieredzi var būt tikai vienā virzie-nā. Šeit vienīgais ceļš bija pamēģināt.

Un mēs to taustījām, smaržojām, garšojām, da-lījāmies tajā un ņēmām vēl. Tas viss likās vareni un neticami. Kā jauna ierīce, pēc kuras iegādes vairs nesaproti, kā līdz šim bez tās iztīki; kā negaidīts distanci samazinošs tilts tavā ceļā; kā svira, kas ļauj pacelt neiespējami smagu priekšmetu; kā hro-nometrs, kas tevi padara par sekunžu valdnieku.

Ar to mēs bijām kļuvuši par aizraujošākām sevis versijām. Brīžiem tas ļāva justies lielākiem, tādiem, kas var aizsniegt pašu augstāko plauktu, un brī-žiem atkal vēl mazākiem, lai varētu klusiem soļiem palavīties zem sargbūdas lodziņa. Brīžiem tas pie-šķīra mūsu vārdiem neuzvaramību diskusiju ciņās un brīžiem deva iespēju vārtrūmēs un parkos tik ļoti saplūst ar apkārtējo vidi, ka neviens mūs neredzēja un mēs bijām brīvi.

Bet ilgi tas neturpinājās. Lai gan mēs ar to tagad varējām vairāk izdarīt, vienlaikus vairāk arī neva-rējām. Daži no mums kļuva lēni tur, kur vajadzē-ja skriet, daži tagad varēja apstāties vien tad, kad bija noberzuši sev uz kājām visu ādu un izdeldē-juši locītavas. Citi nespēja fokusēties uz neko citu, kā vien uz kaut ko citu. Es pazaudēju līdzsvaru uz naža asmens.

Ko darīt? Lai cik slikti bija kļuvis tagad, vēl sliktāka šķīta kļūšana par iepriekšējām sevis versijām. Mēs nevarējām to atdot atpakaļ — tikai padot tā-lāk. Tepat blakus bija jābūt arī citiem, kas vismaz tikpat ļoti grib būt lieli un mazi, tikpat nerimsto-ši un nepamanāmi, tikpat pieredzējuši un zinoši. Taču mēs zinājām arī: ja visa pasaule kļūs tāda, kā mēs paši tagad, tad šis ātrums un lēnums, āda un locītavas, šis nevaldāmais fokuss un šie nažu as-meņi vairs nenozīmēs neko. Tas jau būs normāli un tāpēc slikti.

Beigās mēs to atstājām uz sola parkā, kur kāds to varbūt pazīs, bet varbūt ne, un vienojamies ne-vienam par notikušo nekad nestāstīt. Varbūt tikai par aptaustāmo, pasmaržojamo, pagaršojamo, sa-laužamo. Tikai par augsto plauktu un tikai par sarg-būdiņu. Tikai par ātrumu un neuzvaramību, tikai par neredzamību un brīvību. Tikai par to, ka patie-si eksistē tas, par kura pastāvēšanu citi ir tikai kaut kur lasījuši un dzirdējuši. Bet neko vairāk. ■

Ko darīt? Lai cik slikti bija kļuvis tagad, vēl sliktāka šķīta kļūšana par iepriekšējām sevis versijām

Mārtiņš Zelmenis

Laikam ir jāiet mājās!

Fragments no topošā romāna

Mārtiņš Zelmenis ir rakstnieks, tulkotājs un fotogrāfs. Studējis LVU Filoloģijas fakultātē. Strādājis dažādos amatos, to skaitā laikrakstā *Literatūra un Māksla*, arī par tulkotāju ES Padomē. Divu prozas grāmatu — *Pelēkā brāļa stāsti* (1987) un *Rokenrolī un citas izmeklētās mīlasdziesmas* (1999) — autors. Stāsti iekļauti izlasēs *Der idiotische Mond* (1997) un *New Latvian Fiction* (ASV, 1998).

— Tā ja. Tā ja, Aldī. Dzīve un dzīves-biedri nebeidz sagādāt pārsteigumus un vilšanās, lai kā pašam šķistu, ka esi visam sagatavojies, un tad, vismazāk gaidīta, piezogas bezgaumība; ka bezgaumība varētu pastāvēt arī attiecībās, tam viņš nebija sagatavojies nemaz, kā krievi saka — *nevienā acī*.

Tās lietas, ko tik ļoti gribas aizmirst, — cik neaizmirstamas tās kļūst jau nākamajā brīdī, uzreiz. Ak tu mī un žē, kad reiz būs miers no visa šī. Galva kā samazgu spainis. Visa šitā jezga, uztraukumi par ko? Dēļ kā? Ilūzijas uzturēšanai, šķituma likumiskošanai, un, kamēr turēja muti ciet, vai nebija viens pīpis, kādā agrā vecumā viņš bija sapratis — tas nav miers, kas mums ir atnācis un iestājies pēc Otrā pasaules kara, ir atnākusi un iestājusies vien nekarošana, varbūt zobeni ir pārkalti par arklēm, bet šautenes un lielgabali labi iztīrīti un nospodrināti, tā gan.

Nu tiešām, ķeramiem otram pie rīkles, neirotiķi. Neblenz uz to pieminekli, tas jau ir tālu aiz muguras, tikai zvaigzne vēl manāmi spīd pāri koku galiem. Spīd un apgaismo tā zvaigzne.

Un kam no abiem tagad ir garāka ēna. Neviens šajā ģimenē nav nekāds basketbolists, un arī saule nespīd iešķībi, iešķībi ir jāskatās pāri plecam, un pārliecināts viņš nejutās, ka arī sievas ēna ir garāka par viņējo.

Vajag iztēli ar krietnu spēku — izvairīties no kaut kā, kas noteikti ir jāveic, ja gribas — un gribu, lai izvairītos līdz galam; kā tikt pie tādas. Tas nekas, ja turpat iztēlē uznāks — ja uzradīsies — pēkšņs kašķis ar iedomu tēlu, un kašķis ir dramaturģijas iezīme, un būs radīta konflikta situācija! Viss tad varēs notikt.

Pat tad — nē — it sevišķi tad, ja kāda dzīves posma, labi, teiksim, «bēdu lugas» gals ir tikai

šķietams, ja tā turpinās, turpinās, ievilkas, pēc tam kļūst tikai sliktāk; jā, jo tālāk, jo sliktāk — arī tad viss var notikt, un vēl vairāk. Jau kļūst nelabi no salkanības, un dažos apstākļos, netradicionālās situācijās tas var būt glābiņš, bet arī tad ir jākoncentrējas, jāsaņem sevi rokās un jāatceras: iespējamas ir tikai trīsdesmit sešas konflikta situācijas. Vai uzskaitīsim?

Laikam būtu vajadzējis pierakstīt, jau pačībējis no atmiņas, bet Alža pirmā sieva noteikti bija pratusi visas un vēl kādu vairāk; Aldis nebija tās prasmes varējis izprast un nespēja vēl līdz šai baltai dienai. Godam nedarīts darbs.

***

Un iepriekš, attinot mūža filmu līdz svarīgam brīdim — kā tad viņi iepazinušies —, Alla nebija gājusi vienos angļu valodasursos ar Aldi (katrs gāja savos), nebija sēdējusi parkā uz soliņa un vientuļa barojusi baložus (tam viņa joprojām, arī tagad šķita par jaunu), abi nebija tikušies kādā interešu klubā (neviens no ģimenes tādus neapmeklēja), tāpat Alla laulenim nekad nejautāja padomus arī tādos jautājumos, ko viņš pārzināja, un nebija tā darījusi toreiz un tādēļ, lai iepazītos ar viņu; tāpat šie nebija sapazinušies kūrortā, un — zīmīgi — toreiz svaigais šķirtenis Aldis ne pēc kādiem mežonīgā kapitalisma likumiem nebija iekārojams vīrietis, viņam četrzīmju un pieczīmju skaitļi bankas kontā neturējās, arī jaunība pagājusi citās gultās, citu sānu sildīta; jā, arī Alla diez ko nestāstīja Aldim par saviem jaunajiem gadiem — vai tā aizvadīta vētraiņi un seksuāli eksperimentējot ar katru, kas izrādījies pienācīgu interesi, vai klusi un garlaicīgi, tikai kājiņas saspiežot britiņos, kad kārojas vairāk maiguma vai spriedze par lielu, vai vispār vajadzējās; nu, un arī šņupdrāniņu viņa nebija metusi zemē, lai iepazītos ar to virišķi, kas tagad soļoja viņai pie sāniem tādā viegli veciškā soli, bet tagad jāatzīst: TAS bija noticis, likumsakarīgi atgadījies, un tāda nu tagad iezīmējās abu realitāte, bet tās iemesli un iegansti slīga Lētē — lēnām, toties neapstājoties, un neviens negrasījās tos atsaukt pat atmiņās; viņi dzīvoja taču, dzīvoja, un atmiņas taču ir tikai dzīves pamatēdiena piedevas.

Tāpat arī gadu starpība šķita piemērota, ne par lielu, ne kā citādi nepareiza, gluži pietiekama, lai tajā, ka mūžs — varbūt neizdevies gluži tāds, kāds savlaik bijis (gaiši, pozitīvi, optimistiski) iecerēts (ak, tas *lielās dzīves ceļš*) — ne vienai, ne otram nelika vainot apspiedējus vecākus vai skolu, kurā jākaļ vai citādi jāapgūst kāds *zinātnisks komunisms* vai *PSKP vēsture*, viņiem nebija jācieš nepelnīti, ar papa siksnu izpildīti miesassodi, un — no citas operas — neizdevīgos mirkļos jāatceras uzmācīgi tipāži, kas, trauksmaini ielauzušies viņu mūžos, laika gaitā gluži nemanāmi no tiem atkal ir izslidējuši, neatstājot nekādu vērā liekamū pēdu, un atmiņas par viņiem ir palikušas pašķidras un atminēšanās necienīgas. Ak, tās at-

**Mīlestība
pazūdot —
vai tiešām
— nezi —,
bet tāda,
kas laikam
mīlestība ir
tikai šķitusi,
tāda pazūd
noteikti**

miņas, kur no tām glābsies. Arī tās pelēkās, neizteiksmīgās, miera nedod arī tās.

Ievilkot plaušās gaisu, izbaudīt gaisu, kas nav benzīna izgarojumu piesūcināts, tāpēc taču viņi te staigāja, ak tu mi un žē, cik laba doma, kāda jauka diena, un zeme asfaltam blakus ir valga.

***

«Un vispār viņi dzīvoja ilgi un, kā dzeltenā prese stāsta, pārsvarā — ar retiem izņēmumiem — visbiežāk laimīgi, un — es dažkārt tā domāju — joprojām dzīvo tādi vēl šobaltdien, ja vien nav miruši un sekmīgi kremēti.

Es ar tais viņu abu kāzās biju, lai spēks būtu, es «Lāčplēša» alu dzēru, Polijā pudeļotu viskiju dzēru, krietnu armēņu piecvaigžņu konjaku arī dzēru, cukurūdeni sasaldinātu «Cielaviņas» torti pilnām mutēm, aizgūtnēm ēdu, protams, kā gan kāzās varētu citādi, tāpēc no lūpām daudz pilēja, viss ūsās vien satecēja, zods no vienas vietas nobira, bārdā arī saķērās, mutē nekas nekrita; vien galva tika dziži dulla un otrā dienā sāpīga.»

***

Laulības kā ieradums, kā sadzīves norma. Ak tu Dieviņ, ak tu; kādas domas nāk prātā. Nu nav visiem jāprecas, tiešām ne, tie laiki ir pagājuši; tagad — apgredzenots vai ne, ragaviņas tur ir mazas.

Kā normālu saziņu un izteiksmi pārvērš — nē, tā izkropļo — drošā citu tādu obligātu norādījumu iejaukšanās (tos norādījumus droši drīkst saukt par privātiem un personiskiem, prātam visnotaļ ļoti ticamiem, toties sirdij — galīgi neuzticamiem mītiem), un tai vienmēr ir panākumi, lai cik nevēlami vai aplami tie būtu, citu norādījumu un pavēļu iejaukšanās — tādu, ko neviens cilvēciņš nevar kontrolēt (mēģina gan iestāstīt, ka mīti vienmēr atklājoties kā izdoma, un vienmēr tie uzdodas par patiesību, līdz paiet laiks un iejaucas vecā, tik pazīstamā zinātne, un ir jāpaiet vēl kādam laiciņam, lai zinātne iesauktos — kā tad tā?); varbūt tos izmet un kontrolē spēki ārpus mums, teiksim, sveša zinātne. Sirds notrīc, par to domājot — nu kā tad tā, kā gan tā?

Tas laulību normu karš ir zaudēts — jau sen, sadzīvo tagad ar to, nav pat isti svarīgi, kas ir cinījies un pret ko; ir jādzīvo nost, ja uzvarētāju nav, arī zaudētāju nav.

Kā gribas piebilst — ja tu paliec un noturies laipns un kaut cik līdzjūtīgs, un ja tu klausīsi tam, kas mēdz uzdoties par sirdi — kaut vai tikai tiem likumiem, ko pats uzskatīsi par godīgiem, ja tu izdabāsi tai nevaldāmajai apziņai, tai sirdsapziņai, tad viņa par tavu atsaucību uzmeistaros vietīņu, kur pārvērtības ir iespējamās — tikai tev, vienam, un tu, Aldi, varēsi tur nobēgt katru brīvu, mīļu brīdi. Izlem pats, vai ļausies šo vietu saukt par atmiņām.

Tas, vai pietiek pacietības, ir cits jautājums, tāpēc tagad soļo, nekas tev nav jāsaka, par to — tiesa, krieviski — visu jau lakoniski pateicis Čehovs, vārdā Antons, un tas skan šādi: «He

следует мешать людям сходить с ума», un Aldis jau kuro gadu cenšas nevienu netraucēt, lai katrs dara, ko grib.

Nav visiem vienādas laimes, tā arī sakāmvārds māca, kur nu laulības dzīves laimes.

***

Toties tagad ne tikai parkā, bet arī ikdienas ritumā nedz intīmas iepazīšanās, nedz laulību ainas nevienam no abiem promenādē izgājušajiem nestāvēja acu priekšā, tagad dzīve ritēja nopietna, bez piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem — nopietna — nopietna — jā, ko citu dara pasniedzējs, kas ir palicis bez darba un vairs nestrādā, pat neādelē Eiropas projektus? Slinks, vai? Kam tikai hobiji ir atlikuši? Vai tu alu dzer? Vai tu pastmarkas vēl kolekcionē — kad ne pasta sūtījumu, ne pastmarku gandrīz vairs nav? Un alus pudeļu etiķetes? Ko tu vispārā dari?

Drusku (bet vai patiešām tikai drusku? Ko par to saka atmiņas?) pastivējies, par spīti tādām kā neformulējamām priekšnojautām pakrūtē un pakausī, viņš toreiz, dažus labus gadus pazinies ar Allu, bija piekritis laulāties ar viņu, nu tiešām; jo cik ilgi var stiept neoficiālu kopdzīvi, cik; un tā jau nebija bijusi sliktā, viņš nebija juties kā svešas dzīves dzīvotājs vai svešā mežā (teiksim, trijās priedēs) apmaldījies, ne bažīgs kā puīselis, kas, uz maiznici aizsūtīts, pārnēs petroleju un brīnās, ka viņu bar ar siksnu; bet — vai krūze atsitās pret akmeni, vai akmens pret krūzi, vienmēr krūzei klājas sūri; laiki mainās līdz ar cilvēkiem, un mainās cilvēki paši, ai, kā mainās, un nejauša nevīžība spēj vērsties par jaušu, nejauša nevērība par ikdienišķu, nu gluži tāpat kā nejauša nevīžība par ieciklētu paviršību.

Mīlestība pazūdot — vai tiešām — nezi —, bet tāda, kas laikam mīlestība ir tikai šķitusi, tāda pazūd noteikti; nu Aldis zināja to, ko vajadzēja jau toreiz.

Toreiz, toreiz, kad abu satuvināšanās notika, tad gan vēl nepaguva nopietni aptvert, ka patiesībā dzīve — ar mīlestībām un bez tām, ar karjeru un bez tās, ar iedomātu saturu un jēgu vai bez — tiem abiem ir kā izturības skrējieni — tad gan nepaguva nopietni aptvert, ka tūlīt pēc dzimšanas gribis negribis ir jāsāk maratons — sacīkste ar jocīgo, toties stabilo stāvokli, kas patiesībā uz tevi vispār neattiecas, ar miršanu un stīvinātāju nāvi, ar aprokamu kasti — bet kas to pateiks, cik ilgi tu izvilksi vesels un bez nopietnām kaitēm, cik ilgi tu izvilksi laulībā, cik ilgi, cik ilgi, cik ilgi — un tad jau tu neaptver, ka sacīkstes ir sākušās dzimšanas brīdī, ka tu piedalies, vēl ne rāpot neprazdams, un tagad tu esi noskrējis — jā, cik tad tu esi noskrējis? Finiša līniju neredz, tā spēlē paslēpes.

Galvenais, visu laiku viss notiek, tu nevari ne aizmirst, ne iedziļināties, jo notiek itin viss, gan labs, gan arī mazāk labs un patīkams, tu nevari domāt par dzīvošanas sacīkstēm, kur nu domāt, pat iedomāties to nevari, iztēloties,

Parunājies, bet vieglāk būs tad, ja runādamies tu nedomāsi par mīlestību un savu ilgo skrējieni

un varbūt labāk būtu bijis neko no tām i nejust.

Jā, lai sacikstes nemanītu vai nepievērstu tām visnotaļ pelnīto uzmanību, nemaz nav jābūt skaidrā prātā un jāspoguļojas dziļās, pat dziļumdziļās milnieces acīs, sapratne var pienākt lēni, viss var notikt vienkārši — vienkārši tāpat, laika gaitā, tāpat vien: cilvēka mūžs parasti esot tik un tik gadu — vai drusku vairāk vai mazāk, un neko daudz to izstiept nevar, un Aldis nejutās pārliecināts, vai ilgi vēl turēsies jēga stiept to par varītēm.

***

Tā tas ir, un tur neko nevar darīt, vecais — grozies sev atvēlētajā laika nogrieznī tik labi, cik nu spēj prast, tikai reizēm apkārtnes miglā un troksnī, un jukās nekaitētu šo to atcerēties — visi mīti ir fakti, kam kādreiz ir ticēts, arī tavš mūžs tāpat ir mītiski garš un notikumiem bagāts — un, domājot par notikumiem, par spējām izķiept, gandrīz aizmirstas tādi mītiski fakti kā mīlestība, arī citu cilvēku mīlestība, svešu cilvēku mīlestība, nu tā, kas tavu privāto mīlestību neaizķer pat ar spārnu — un, ja tādi sikumi tavu pašmīlestību neaizķer, nesasit, pat neieplēš kā fajansa trauku, tu esi lielākais zaudētājs, un tukši fakti tev var turēties atmiņā; kā gadās — vai ne, vai ne, vai ne, kā gadās — gadās.

***

Tas nu ir pagājis — un viss pastāv, līdz paiet, un tad prom tas ir. Runai piemita spēks, runai piemita enerģija, bet cilvēki to vieglu roku un kā pēc pavēles izšķieda, iznīcināja, līdz tā pārvērtās niecībā, tukšībā, pašapkaunojumā — un pats lieliskākais, ka visi jutās ļoti mierā ar to. Tāda bija lietu kārtība, tādas bija pašas lietas. Var teikt, ka tas nenozīmēja paļauties uz iedzimto ģenialitāti, tas nozīmēja vākt un kolekcionēt sapratni par visu, kas apkārt, bet tādai neauglīgai nodarbei taču neviens nenodevās — jā, kāpēc gan lai kāds viens būtu izlēcējs — kāpēc tādām būtu jābūt tev — nav. Nevajag taču.

Mūžs ilgs, un dzīve skaista, bagāta, jo no malas tā droši vien tāda izskatās tiem, kas skatās; ko redz, uz to skatās. Skatās un tad saka neapstrīdamos vārdus — «mūžu dzīvo, mūžu mācies» — seklas frāzes. Paruna. Parunā. Parunā vēl drusku. Parunājies ar sevi, varbūt ar citiem arī, varbūt tā uzzināsi kaut ko jaunu, jaunu par sevi. Parunājies, bet vieglāk būs tad, ja runādamies tu nedomāsi par mīlestību un savu ilgo skrējieni, ko ne uz mirkli nevar pārtraukt — kad tam pienāks beigas, tās tiešām būs beigas. Un tu vari runāt skaļāk, tu driksti — cilvēki reizēm sasauca.

***

Un šodien turklāt ir jauna diena, pirms uzvilkt pelēkās, apdirātās krosenes un iet ārā uz parku, Aldis krūzīti ir piebīdījis tuvāk pie sienas un pagriezis tā, lai nejaušu, garāmbraucēja tramvaja vibrāciju dēļ nenokristu, un tagad gan krūze, gan arī viņš ir gatavs uzņemt visu jauno, ko die-

na viņam un krūzei nesīs; jā, ja arī drošā vietā nolikta krūze piedalās tajās sacensībās ar neredzamiem akmeņiem, vai tad ne — jā! Piedalās! Jā!

Bet tramvaji te nekursē bieži, varbūt Aldis ir pārcenties.

***

Pastaigu diena viņiem, bet ne virtuvē palikušai krūzei sākās *Uzvaras parkā*, tajā pašā, kas sākumā bija tukšs, smilšains laukums, nosaukts par godu uzvarai pār nelāgo Bermontu.

Visnotaļ mazapdzīvotais un mazapmeklētais parks lēnā garā auga tuvu pie viņu mājām, un, bijis viņiem suns, tā būtu lieliska staidzināšanas un audzināšanas, un dresēšanas vieta; lūk, tur jau viens skrēja, asti gaisā, smaidīdams pa visu ģīmi, ausīm plandot, priecīgs izskrieties, un saimnieks ar bumbiņas metamo nūju stīvā gaitā nopakaļ.

***

Viņi, Aldis un Alla, iet pa izdrupušo asfaltu, cenzdamies nekāpt gadu desmitiem vecā klājuma bedrēs. Savā nodabā iet pāri tramvaja sliedēm un ielai tādā vietā, kur asfaltētais celiņš strupi pārtrūkst sliežu malā, kur gājējiem domāta pāreja nav ne izbūvēta, ne uzkrāsota, jo smiltis to nevar, bet diena ir jauka, satiksme slinka, tramvajs nupat aizbraucis, un viņi tikai pastaigājas, lai izvēdinātu galvu. Pastaiģājoties, paaugstāk ceļot kājas, abi pāriet pāri sliedēm tādā vietā, kur gadiem ilgi iets pāri, lai gan jaunāko laiku plānotāji to nav iecerējuši, jo, viņuprāt, celiņam te vairs nebūtu jābūt, bet asfalta atliekas pašas sevi nenovāc, tās aizaug, apklājas ar velēnu, bet joprojām tās tur ir.

Abi lauleņi pa tām pastaigājas, vismaz tur, kur asfaltu vēl var skaidri saskatīt, tātad skatās, kur liek kājas, tātad daudz neko nerunājas, tātad ir aizņemti paši ar sevi, ar savām domām, un blakusgājējam uzmanību diez ko nepievērš; ko tur runās.

Nerunājas, jo abi sevī domā katrs savas domas gan par gaitas stabilitāti, gan gaitas staltumu, gan gaitas soļu noteiktību, gan citām lietām, galva ir pilna ar visu ko. Tātad, kamēr abi domā parkā un neviens neko nenojauš — ne to, kas notiks, ne to, kā iegriezīsies atmiņā atsauktais, vaļā acīm nosapņotais, ne arī — pie kā tas novedīs, ja spēš novest — laiks ir tieši tāds, kā jābūt, diezgan silts un saulains, un pietiekami — un, galvenais, nekāda lietus, krusas vai vēja, nu tiešām; arī saule vairs nesvelmē kā pirms dažām dienām; koki un krūmiem, pat stādītām puķēm perspektīve «mēs tīstīsimies un attīstīsimies, bet jūs tikmēr pieņemsieties un augsiet» — lai cik tā būtu skaista, bet neko tā nesola, neuzliek pienākumus un atbildību, tikai konstatē faktu, kādu analogiju, jo kaut kas taču notiks vienalga, un neatkarīgi no tiem, kam gribētos būt darbību veicējiem un kas jūtas visnotaļ darbīgi, bet kas pat sev neatzīsies, ka ir drudžaini un patiesībā neko

Aldis nojauš: ja jūtināsies ap sevi, auklēs savas nepatikas, ja viņš to darīs, tas neko nemainīs un neuzlabos

nespēj ietekmēt.

***

Patālākas atmiņas parkā tomēr reizi vēl mēģināja ierunāties, uz mācīties un izsist no līdzsvara, bet neviens Aldis isti vēl neklausījās arī tad, kad tās bikli ieteicās: «*Sastādīsim plāniņu vispirms – stāst[īn]a sākum[īn]am, tā taču vienmēr dara, vai ne?*» Tā savulaik, viņu studentu grupu uzrunājot, bija izteikusies aktīvistē, centīga, pašiecelta grupas vecākā, kas dažus mēnešus, turpat uz vietas pirmajā kursā vēlāk izdomāja grupas vārdā sūtīt Brežņevam dzimšanas dienas apsveikumu, to cerējot kā sekmīgu nākamās karjeras pieteikumu, bet toreiz, kolhozā, vispirms viņai vajadzēja tikai *plānu, plānu plāniņu*, jo «tā» esot «pieņemts», tā esot «jādara, gribi vai ne, vismaz sākumā, un vienmēr visās lietās, un koncerts jau nu noteikti esot pareizi jāizplāno».

Pēc tam – arī vienmēr – varot ērti «*atkāpties no saplānotā*», neviens to nemanišot, jo «*patiesībā jau nevienam tas plāns neinteresē*». Citiem vārdiem sakot, atlidojušajās atmiņās Alža kursabiedrēne klaji paziņoja, ka tas, kas jādara obligāti, varēja palikt nedarīts – un Aldis paklausīja – *mēs visi paklausījām bez ierunām, turklāt uz pliku nojautu pamata; padomju jauniesus tā radināja – paklausīt, kur vajag, un neklausīt, kur bez paklausības varēja iztikt*. Aktīvistes karjeristes tēls joprojām turējās atmiņā, ne pārāk skaidrs, bet pazudis pēc ilgajiem gadiem tas gluži vēl nebija.

Tā Aldis: «Bet jūs tagad aizvērsiet acis, es jau esmu atkāpies, es tikai atcerēšos – plāniņu un visu citu. Es esmu pagājis malā, es nejaucos, es netraucēju, es eju pastaigā pa pusaizlaistu parku, un viss pārējais tagad ir tavās rokās, nu, acis ciet, nu.»

***

Ap to pašu laiku pagājušajā nedēļā, t. i., nedēļu iepriekš – pirms tam, kad pie Alža ieradās atmiņas, viņš bija lasījis kādu tiešām labu tekstu, tekstu, kas pēc ilgāku laiku apstrādātas salmu kulšanas pēkšņi šķita tiešām saturīgs, un tajā atklājās, ka dažas grāmatas – noteikti vismaz dažas grāmatas – var pareizāk uztvert (ja gribas, var teikt «izprast», bet vārds «izprast» šajā reizē laikam ir pārspilējums), ja tās lasa pareizā tempā, ne par ātru un ne par lēnu; par to viņš pārliecinājās, kādu rindkopu lasīdams ātri – nē, nekas neizdevās, vārdi kā zirņi atlēca un sabira kaudzītē. Pēc tam viņš pamēģināja apzināti izlasīt to pašu lēnām – un atkal nekā, tie nesaistījās, vilkās kā sēņu mērce un beigās isti uzdzina miegu. Tad viņš saprata, ka visas labas grāmatas pašas pasaka priekšā, pat vada lasītāju, parāda, cik ātri tās būtu lasāmas. Un tā ir – viena lieta, kas noved pie nākamās – lēts empīrisks novērojums, vienmēr pareizs; kas tagad būs nākamais, ko piedzīvot, tas pēkšņi kļūst interesanti, to sāk gaidīt.

Varbūt to var izlasīt istā grāmatā, istā laikā lasītā, tad, kad galva ir gatava rakstīto pieņemt,

uzņemt un paņemt sev kaut vai daļēji, ar neizprastiem un nepieņemamiem, tāpēc atmetajiem atlikumiem.

Tā Aldis tagad domāja par grāmatām, lai gan iepriekš nekāds grāmatu tārps nebija bijis, tikai kāda nejausi uzlasīta pamācība neatlaidās un neatlaidās. Pieņemt – nepieņemt; atnest pilnīgi – atnest daļēji; ko pieņemt? Jā, ja pieņemt, tad ko? Tekstu, labu labo tekstu, lūk, risinājums.

***

Aldis pļavas – nē, tā paša parka zālāja vidū, izdrupušā asfalta celiņa malā atsāka pats sev vēstīt privāti, tikai sev stāstāmas atmiņas, tomēr drusku citādi, nekā sākumā paredzējis – tā, no malas, it kā tās nepiederētu pašam, bet Sašam. It kā viņš varētu sevi un notikušo vērot binokli, iztālim, it kā nekas no tā uz viņu patiesībā neatietos. It kā. Kā citādi, caur parku ejot uz Daugavmalu. Tad ir jāpievēršas gluži citām lietām, piemēram, gaitai.

Ne tikai tā, ne tikai droši jāliek soļi, ir jāpievēršas arī domu gaitai. Tā reizēm mēdz soļot tik patvarīga un nereaģēt uz apkārtējiem kairinājumiem, un binoklis nav piemērots, lai pievērstu uzmanību.

***

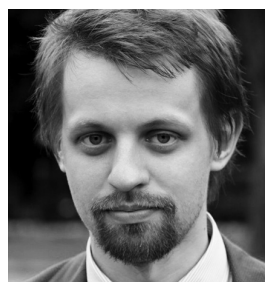
Laiks iet, laiks tipina viņa paša līganā soli, jau šodien Aldis jūt, jūt, nevis saprot – kā rīt nogurs, cik tas ir droši – toties rīt viņš varēs iedomāties parītu; un vēl viņš varēs pareizāk saprast – vai viņš ir pašapmierināts (un tāpēc kūtrs, slinks, neizdarīgs) – vai vienkārši mierā ar sevi, vai bremsē, nelaiž ārā jūtas un domas, kas varētu nopietnāk sašūpot – sašķobīt – iekšējo piļu diķi, likt atzīt kancelejisko iekšējo neapmierinātību pret lietām – sievu, savu vietu savā divcilvēku ģimenē bez brāļiem vai māsām, vai bērniem, vai pat likt pret sazin ko vēl sadumpoties, kašķēties, lamāties un kliegt (bet to viņš nedara – nedara, jo isti neprot). Bet Aldis nojauš: ja jūtināsies ap sevi, auklēs savas nepatikas, ja viņš to darīs, tas neko nemainīs un neuzlabos jau noteikti. To viņš ir nojautis vienmēr; un tad viņš radīs falšu pašmieru, un, ja tas iestāsies, tad Nojautējs būs nogājis pusceļu līdz narcisismam – bet Nojautējs te ir Saprātējs, kas zina, narcisisms nav nekāda izeja, tikai aprobežotība un (patiesībā) strupceļš, savukārt narcisisma strupceļus viņš ir redzējis vispretīgākajās izpausmēs, viņš tāds negrib kļūt, negrib pat vecuma plānprātā, tāpēc nekļūs tāds; *gribas vara lielu dara* – nē, tas sakāmais laikam tomēr bija citāds; par maz grāmatu viņš ir lasījis, lai šitā sprēgātu pats savā nodabā.

Kas to lai pateiktu, kas un kā būtu jaukāk. Daži grib teikt, ka laika vispār neesot, ka cilvēki to esot izdomājuši savām ērtībām, viņi to apgalvo. Jauki! Bet kāpēc tad lietas, cilvēki un pasaule noveco – ak tad iztēle un prātojumi ir tik spēcīgi? Tā nav nekāda apdomība. Nav jauki, nav jauki sažūt un sačervelēties. ■

Mārtiņš Pommers

Perro

Stāsts

Mārtiņš Pommers studējis filozofiju un literatūrzinātni Latvijas Universitātē. Raksta stāstus. Literārās publikācijas kopš 2016. gada. Lēnām mēģina pabeigt pirmo stāstu krājumu.

Agnese no rītiem cēlās pirmā. Vēl pirms saullēkta viņa virtuvē vārīja kafiju un smērēja brokastu sviestmaizes vīram. Ne pilnīgi saposusies, tomēr piedienīga. Artūram nebija jāredz viņas izspūrušie mati un tumšie loki zem acīm. Viņš cēlās nedaudz vēlāk, lēni ģērbās, noskuvās, sēdās pie uzklāta brokastu galda.

Ienākot vīram, Agneses stirnas sirds sāka pukstēt straujāk. Tā bija pārāk strauja, pārāk trausla. Brokastu laikā Artūram patika nesteidzīgi ēst sviestmaizes un lūkoties, kā aiz loga iesākas jauna diena. Agnese tikmēr stāvēja pusoli aiz viņa, gatava ieliet kafiju vai pasniegt cukuru. Vīra klātbūtnē viņa aizvien vēl jutās neveikla. Agneses sirds bez mitas pukstēja līdz pat brīdim, kad Artūrs pie durvīm pieliecās viņu noskūpstīt. Tajā brīdī sirds katru rītu uz mirkli sastinga un pārstāja sist. Agnese baidījās no pārāk gariem skūpstiem, jo tad, iespējams, sirds vairs nekad neatsāktu pukstēt. Taču rīta skūpstis ilga vien pāris sekundes.

Vienatnē Agnese beidzot varēja ievilkēt elpu un iedzert kafiju. Reizēm viņa ielida atpakaļ gultā vēl kādu stundiņu pasnaust, bet vēlāk tīrīja māju. «Es esmu putekļu ragana,» viņa sev teica, ar putekļu slotiņu iztīrot īpaši dziļu kaktu aiz grāmatu plaukta. Nekur, nekur nedrīkstēja palikt putekļi. No tiem Artūram nāca šķavas.

Pēc tam viņa pagatavoja sev vieglas pusdienas un tūlīt pat sāka gatavot vakariņas. Vīram patika kārtīgi paēst, pagāja krietns brīdis, līdz kārtīgi izsautējās gaļa. Visu dienu mājā skanēja radio, un brīžiem viņa atļāvās mūzikas ritmā šūpot gurnus. Agnesi urdīja nojauta, ka sen, sen atpakaļ viņa daudz dejojusi. Tagad tas šķita kā neskaidrs sapnis. Reizēm viņa sakautrējās un apvaldīja gurnus, bet reizēm tie šūpojās paši no sevis. It īpaši tad, kad Agnese klusās pēcpusdienās, stāvēdama pie plīts, dungoja vecas, romantiskas melodijas.

Viņas vecvecmāmiņa bija spāniete, no kuras viņa bija mantojusi tikai ogļu melnus matus. Pat pēc kāzām Agnese tos parasti sapina bizē, kas sniedzās gandrīz līdz jostasvietai. Viņa lepojās ar saviem melnajiem matiem un pusaudžu gados mēdza sēdēt uz palodzes ar ķemmi rokās. To viņa zināja droši. Pārējais bija nojauta.

Agnese piedzima pārāk agri, vēl pirms saullēkta. Viņa bija maza un bāla un steidzās apvert pasauli. Tikai izrādījās, ka viņas sirds netiek līdzī. Tā allaž kavējās par piecām minūtēm, desmit minūtēm, vēlāk jau par pusstundu. Un ik pa brīdim Agnesei nācās apstāties un elpot lavandu smaržu, kamēr sirds viņu noķēra. Viņa mācījās kustēties un runāt lēni. Ja Agnese iesliģa domās, tad reizēm sirds, pat par minūti vai divām, aizskrēja viņai pa priekšu.

Viņai pieaugot, sirds vairs netika līdzī. Pusaudzes asinis dumpojās un nelikās mierā. Viņas mazo sirdi iemainīja pret stirnas sirdi. Bet tai bija pašai sava saprašana, brīžiem tā bija pārlieku ātra, brīžiem apstājās, taisīja pārlēcieni un sita ritmu. Stirnas sirds vēlējās aulekšot sniegotos mežos.

Vakariņu laikā viņi sēdēja pie galda, un Artūrs stāstīja atgadījumus no darba, bet Agnese iestarpināja piekrietošas frāzes. Viņa zināja visu vīra kolēģu vārdus, to savstarpējās attiecības, netikumus un ieradumus. Agnese nojauta, ka kvalitātes kontrolierim ir milas sakars ar biroja vadītāju. Artūram viņa to, protams, neteica. Viņi neprata sarunāties. Artūrs stāstīja par darbu un kolēģiem, jo tas bija vienīgais, ko viņš zināja. Vairāk par visu viņš baidījās no klusuma. Brīžiem viņš cerēja, ka sieva sāks runāt, bet viņa tikai smaidīja un nespēja izteikt vairāk par dažiem vārdiem. Ik pa laikam Artūrs sevi pieķēra pie domas, ka viņš ir apprecējis gluži vēl bērnu. Nenobriedusi un pārāk kautrīga. Viņas kļūsums, kas sākotnēji šķita apdomība, vēlāk bija tikai klusums. Artūrs runāja par lietām, kas bija ļoti tālas un neinteresēja viņu ne vismazākajā mērā. Bet Agnese zināja, ka viņa būs laba sieva, tādēļ viņa allaž smaidīja, piekrietoši māja ar galvu un iestarpināja sarunās neveiklas frāzes. Agneses sirds vakariņu laikā bieži dumpojās — brīžiem sāka skriet, brīžiem teju vai apstājās vai sāka pukstēt palēcieniem.

Vakarus viņi kopīgi pavadīja uz divāna. Bieži vien viņi lasīja vai malkoja vīnu, vai raudzījās kaminā un runāja par laikpātkļiem. Īpaši romantiskā noskaņojumā viņiem bija sekss. Agnese parasti apsēdās uz gultas malas ar seju pret gleznu, kurā bija attēlota govš pipeņu pļavā. Viņa ļāva, lai vīra trisošie pirksti viņu izģērbj, un, kad viņš skūpstīja kaklu, Agnese atgāza galvu.

Šais brīžos stirnas sirds divainā kārtā pukstēja gluži mierīgi, pat ne par pussitienu nekļūsa.

**Māja tikmēr
klājās ar
putekļiem.
Kādu laiku
viņš bez
mitas
šķaudīja, bet
tas kļuva tik
nomācoši, ka
viņš pārstāja
darīt arī to**

tot ātrāka vai lēnāka. Bet Agnese tikmēr sapņoja par lavandām, viņas bērniņa smaržoja pēc lavandām un priežu skuļām. Tas bija vienīgais, ko viņa zināja pilnīgi droši, viss pārējais — vien nojauta. Artūrs tikmēr skaļi sēca. Sievas kailais augums viņu aizvien pārmēru satrauca.

Nākamajā rītā Agnese, kā vienmēr, cēlās pirmā. Vēl pirms saullēkta viņa jau bija virtuvē, vārīja kafiju un gatavoja brokastis vīram. Ne pilnīgi saposusies, tomēr piedienīga. Artūrs cēlās nedaudz vēlāk, lēni apģērbās, noskuvās, sēdās pie galda. No rītiem viņam patika nesteidzīgi notiesāt desmaizes un skatīties, kā aiz loga uzaust diena. Agnese stāvēja atstatus un gaidīja mirkli, kad paliks viena. Artūrs pie durvīm apstājās, lai viņu noskūpstītu.

«Lai tev jauka diena!» viņa novēlēja, bet stirnas sirds uz mirkli pārstāja pukstēt.

Trešdienās bija jāiet uz veikalu, jātīra māja un jau laikus jāsāk gatavot vakariņas. Pēcpusdienā, kad gaļa jau bija cepeškrāsnī, Agnese sēdēja pie loga un pāršuva vaļīgu Artūra krekla pogu. Viņa bija laba sieva vai vismaz centās tāda būt. Ik pa laikam viņā iezagās šaubas. Skatiens klīda tālumā. Tā bija gara iela, ar daudzām nelielām mājiņām. Cilvēki pietiekami turīgi, lai iegādātos mājas, bet ne tik turīgi, lai tiktu pie tādām, kādas patiesi vēlas. Ielas galā bērni cēla sniegavīru. Tā bija skaista ziemas diena, bet Agnese nejauši sadūra pirkstu. Nopilēja sarkana asins lāse, adata nokrita zemē un paripoja zem krēsla. Viņa sajuta ziemas dienas, ceptas gaļas, putekļu un savu smaržu. Uz mirkli tā viņu pārmāca kā aukstas tirpas, tad Agnese smaržas atkal nopurināja un atgriezās pie darba.

Vakariņu laikā Agnese bija vēl nedaudz kļūsa nekā parasti. Artūrs iedrošiņoši aizrādīja, ka gaļa ir nedaudz par sīkstu, un viņa piekrītoši māja ar galvu. Artūrs stāstīja atgādījumu no darba, bet viņa tikai piekrītoši māja ar galvu un ar grūtībām notēloja smaidu.

Nākamajā rītā Agnese nepiecēlās pirmā. Viņa gulēja gultā nesaposusies un nepiedienīga, un viņas garie mati bija izplūduši pa visu gultu. Artūrs rūkdams raustīja viņu aiz pleca, bet Agnese nebija pieceļama, viņa nespēja atvērt acis, un viņas gaiss smaržoja pēc lavandām. Artūrs nervozi skuvās un steidzīgi strēba kafiju. Viņš bija aizkavējies, tomēr vēlējās savas brokastis. Nepietika laika skatīties, kā aiz loga uzaust diena. Viņš steidzīgi stūma rīklē neveiklās, paštaisītās desmaizes. Aiziedams Artūrs vēl pavēra guļamistabas durvis, bet Agnese gulēja, pārvilkusi segu pār galvu.

«Tad līdz vakaram,» viņš atvadījās un pieliecās, lai noskūpstītu Agneses pieri. Viņas stirnas sirds izlaida tikai vienu pārsitienu.

Agnese neatbildēja. Viņa vēlējās tikai gulēt. Viņa sapņoja par bērniņu, kad labprāt sēdēja uz dārza soliņa un aizrādīja elpu, vai arī lēni pastaigājās pa dārzu. Toreiz viņai pašai neva-

jadzēja steigties, viņas vietā joņoja domas, kas trīsreiz apskrēja apkārt pagalmam, kamēr viņa apgāja ap hortenziju krūmu.

Arī vakarā Agnese vēl aizvien bija gultā, un Artūram nācās pašam gatavot vakariņas. Viņš nekad nebija pratis īsti labi gatavot. «Ēdiens — tā ir mīlestība,» viņa māte allaž teica. Tagad Artūrs bija vienkārši apjucis. Vēders gurkstēja, ļoti gribējās vakariņas, un no prāta neizgāja doma, ka izsalkums — tā ir mīlestība.

Tas pats atkārtojās arī nākamajā rītā. Un aiznākamajā. Agnese vairs necēlās, bet caurām dienām vienkārši gulēja. Artūrs tagad cēlās agrāk, lai, dzerot ikrīta kafiju, aizvien būtu laiks nesteidzīgi lūkoties pa logu. Promejot viņš vienmēr noskūpstīja Agneses pieri, bet viņai neietrīsējās ne plakstiņš. Tikai uzlīcis plaukstu sievai uz sāna, Artūrs juta, ka viņa joprojām ir silta, elpojoša un dzīva.

Vakariņas Artūrs turpmāk ēda ārpus mājas. Viņš vienatnē sēdēja pie maza galdiņa ar rūtotu galdautu un rīja teļa karbonādes vai nūdeles ar vistas fileju. Viņš parasti apsēdās visdziļākajā stūrī un vairījās pacelt galvu. Viņš kaunējās ēst vienatnē.

Māja tikmēr klājās ar putekļiem. Kādu laiku viņš bez mitas šķaudīja, bet tas kļuva tik nomācoši, ka viņš pārstāja darīt arī to.

Agnese juta citas sievietes smaržu, kas bija pielipusi pie viņa rokām un lūpām. Viņa to atgaidīja kā uzmācīgu mušu, kas tikai reizēm līdinās apkārt un neļauj gulēt. Tomēr naktis viņš vienmēr pavadīja mājās. Naktis viņš nevarēja gulēt, ja nedzirdēja sievas kluso šņākšanu un aprauto krākšanu blakus. Un no rītiem viņš ar mitru drānu noslaucīja putekļus no savas sievas. Visā mājā tikai viņai Artūrs neļāva noputēt. Miļākā to nesaprata. Artūrs pameta miļāko, vai arī miļākā pameta viņu, bet bija jau vasara.

Artūrs bija liels, nedaudz lēnīgs vīrietis. Viņam nepiemita neviena strauja kustība. Vēl pamatskolā viņš bija nolēmis, ka būs apdomīgs, tādēļ vienmēr kustējās nosvērti un mierīgi. Pat tad, ja iekšēji viņš mēdza aizsvilties dusmās, ārēji viņš tikai sarauca uzacis un pazemināja balss tembru.

Artūra tēvs nāca mājās, smaržodams pēc eļļas un dīzeļdegvielas, pēc cigarešu dūmiem un reizēm pēc šņabja. Viņam bija plata mugura, un viņš maz runāja. Tēvs bieži pārbaudīja Artūra dienasgrāmatu. Ja sekmes bija sliktas, Artūrs nolaida bikses un atbalstījās pret rakstāmgaldam, bet tēvs ar sīksnu viņam atgādināja darba tikumu. Artūrs mācījās neraudāt, lai darītu tēvu lepnu.

Pēc tam māte paņēma dēlu klēpī, cieši apskāva un glaudīja galvu. Viņa māte bija tumīga un mazrunīga sieviete, kura labāk gatavoja nekā runāja. Kotletes un debesmanna kļuva par

Agnese dziedāja. Viņa bija pilnīgi pamodusies un pavisam skaidri zināja, kas jādara

Artūra mierinājumu. Tikmēr tēvs sēdēja istabas stūrī uz krēsla un raudzījās grīdā. Viņš bieži mēdza nožēlot pērienus, bet viņš sev atgādināja, ko to dara dēla labā. Naktis tēvs sapņoja par sniega pieputinātu mežu, kurā viņš iestidzis. Četrdesmit gadu garumā viņš katru nakti kārpījās laukā no dziļas kupenas, kas sniedzās gandrīz līdz pleciem.

Pēdējo reizi Artūrs nolaida bikses, kad viņam jau bija septiņpadsmit. Tēvs bija nosvīdis, viņš nespēja rīmties, jo gribēja no dēla izspiest kādu nožēlas asaru. Un tad viņa sirds ar tikko dzirdamu paukšķi pārsprāga. Piepūle un sarūgtinājums bija pārlietu liels. Viņš izkārpījās no sniega kupenas, un viņam palika ļoti silti. Bet Artūrs nepaguva pieaugt.

Agnese visu dienu skatījās griestos, lēni pagrieza galvu un lūkojās laukā pa logu, vai arī aizvēra acis un aplūkoja savu plakstiņu iekšpusi. Tur viņa redzēja sevi. Tikai citādu. Agnese juta, kā izmainās augums. Viņa gulēja un labpatikā tiksmīnājās, kamēr ķermenis pamazām nobrieda. Īsajos nomoda brīžos viņa ar prieku sevi aptaustīja un priecājās ik reizi, kad juta, ka ir kļuvusi vēl nedaudz lielāka, vēl nedaudz pilnīgāka, vēl nedaudz apaļāka.

Pēc divsimt septiņdesmit astoņas dienas ilgas snaudas Agnese pamodās un izkāpa no gultas. Artūrs jau bija aizgājis uz darbu. Māja bija kļusa un putekļiem klāta. Viņa izstaiņājās, paņēma birsti un sāka tīrīt māju. Drēbes viņai bija kļuvušas par šauru. Derēja vienīgi kādas vecas Artūra bikses un novalkāts darba kreklis, bet, aptaustot savas pilnīgās miesas un tauku krokas uz vēdera, Agnese jutās laimīga. Bija pirmās septembra dienas. Nesen bija nolijis, un iela smaržoja pēc gladiolām un izgludinātiem skolēnu formas tērpiem.

Viņa noslaucīja visus plauktus un skapjaugšas, izslaucīja visas pagaldes un pagultes, izpurināja putekļus no drēbēm un izsita tos no mēbelēm, izvāca matu kamolus no dušas un uzslaucīja mēslus, kas sakrājušies istabu kaktos. Agnese dziedāja. Viņa bija pilnīgi pamodusies un pavisam skaidri zināja, kas jādara. Visus putekļus, gružus un smiltis viņa sabēra lielā, sarkanā veļas bļodā un nolika uz virtuves galda.

Viņa uzlēja putekļiem nedaudz ūdens, piebēra miltus un krāsns sodrējus, iesita dažas olas un sāka mīcīt. Kopā ar mēsliem, viņa bija uzslaucījusi arī adatu un atkal nejausi sadūra pirkstu. Miklā iepilēja asinis, bet Agnese saņēma matus mezglā uz pakauša un tikai mīcīja un mīcīja. Viņa ielēja miklā nedaudz piena, nedaudz šnabja no bāriņa, druscīņu vīra odekolona. Miklā nonāca nedaudz no visa, kas darīja Agnesi priecīgu vai skumju. Viņa ielēja miklā eļļu, pievienoja sviestu un iejauca raugu. Un mīcīja. Un mīcīja.

Vaigi notriepi ar putekļiem, rokas līdz elkoņiem dubļu miklā. Pārnācis mājās, Artūrs stāvēja durvīs un nespēja atraut skatienu no sievas. Tā vairs nebija kalsnā, bālā pusaugu meitene, tā bija gruntīga sieva ar lielām un stiprām rokām. Artūrs piesarka. Skatoties, kā Agneses kuplās, kailās krūtis šūpojas virs miklas bļodas, viņa iedegās sen piemirsta iekāre. Agnesē vairs nebija ne miņas no agrākā kautrīguma.

«Netraucē mani!» viņa uzsauca iepriekš nedzirdētā balss tonkārtā, pirms Artūrs paspēja bilst kaut vārdu.

Viņš neko neteica, bet istabā apsēdās uz krēsla un pa atvērtajām durvīm noskatījās, kā sieva, pārlietiesies pār bļodu, strādā. No viņas pieres pilēja sviedri un krita bļodā, bet viņa ne uz mirkli nepārtrauca darbu. Rokas cēlās uz augšu un grūda, un mīcīja miklas pikuci. Agnese dungoja melodijas no savas bērniības.

No rīta viņa vēl aizvien bija turpat, tikai tagad viņa bija iztaisnojusi muguru. Miklas pikucis bija uz galda, un viņa to rūpīgi veidoja. Agnese strādāja lēni ar plaukstām, ar pirkstu galiem meklēja pareizo formu. Brīžiem viņa aizvēra acis un darbojās tikai pēc sajūtām, vai arī pieliecās pavisam tuvu, meklējot miklā plaisas un neprecizitātes. Brīžam, pielikusi to tuvāk pie deguna, mēģināja saost tās noskaņu. Kamēr Artūrs staigāja garām, strādāt nebija iespējams. Ar savu nemierīgo klātbūtni viņš traucēja, tomēr Agnese atļāva, lai vīrs promejot viņu noskūpst. Sirds izdarīja pārlēcieni.

Viņa izveidoja nelielu rumpi ar bērnišķīgām krūtīm, nabu un ādas krokām. Tas bija vieglākais darbs. Galvenais – radīt pareizu muguras izliekumu. Viņa izveidoja divas strupas kājeles un roķeles. Mazo pirkstiņu izveidošana prasīja daudz laika. Mikla lipa pie pirkstiem un nepadevās veidošanai. Vislielākā noņemšanās bija ar galvu, viņa izveidoja skaistu galviņu ar augstu pieri, piemīlīgi apaļiem vaidziņiem, nelielu degunu, biezām lūpām. Vaibstiem bija jāiemieso viņa un Artūrs. Bērnam bija jābūt nevainojamam.

Kad pārnāca Artūrs, bērns bija teju gatavs. Agnese to tikai pilnveidoja. Ilgu laiku viņa nebija droša, vai bērns būs meitene vai zēns. Tik tālu viņa nevarēja redzēt. Zidaiņu vaibsti gandrīz nav atšķirami. Tikai pašās beigās viņa sajuta, ka tas būs zēns. Pārāk robusts un stūrainis, lai kļūtu par mazu lēdiju. Ja bērns būtu izdevies nedaudz skaistāks, tā noteikti būtu meitenīte. Vismaz Artūrs jutās atvieglots. Viņš isti nevēlējās bērnus, bet, ja nu tomēr, viņš vismaz priecāsies, ka tas būs dēls. Agnese atlieca muguru tikai vēl vakarā. Uz galda gulēja mazs dubļu krāsas zidainis.

Vēlu naktī Agnese iegulās vannā un nomazgāja visus dubļus. Pēc tam viņa lēni ieslidēja gultā blakus vīram un, aplikusi roku, piespiedās pie viņa platās muguras.

Mēs nevaram viņam dot vārdu, pirms bērns nav ticis pie sirds

Nākamajā rītā Agnese piecēlās vēl pirms vīra. Vārīja kafiju un gatavoja brokastis. Artūrs dzēra kafiju un skatījās pa logu, skatiens gan ik pa brīdim aizslidēja sāņus. Galda otrā galā vēl aizvien gulēja bērns. Pirms došanās prom viņš to aplūkoja un ar pirksta galu pat uzdrošinājās pieskarties tā plecām. Bērns vēl nebija gatavs, tas gulēja gluži nekustīgs un stīvs. Nebija viegli tā sejā saskatīt savus vaibstus. Artūrs tomēr piespieda sevi pasmaidīt un pie durvīm noskūpstīja sievu. Stirnas sirds izlaida divus sitienus.

Vīrs aizgāja uz darbu, bet Agnese ieklāja sedziņu pītā grozā, ielika tur bērnu un iznesa dārzā izžūt. Bērniem vislabāk ir izžūt saules gaismā. Agnese cerēja, ka tas piesūksies ar vasaras smaržām. Pagaidām bija jūtamas vienīgi lavandas, bet viņa nolika bērnu ēnā starp piparmētrām. Pārmērīgi ātra žūšana var radīt plaisas vai zaķa lūpu. Viņa pati sēdēja blakus uz krēsla un klusi dziedāja. Dienas vidū bērns bija tiktāl apžuvis, ka sāka kustināt neveiklās kājeles.

Kad pārnāca Artūrs, tas jau gulēja uz spilvena divāna stūrī un spārdīja divāna galu. Viņam bija pabiezi mati. Vīra mati, kas savākti no vannasistabas un pagultes. Tas skatījās duļķainām acīm un tvarstīja gaisu. Agnese paņēma viņu rokās, un bērns piezīdās pie viņas krūtīs. Artūrs nespēja atraut skatienu no viņiem un aptvēra, ka jūtas greisirdīgs uz savu jaundzimušo dēlu.

Ar bērnu tomēr viss nebija kārtībā. Tas atpazina mammu un tēti, jo tie bija ieausti viņa miesā, bet viņš skatījās apkārt pilnīgi vienaldzīgi. Kad Artūrs paņēma viņu rokās, bērns neizdvesa ne skaņu, un acis bija blāvas. Bērna vienīgais instinkts bija zīst pienu no mātes krūtīs.

«Par tēti un par mammiti,» Agnese dūdoja, barodama bērnu.

«Bērnam vajadzīga sirds,» viņa teica vīram. «Mēs nevaram viņam dot vārdu, pirms bērns nav ticis pie sirds.»

Bērnam bija vajadzīga sirds. Tomēr ne kura katra sirds. Tā nedrīkstēja būt pārāk liela, jo sirdij jāietilpst zēna sīkajās krūtīs. Tā nevarēja būt arī pārāk maza, pārāk strauja vai lēna. Tai bija jābūt gana stiprai, jo zēnam dienās jāzaug par spēcīgu vīru, bet sirdij bija jābūt arī gana maigai, jo Agnese un Artūrs vēlējas, lai viņu dēls būtu labsirdīgs.

Artūrs ilgi domāja un pavadīja vakarus, klejodams apkārt un meklēdams jaunu sirdi. Viņš to atrada parkā. Tā piederēja lielam, pinkainam sunim, kurš pievakarēs gulēja zem jasmīna krūma. Tas bija krancis, kurš labprāt ļāva svešiniekiem pakasīt aiz auss, un, ja kāds viņam iedeva gardumu, tad krancis pateicībā ielika galvu labsirdīgā cilvēka klēpī. Artūrs izgriezta viņam sirdi.

Agnese noguldīja dēlu uz virtuves galda un atvēra viņam krūtīs. Zēns pat nekliedza, tikai mēģināja izrauties. Vēl siltu un pukstošu viņi ielika zēna krūtīs suņa sirdi. Agnese aizšuva

dēlu. Viņi to ievīstīja sedziņā un nolika gulēt. Bija nepieciešams laiks, lai sirds pierastu pie miesas un mīsa — pie sirds. Naktī Artūrs ļāva, lai Agnese viņu izģērbj. Viņš atlieca galvu, kamēr sieva skūpstīja viņa kaklu, un gaisss smaržoja pēc piparmētrām un lavandām.

Zēnu viņi nosauca par Perro, jo spāņu valodā *el perro* ir suns. Viņi izvēlējās vārdu, kas vienmēr atgādinātu zēna izcelsmi. Perro gandrīz nekad nekliedza un neraudāja. Sirds viņā ieauga ļoti lēni, bet pamazām zēns sāka smaidīt, vismaz tad, kad ieraudzīja mātes seju, vai arī reizēs, kad tēvs viņam pakasīja aiz auss. Viņš negausīgi ēda un ļoti ātri auga. Pusgada vecumā Perro, turoties pie mēbelēm, staigāja pa māju. Tikai tagad viņi pilnībā apjauta, ka bērns tomēr nav gluži ideāls. Zēna kājas bija nedaudz par īsu un rokas nedaudz par garu, piere par platu, un pakauša vidū viņam neauga mati. Arī sejas āda vienmēr palika nedaudz pelēcīga. Tomēr vecāku acīs tās bija nebūtiskas nepilnības. Perro nebija ideāls, bet viņš bija unikāls un, pats svarīgākais — viņu.

Perro labprāt pavadīja dienas, sēžot uz virtuves grīdas netālu no krāsns. Agnesei bija aizdomas, ka iekšēji viņš vēl arvien turpina žūt. Īstenībā viņam vienkārši patika ceptas gaļas smarža. Palēnām viņš ar to piesūcās un nedaudz smaržoja pēc kotletēm, karbonādēm un šmorētām cukas ribiņām. Māja tika tīrīta vēl rūpīgāk. Perro, rāpodams pa grīdu, bāza mutē visus netīrumus, ko vien varēja atrast.

Pārnācis no darba, Artūrs mēdza paņemt dēlu klēpī. Zēns ķepurojās un nespēja nosēdēt mierā. Artūrs juta lepnumu, skatīdamies, kā dēls aug. Aizvien biežāk viņš Perro sejā samanija sevi. Artūrs joprojām cerēja, ka mati ieaugsies un frizūra sakārtosies. Palēnām izlīdzinājās arī visi Agneses pirkstu nospiedumi iepelēkajā sejā. Perro bija mantojis mātes skatienu, nedaudz izbiedētu un tramīgu, bet siltu. Viņš spēja paskatīties tā, ka paliek kauns par savām grēcīgajām domām.

Vakaros Artūrs aizmīga, iespiedis seju starp Agneses lielajām krūtīm. Viņa tikmēr glaudīja vīra galvu un tina ap pirkstu viņa matu sprogas. Artūram bija silti. Sieva smaržoja pēc lavandas, pēc sviedriem un piena, un Artūrs sapņoja tēva sapņus par piesnigušiem mežiem ar dziļām kupenām. Bet gulstiņā istabas stūrī gulēja viņu dēls. Naktis Perro gandrīz nekad neraudāja. ■

Anna Enraita

Pārnēsājamā Jaunava

Stāsts

Anna Enraita (Anne Enright, 1962) — Īru rakstniece un publiciste, vairāku romānu un stāstu krājumu autore. Strādājusi televīzijā, vēlāk pilnībā pievērsusies rakstniecībai. Saņēmusi vairākas balvas un stipendijas. Žurnāls *Domuzīme* lasītājiem piedāvā divus Enraitas stāstus: no 1991. gadā izdotā krājuma *Pārnēsājamā Jaunava (The Portable Virgin)* un no 2009. gada krājuma *Vakardienas laikapstākļi (Yesterday's Weather)*.

Uzdrošinies būt vecmodīga! Tāds ir mans moto, jo tas kaut kad pienāk visām — neīrie sintētiskie džemperī un neuzkrītošā čuru tērcīte koriģējošajās zeķbiksēs. Pienāks arī viņai.

Viņa bija viena no tām sievietēm, kuras sejas ādu uztur tādā kā smaidā, it kā baidītos, ka seja varētu nokrist, ja acis vairs nebūs saspringtas.

Zinu, ka tad, kad Bens ar viņu milējās, doma, ka viņa varētu salūzt, lika viņam stumties vēl spēcīgāk. Es turpretim esmu kā vecs divāns, omulīgs, pazīstams, labs dizains.

Kā jau noprotat, šis ir parastais nodevības stāsts — vārds «divāns» visu pasaka priekšā. Vārds «divāns» paver durvis uz guļamistabām ar aizmigušiem bērniem un vecām kāzu fotogrāfijām, ironiskiem skatieniem uz kristāla vīna glāzēm, uz *BBC* miniseriālu, kur Džūdija Denča atveido pamesto mēbeli un nedaudz skumji papriecājas.

Tas nav stāsts par to, kā kādam nodrači tuale-tē viesībās, kur visus vieno mikroautobusu nomas bizness. Tas nav stāsts, kurā Sātans piepeši pagriežas kā advokāts grozāmkrēslā. Te nav dūju, nav prostitūtu, nav dzelzceļa staciju un zīlumu uz ādas. Es tātad sēžu un adu bolero jaciņu, un pēkšņi man nobrūk valdziņš. Sasodīts. Un tur Bens ar džintoniku, maigi kājas sakrustojis pie telefona.

«Galīgi sapisies?» es jautāju, un viņam izlija dzēriens.

Gadu gaitā esmu aplipinājusi viņu ar man ierasto ironijas paveidu, vai arī varbūt man tagad ir viņējais. Gultā mums sakrīt intonācijas, un reizēm viņš pārsteidz veikalā, piepeši izlecot man no mutes.

«Galīgi,» viņš atbildēja, mēģinādams notraukt slāpumu no biksēm un purinādams džina lāses no pirkstu galiem.

Istabā bija iekļuvusi nepiedienīga iekāre un savāda aprakstu deja, man atklājot viņas trauslos,

blondos matus, plato, saspringto muti. Sieviete, pārpilna ar modificētām īpašībām, vīriešu iebojāta, ar ķermeni, nodrāztu līdz tik nedabiskam tievumam, ka gandrīz redzamas naža pēdas. Intelligenta? Nē. Asprātīga? Nē. Bagāta, ar skaļiem smiekliem un asiem papēžiem? Nē. Laimīga? Pavisam noteikti ne. Izņemot tad, kad bija atnācis viņš. Man trūkst vārdu, lai pateiktu, cik skumji man ir no Bena. Pabeidzu rindiņu, noliku adatas un likos gulēt.

*

No skapja izkāpa Džūdija Denča un nolēma, ka pienācis laiks arī pašai sākt milas dēku. Viņa sāks nelielu biznesu dārza šķūnīti un atteiksies no saviem jaciņu un puloveru komplektiem. Un tad, kad saprātis, ka arī viņa ir cilvēks — pievilcīga, dāsna un asprātīga (lai arī divāna stilā) —, uzradīsies kāds jauks vīrietis un viņai piekritīs.

Ročestera kundze izsita griestos caurumu un raudzījās uz Benu, kā viņš tur sēž gultas galā, sakropļots un akls. Viņa nočukstēja garu un ļoti prātīgu monologu ar tādu degsmi, ka sāka gurdēt matracis, un mēs abas par to krietni izsmējamies.

Karena... Šarona... Terēza... tie ir istie vārdi tādām, kas krāso matus. Sūzija... Džasinta... Patija...

«Kā viņu sauc?» es jautāju.

«Mērija,» viņš atbildēja.

Mans nabaga kroplais vīrs nodarbojas ar seksu mūsu mašīnas pakaļējā sēdekli ar nabaga kroplīti, kurai ir juristes izglītība un tendence pārlietu sapucēties. Viņa strādā mikroautobusu nomas firmā. Varētu domāt, ka būtu vismaz pieejams braucamais ar plašāku pakaļējo sēdekli.

Mana nabaga kroplā vīra veselību draud nopietni iedragāt pīga, ko šis fakts parādījis mūsu seksuālajai dzīvei. Un, kamēr viņš lēkā pa savu iemīloto divānu, Sātans kaktā pagriežas kā jurists grozāmkrēslā, mudinādams: «Ātrāk, ātrāk, citādi pamodināsi bērnu.» (Vai varbūt tā esmu es?)

Viņa ir klusums vada otrā galā. Viņa ir smaidis, ko viņš iesāk, bet nepabeidz. Viņa ir sieviete, kas stāv ceļa galā ar lētu nagu laku un caurdurtām ausīm. Viņa ir tā meitene klases priekšā ar spragām, bāliem ceļgaliem un apsarkušām acīm.

Telefonsarunas kļūst biežākas. Vai nu lieta kļūst nopietnāka, vai arī sāk ieskābt. Pārnācis mājās, viņš mēdza doties taisnā ceļā uz vannasistabu, lai iebāztu pimpi izlietnē. Tad viņš nejauši pārtrauca to darīt un sāka iet uz viņas dzīvokli ar tā (dabiski) spēcīgo ziepju aromātu. Vai man to pieminēt viņai nākamreiz, kad piezvanīs? Vai mums papļāpāt par *Pears* ziepēm, samīlēties *Palmolive*? Mēs varētu piezvanīt kādai aģentūrai un uztaisīt reklāmu ar dalītu ekrānu. «Mērijas ziepes smako, toties *Mērija* lieto X — tik maigas, ka vīrs viņu nekad nepametīs.» Protams, mums ir vienādi vārdi, tā ir daļa no Bena ironijas izjūtas, un mēs jau zinām, no kurienes viņam tā.

Tātad Bens ir paguris no mīlestības. Benam va-

Ilustrācija —
Patrīcija Māra Vilsone

jag skumju seksu mašīnas pakaļējā sēdekli. Bens grib iekārot tādas sievietes sabeigto pežu, kura nekad nepadaris to visu par ko reālu. «Bet es domāju, ka tas kaut ko nozīmē!» kliedz sieva, sviedzama viņu medusmēneša kristāla viņa glāzes no Seviljas pret matētās krēmkrāsas sienu. Es galu galā neesmu nemaz tik veca. Atriebība nav izslēgta. Man ir nauda makā un pamesta pusaudzība, kas nekad nav tā isti aizsākta. Es sēžu Graftonstrītas dārgākā friziera krēslā, un man neredzams jauns vīrietis ievēl manu galvu izlietnē un iesvaida (piedodiet) to ar šampūnu. Ir interesanti saņemt šādus pieskārienus; frizieri, tāpat kā ārsti, kļūst ar katru dienu jaunāki. Manu «stilisti» sauc Alisone, un viņa nopēta manas kurpes zem zilā neilona apmetņa, lai gūtu par mani priekšstatu.

«Es gribu glītu zēngalviņu,» es saku, «bet nezinu, ko iesākt ar šito.»

«Saprotu,» viņa saka, «tie jums krit uz nerviem. Tāpēc tie ir tik plāni, ka jūs visu laiku tos glaužat prom no acīm.»

Es esmu sieviete, kurai krit laukā mati, mans pildījums sāk sadalīties.

«Bet paskat, mēs esam jau gandrīz tikušas galā,» un viņa sāk (kā svētot) vicināt šķēres man virs galvas.

«Kad pēdējo reizi griezāt?»

«Pirms kādām desmit nedēļām.»

«Tieši tā,» viņa piekriņ, «jo mēs jau nepanāksim

nekādu garumu visu šo sasķelto galu dēļ, vai ne?»

«Es gribu kļūt blondā,» spoguļi saka slapjā un kailā būtne, un šķēres apstājas puslidojumā.

«Tie ir ļoti plāni...»

«Es zinu, es gribu, lai tie lūst. Es gribu blondus.»

«Nū...» Mana stiliste ir šokā. Beidzot man izdevies pateikt kaut ko pa īstam nepieklājīgu.

Netiro metamorfozi paveic cits jauns vīrietis, kura mati ir tādā pašā garumā kā rugāji uz zoda. Viņam ir uzkrītošas, seksīgi zilas acis, bet par tām jāmaksā barga cena. «Mēs» sākam ar gumijas cepurīti, kurā viņš izdur caurumus ar nešpetnu tamboradatu, tad izvelk cauri manus nabaga plānos matus. Es izskatos pēc ķēma. Visas sievietes ap mani izskatās pēc ķēma. Mērija sēž no manis pa kreisi un no manis pa labi. Viņa ir zila no kakla uz leju, lasa žurnālu, mati viņai smird, ādu savilkusi smaidā gumijas tonzūra uz galvas. Pie kājām viņai ir rokassomiņa, kuras iekšpusi sasmērējis izbiris vaigu krāslis. Rokassomās ir rēķini, pildspalvas, konfekšu papīriņi, diafragmas, adrešu grāmatīņas, pilnas ar ļaudīm, kurus viņa vairs nepazīst. Es zinu, jo promejot es vienu nozagu.

Sēžu Dolimauntas krastmalā un pētu Mērijas rokassomas saturu, skatoties viņas spoguļīti, lieku lietā viņas *Vinrozā un maigās gaismas acu ēnu trio*, viņas *Plūmjzīda* lūpeni, viņas Venēcijas brokāta vaigu toni un (paldies Dievam) *Asarizturīgo*

skropstu tušu.

Drīz vien man apniks. Es viņu lēni noslicināšu kādā lāmā un ļaušu, lai policija izžauj viņas loriņus, kad krastmalā savāks somu. Gūstu sīku gandarijumu, iztēlodamās, kā viņa, brīva no sava neilona ietēpa un ar svaigi atlaistiem grēkiem, nu ir frizētavā sprukās, jo nav, ar ko samaksāt.

Mana atriebība skatās man pretī no spoguļiša. Jaunā neistā es izskatās divtik īsta kā vecā. Manas krūtis zem drēbēm kļuvušas aklas, mani gurnu kauli pārklājas zilumiem. Starp kājām pavērusies trīsstūrainā gaisa atvere, kas velk projām no sekša, kaut gan turos, savilkusi rokas dūrēs. Reiz bija gluži otrādi.

Es vandos pa somu, meklēdama pagātņi. Pašā apakšā, sasmērējusies ar *Vinrozā un maigo gaismu*, atrodas neliela, pārnēsājama *Jaunava*. Viņa ir no caurspīdīgas plastmasas, tikai apmetnis nokrāsots zils. «Dāvana no Lurdas» rakstīts uz globusa viņai pie kājām, zem papēža un čūskas. Mērija nebeidz pārsteigt. Viņas zilais kronis ir noskrūvējams vāciņš, un viņas ķermenis ir pilns ar svēto ūdeni, kuru es izdzeru.

Nokāpusi līdz ūdenim, es ielieku viņu ūdenī uz muguras, lai peld pie Bena, kurš ir tādā ziņā sentimentāls. Tad es sekoju viņai viņa stāstā ar visām tā dūjām un prostitutām, dzelzceļa stacijām un zilumiem uz ādas. Man jau nav, kur iet. Es milu to vīrieti. ■

Vakardienas laikapstākļi

Stāsts

Heizela negribēja ēst laukā — tie pretiedeguma krēma daudzumi, ar kuriem jāsamērē mazulis, un tad viņš vienmēr nokrata cepurīti no galvas. Un vēl ir mušas, bet svainei Mārgaretai nav sterilizētāja — un kāpēc gan lai būtu? Lidz ar to Heizelai būs jāvāra pudelītes un krūzītes, un karotītes, lai tiktu ar visu galā. Tad Džons viņai pielaisīsies pie plīts un teiks, lai atslābst, — tā ka viņai ne tikai nāksies to visu darīt, bet vēl arī atvainoties, ka dara to visu, nevis izklaidējas, sēž laukā

un vēro, kā zilās mēslu mušas ar savām sūdainajām kājām rāpo pa pudelītes pupu, kamēr visi pārējie sēž saulē un piedzeras.

Viņa atcerējās vīrieti viesnīcas foajē, viņš bija ļoti garš un apgājās ar savu mazuli kā ar jaunpiezimušu jēriņu, novietodams to uz vēdera, lai peld pāri paklājam. Un Heizelai uz brīdi sagribējās būt precētai ar viņu. Tagad viņa paņēma bļodu ar kartupeļu salātiem tajā rokā, ar kuru bija piespiedusi sev bērnu, ar otru — lielo paku ar čipsiem, ar kāju atslidināja vaļā stikla durvis un pāri hromētajam sliekšnim nokāpa uz dārza lieveņa. Mazulis iespieda seju viņas plecā un noslaucīja degunu pret viņas tēkreklu. Viņam bija vasaras iesnas, tāpēc Heizelas tumšzilo kreklīņu krustu šķērsu izraibināja tādas kā gliemja atstātas sliedes. Būt noklātai ar puņķiem šķita kaut kā īpaši nomācoši. Viņa ar to nebija rēķinājusies. Viņa gribēja iet un pārģērbties, bet mazais nebija ar mieru, ka to noliek guļus, un Džons, kā izrādījās, zem ābelēm spēlēja raunders ar saviem brālabērniem. Viņu ieraudzījis, viņš pamāja. Viņa nolika bļodu un čipšus uz dārza galda un ar plaukstu aizsedza mazuļa galvu pret cieto bumbu.

No mazuļa ādas zem pūkainajiem matiņiem nāca tik smalki sviedri, ka tie izzuda, kolīdz viņa noņēma plaukstu no viņa galvas. Sievietes pat nenojauš, kā viņām pietrūcis, iekams nav to dabūjušas, šo gludumu, ņemot vērā, cik raupji — vai kādi tad isti? — ir vīrieši. Viņa mēģināja atsaukt atmiņā Džona vēdera omulību, visiem matiņiem saglaustiem uz vienu pusi, vai pat viņa pimpja satriecošo zidainumu, saceļoties zem viņas plauksta, bet tagad viņš bija tik neveikls un liels, un vienmēr pārāk sen skuvies.

«Grrrr...» Mārgareta norūca viņai līdzās, izvilkdama mazāku čipsu maisiņu no lielā iepakojuma. Tā, lūk, notiek, kad ir bērni, Heizela nodomāja, tu ēd viņu ēdamo — kaut gan Mārgaretas bērni, ciktāl viņa zināja, neēda neko. Vispār neko neēda. Un tik un tā visi bija resni. «Nāciet ēst,» Mārgareta uzsauca dārza dziļumā, kamēr Heizela ar mazuli aizgriezās no pēkšņā trokšņa.

«Puikas! Stefij! Lūdzu! Nāciet ēst.»

Mārgaretas balss gaisā sacietēja, varēja gandrīz just, kā tā trāpa mazajam pa deniņiem. Taču bērni viņu ignorēja — tāpat arī Džons. Kopš atgriešanās mājās viņš bija zaudējis manieres. Viņš izlikās, ka māsa neeksistē vai gandrīz neeksistē.

«Kā iet darbā?» viņa, piemēram, jautāja, un viņš atbildēja: «... normāli,» it kā teiktu, *kas par stulbu jautājumu.*

Heizelu tas darīja nedaudz nervozu. Kaut gan ar viņu Džons tāds nebija. Vismaz vēl ne. Un viņš vēltīja daudz sirsnīgas uzmanības māsas trim mazajiem bērniem, viņš tos meta gaisā un ķēra, kad tie krita lejā. Un tomēr Heizelai bija grūti paelpot, it kā mazulis aizvien vēl būtu viņā iekšā, spiestu pret plaušām un viss būtu par ciešu.

Taču mazulis nebija vis viņā iekšā. Tas bija viņai uz rokām.

«Ar viņu viss kārtībā. Viss kārtībā,» viņš atkārtoja, kaut gan bērns kļuva aizvien niķīgāks un satrauktāks

«Nāciet ēst!» Mārgareta atkal uzsauc. «Nāciet taču!»

Tomēr nevienam nešķita, ka vajadzētu paklausīt. Heizela sauktu pati, taču tas pavisam noteikti sarauzinātu mazo. Viņa stāvēja pie baltā dzelzs galda, uz kura bija dažādi salāti un apelsīnu dzēriens, un sagriezts šķiņķis, un viņa vēroja šo nevainojamo ainu, kurā ģimene aizrāvusies ar spēli, kamēr viņai tieši blakus Mārgareta teica: «Dievs ar mani un garneļu čipsiem,» atplēsdama vaļā vienu no čaukstošajiem maisiņiem un ieģrābdamās tajā ar roku.

Bumba aizlūkāja garām Heizelas kājai. Džons skatījās uz viņu no dārza dziļuma.

«Eu!» viņš uzsauc.

«Ko?»

«Bumba.»

«Kā lūdzu?»

«Bumba!»

Heizelai šķita, ka viņa nespēj viņu saklausīt, kaut gan viņa vārdi bija gluži saprotami. Vai arī ka Heizelu pašu nav iespējams saklausīt, kaut gan viņa jau neko arī neteica. Viņa attapās, ka iet pa dārzu, un viņa pat nezināja, kālab, līdz nostājās viņam priekšā un pastiepa viņam mazuli.

«Paņem viņu,» viņa teica.

«Ko?»

«Ņem mazo.»

«Ko?»

«Paņem sasodīto bērni!»

Mazulis karājās starp viņiem tik izbrīnīts, ka tad, kad Džons beidzot neveikli to paņēma klēpī, brēciens bija kā atvieglājums — vismaz skaņa viņas galvā tika atkal uzgriezta atpakaļ. Taču Heizela jau gāja pēc bumbas. Viņa to pacēla un zemā trajektorijā aizsvieda ābeļu virzienā.

«Še. Rekur tava bumba.» Tad viņa pagriezās, lai dotos iekšā.

Pie stikla durvim stāvēja Džona tēvs, pieveicot nelielo pakāpienu, viņš spieķi bija piespiedis augstu pie krūtīm. Viņš raudzījās uz Heizelu un smaidīja tik saldi, ka viņai bija skaidrs — tikko novērojīs ainu uz mauriņa. Un piedēvis viņai. Tas bija nepanesami — pilnīgs svešinieks spēj šādi piedot viņai visintīmākās lietas! Viņa traucās iekšā ar tādu sparū, ka gandrīz pagrūda viņu pret stiklu.

Džons Heizelu atrada notupušos uz dzīvojamās istabas grīdas un vandāmies pa autiņu somu. Viņa pacēla acis. Viņam rokās nebija bērns.

«Kur bērnis?» viņa jautāja.

«Kas ar tevi notiek?» viņš atjautāja.

«Man jānomaina augša. Ko tu izdarīji ar bērnu?»

«Kas vainas tavai augšai?»

Puņķi. Heizela nespēja sevi pierunāt pateikt šo vārdu skaļi; no tā būtu jāraud, un tad viņi abi smietos.

Bet tīra tēkrekla somā nebija. Viņi bija apmetušies viesnīcā, jo Heizelai šķita, ka būs vieglāk iemidzināt mazuli, ja apkārt nebūs visa šī trokšņa. Bet kožamais riņķis nereti palika minibāra vēsumā, vitāli svarīgā plastmasas karotīte — viesnīcas

izlietnē, tā ka, protams, somā nebija arī tēkrekla. Un Džons jau tik un tā neļautu viņai aizvest mazo atpakaļ uz viesnīcu diendusai.

«Ar viņu viss kārtībā. Viss kārtībā,» viņš atkārtoja, kaut gan bērns kļuva aizvien niķīgāks un satrauktāks un šausmās kļiedza, kad viņa mēģināja to nolikt guļus.

«Kāpēc viņš ir tik nelaimīgs?» viņai gribējās jautāt. «Viņš šajā pasaulē pavadījis tik maz dienu. Kāpēc nelaimīgumam jāsākas jau tagad?»

Tā vietā viņa nolaistu galvu turpināja nesakarīgi vandīties pa autiņu somu.

«Aizej pēc bērna,» viņa teica.

«Viņš ir ar Mārgaretu, ar viņu viss kārtībā.»

Heizela piepeši iztēlojās, ka mazulis aizrijies ar garneļu čipsi — bet to viņa, protams, nevarēja pieņemt, jo, ja to pateiktu, izklausītos pēc snoba. Šķita, ka, kolīdz viņi bija nokļuvuši Klonmelā, labāk bija neizteikt skaļi katru domu, kas ienāk prātā.

«Ienīstu,» viņa beidzot teica, palaizdama vaļā somu.

«Ko tad?»

«Visu.»

«Heizel,» viņš teica. «Mēs vienkārši patikami pavadām laiku. Tā cilvēki dara, kad viņi patikami vada laiku.»

Un viņa būtu sākusi raudāt par to, ka ir tik aplama, nožēlojama kuce, ja vien prātā nebūtu iezagušies kāda klusa doma. Viņa pacēla acis.

«Tu ne,» viņa teica.

«Ko?»

«Nepavadi patikami laiku.»

«Kā tad,» viņš teica. «Protams. Tev, kā vienmēr, taisnība,» pagriezās un aizgāja.

Mārgareta patiesībā nebija piedāvājusi mazajam pasūkt garneļu čipsi. Viņa bija to pārvērtusi dūdojošā svešiniekā, kurš sēž uz ceļgala un kuram tiek sistas kopā plaukstiņas. Mazuļa brūnās acis bija satumsušas no prieka, mutītē burbuļoja smaidi un siekalas. Tā vismaz bija līdz pat brīdim, kad viņš izdzirda Heizelas balsi, pagriezās, atcerējās, kura ir viņa māte, un sāka kaut.

«Nu nesaki, ka tev tas nepatika,» Heizela teica, piespiezdama viņu pie pleca un juzdamās tā, it kā būtu nodota.

«Piedod,» Mārgareta teica, «man nāvīgi niezēja nagi.»

«Ak, nu, kurā katrā laikā,» Heizela šķelmīgi nodūdoja. «Vai viņu paturēt, ja gribi,» jau ieklausīdamās savā māsaiņnieču vadeviļā.

Un kāpēc gan ne? Viņa apsēdās pie gada, ar balto bērniņu lupatiņu apsegdama visredzamākās gliemju sliedes uz krūtīm un paceldama seju pret vārgo Lieldienu sauli.

«Kā ar jauno māju?» Mārgareta jautāja.

«Ai, nezīnu,» Heizela atteica. «Neko nav iespējams nokārtot.»

«Piecus gadus,» Mārgareta teica. «Piecus gadus es mēģinu tikt pie paklāja viesu guļamistabām.»

«Saprotu.»

«Tas ir, piecus gadus es mēģinu pierunāt darb-

Jēziņ, reizēm man šķiet, ka tu tikai izliecies, ka esi stulbs, bet reizēm, ka patiešām arī esi stulbs

nicu papētīt savus paklāju katalogus, lai tad sāktu domāt par paklāju viesu guļamistabām.»

«Un kas jums tur bija?» Heizela jautāja, tad apjauta, ka nevajadzētu šādu jautājumu uzdot, jo tā bija Džona vecāku māja un pieminēt veco paklāju nozīmēja pieminēt mirušo māti un Dievs vien zina, ko vēl.»

«Protī, jums tur bija linolejs vai dēļi, vai kas cits?»

«Es nespēju uz tiem skatīties,» Mārgareta teica. «Es noņemtos ceļos un paņēmu — nu, tu zini, — to āmuru ar šķēlumu, un tos izcēlu.»

Heizela vēroja, kā smejošie bērni skraida pakal Džonam, kurš arī smējās.

«Tie netīrumi,» Mārgareta teica.

«Džon!» Heizela uzsauca. «Tēja. Lūdzu, tagad.» Tad viņa atkal pievērsās svainei: «Mana draudzene uzgāja satriecošus paklājus internetā. Svītraiņus un ar bildēm, un sazin ko tik vēl ne.»

«Tiešām,» Mārgareta atsaucās un sāka smērēt uz maizītēm sviestu.

***

Džona tēvs pagriezās pret viņām un vai nu pakratīja dūri, vai vienkārši pacēla roku — trīce bija tik stipra, ka īsti nevarēja pateikt. Un arī tas nodarbināja Heizelu: kuru viņa ķermeņa daļu ietekmēja Pārkinsona slimība, bet varbūt tas nemaz nebija Pārkinsona? Vai viņam bija runas traucējumi? Patiesībā viņa nekad nebija sapratusi ne vārda no viņa sacītā.

«Kkkkā ttt pēē?»

«Nu, viņi ir tikai bērni, tēt,» Mārgareta bez kavēšanās atsaucās — tā ka droši vien tā bija tikai Heizelas problēma. Viņas brīdi vēroja, kā viņš ar spieķi baksta puķu dobi.

«Viņam tā patika puķuzirnīši pie tās sienas,» Mārgareta teica, it kā tēvs jau būtu miris.

Heizela nebilda ne vārda.

«Vai neieēdīsi kumosīņu, tētuk?» Taču viņš viņu ignorēja, tāpat kā visus pārējos.

Heizelai piepeši sažņaudzās sirds par viņas mazo dārziņu Lūkanā. Iesētā zālite dīga, tūlīt sāks ziedēt tulpes. Viņa bija iestādījusi sīpolus tajā pašā nedēļā, kad viņi saņēma atslēgas: tupēja uz ceļiem pie taciņas, septiņus mēnešus grūta, raka ar kaminpiederumu lāpstīņu; taisna rinda no vārtniņiem līdz pat durvīm ar taukām, sarkanām tulpēm, tādām kā parkā — «drusku tā kā municipālas», māte bija teikusi, piemiegtām acīm aplūkodama taciņu —, tagad tās gali bija ugunssarkani, mazas glāzītes, pilnas ar zaļu uguni.

«Tieši tas man te patīk,» viņa teica. «Šis brīnišķīgi garenais dārzs.»

«Jā,» Mārgareta piesardzīgi sacīja.

«Džon. Šķiros! Tūlīt pat,» Heizela iesaucās, un viņš beidzot atveda smejošos bērnus pie galda.

No viņas kliegziena bērns neieraudzās. To viņa nebija zinājusi, ka viņam nav nekas pret kliegšanu. Vai vismaz pret viņas kliegšanu.

Lai nu kā, tas jau bija progress.

«Kuram šķiņķi?» Heizela jautāja bērniem; viņa to lika uz maizēm, bija palīdzīga.

«Man negaršo šķiņķis,» teica Stefānija, kurai bija gandrīz četri gadi.

«Nē?»

«Nē, negaršo.»

«Man negaršo šķiņķis.» Tagad viņi visi to atkātoja, arī lielais brālis un mazais brālis. «Man negaršo šķiņķis.» Heizelai šķita, ka tas viss ir mazliet par uzstājīgu un arī apsūdzosu.

«Man šķiet, jūs mani esat sajaukuši ar kādu, kam nav pie vienas vietas,» viņa teica — nē, protams, pēdējā mirklī nomainidama sakāmo uz «kādu, kam nav vienalga, vai jums garšo vai negaršo šķiņķis».

Džons uzmeta viņai ātru mirkli. Meitene Stefānija vērās viņā ar trulu, bet pārgudru skatienu.

«Varbūt tomēr mazliet šķiņķa?» Heizela jautāja.

«Nedomāju vis,» Stefānija atteica.

«Labs ir.»

Džons paņēma vienu augli no ābolu kaudzes uz galda.

«Ar a sākas...?» viņš jautāja, turēdams ābolu augstu gaisā.

«Atbilde,» Stefānija teica. «Ar a sākas a-a-atbilde,» un bērni smējās, kaut gan īsti nezināja, kas tur smieklīgs. Viņi smējās un smējās, un tad vēl brīdi smējās par to, kā skanēja viņu smieklis.

«Kā raksta «nepareizs?» jautāja Kenets, vecākais brālis.

«N-e-p-a-r-e-i-z-s,» Heizela atbildēja.

«Ar n sākas «nepareizs,» viņš teica. «Ar n sākas «nepareizā atbilde,» un viņi smējās atkal; šis neiedomājama, bezgalīgs, bezjēdzīgs troksnis — un šoreiz pievienojās arī mazulis.

Ceļā uz viesnīcu viņš bija iemidzis. Laikapstākļi bija mainījušies, bet viņš pat nesakustējās, kad viņu nesa pa vējaino autostāvvietu. Viņš nepamodās arī numurā, kad Heizela atsprādzēja viņu no autosēdekliša — tāpēc viņa to nolika gultā tādu, kāds bija, dziļā miegā, netiros autiņos un rūpulīti ar piekaltušu pienu.

«Viņš pēc mirkļa būs augšā,» viņa teica. «Viņam jāēd.» Taču viņš tā arī nepamodās: ne uz barošanu, ne tad, kad Džons nogāja lejā uz bāru pēc dzērieniem. Viņš gulēja cauri filmas paliekām televīzijā un vēl vienam pārim dzērienu, tāpat arī cauri vecāku kliegšanai vienam uz otru, katram no savas malas gultā, kurā viņš gulēja. Tas sākās ne no kā.

«Un tu vari pateikt savai sasodītajai mātai, ka man viņas sasodītā māja nav vajadzīga.»

«Neviens taču nesaka, ka tev tā ir vajadzīga.»

«Jēziņ, reizēm man šķiet, ka tu tikai izliecies, ka esi stulbs, bet reizēm, ka patiešām arī esi stulbs. Nevar pieminēt paklājus, lai viņa nesāktu domāt, ko tu liksi uz grīdas, ja dabūsi viņu laukā no turienes, kad vecais nomirs.»

«O, tu esi,» viņš teica, visai drebelīgā balsī. «Tu tiešām esi...»

«Skaidra lieta, ka esmu.»

«Nē, nu lieliski. Tiešām lieliski.»

«Ai, aizveries.»

«Ak tad paklājs? Man likās, ka tu runā par manu

Viss attiecās uz rītdienu: siltā atmosfēras fronte, pēkšņs sals, gaidāms īslaicīgs lietus

tēvu.»

«Ai, vienalga.»

«Man vienubrid likās, ka tu runā par manu tēvu.»

«Nē, es nerunāju par tavu tēvu. Tieši par to es nerunāju. Par tēvu runā tu. Faktiski. Vai arī nerunā. Ko jau nu vispār tavā sūda ģimenē uzskata par runāšanu.»

«Zini ko, tu tiešām esi viena augstprātīga pīzda.»

«Jā, esmu. Pie velna, tieši tāda es esmu. Un man nevajag tavas resnās māsas resno māju.»

«Nu, patiesībā tā nemaz nav viņas māja.»

«Patiesībā, ja atvainosi, es nemaz negribu runāt par to, kā māja tā ir. Mēs varam tikt pašī pie savas mājas.»

«Mums ir sava māja.»

«Īsta sūda māja!!!»

Heizela bija tik nikna, ka viņai šķita — kaut kas pārsprāgs vai notiks prolaps; pēc bērna piedzimšanas viņas ķermenis bija daudz mazāk uzticams. Tikmēr tas, kura dēļ māja vispār bija vajadzīga, turpināja gulēt. Viņa svētlaimīgā miesa cēlās un krita. Mute smaidīja.

Mazulis gulēja tā, it kā skaidri zinātu, ko dara. Viņš gulēja tā, it kā ēstu miegu; priekša bija stīva no ēdiena paliekām, pakāja miksta no sūdiem. Viņš gulēja cauri brēkšanai un sviestajai matu sukai un arī tad, kad tēvs izbrāzās no numura, lai dotos uz bāru. Viņš gulēja arī tad, kad tēvs divdesmit sekundes vēlāk atgriezās, lai pateiktu kaut ko ļoti izlīdzinošu un trāpīgu, un māte ar abām dūrēm izgrūda viņu atpakaļ gaiteni, kliegdama, ka viņš var gulēt sasodītajā bārā. Viņš gulēja cauri mātes sāpīgajām raudām, krānu rēkšanai un skumjajiem šļakstiem un plunkšķiem, viņas ķermenim sakustoties vannā. Patiesībā tikai tad, kad Heizela, uz mirkli ielidusi starp palagiem, iemīga, mazulis nolēma pamosties un sākt brēkt. Varbūt viņu pamodināja klusums. Tiesa, viņa brēkšana izklausījās gluži tāpat kā jebkuru citu nakti, viņa nodomāja, tāpēc nebija iespējams saprast, cik lielā mērā tas viss viņu traumējis; tās pašas mīlestības sabrukums, kura bija viņu radījusi. Vai dusmas var viņu ievainot, ja viņš tās nekad agrāk nav pieredzējis?

Heizela apturēja viņa aurus ar pudelīti, kas aizmirsta aizvien vēl peldēja viesnīcas tējkannā. Kamēr viņš sūca, viņa atdarīja viņa rāpuliša spiedpogas un locekli pa loceklim izvilka viņu no tā laukā. Viņa iebāza roku starp viņa mikstajām kājēlēm, lai atpogātu apakškreklīņu, kura mugurpusē pletās mikls brūns plankums, un rūpīgi ritināja kreklīņu, lai sūdi paliktu iekšā. Kad kreklīņš beidzot bija nost, viņa ietūcija autiņos divas miklās lupatiņas, lai šķidrums nesūktos cauri. Visu šo laiku mazulis sēdēja viņas kailajā klēpī, viņa ar kreiso roku pieturēja pudelīti, bet viņš cieši skatījās viņai acīs.

Bērns bija milzīgs. Varbūt tāpēc, ka viņai nekā nebija mugurā, šķita, ka viņš ir divtik liels kā pēdējoreiz, kad to turēja klēpī. Heizelai šķita, ka viņa

pamazām zaudē šo bērnu, ka viņa vietā nāk kāds cits. Viņai šķita, ka varētu iemiļot mazuli, ja vien tas paliktu mierā, kaut uz mirkli, taču mierā viņš nebija nekad. Brīžam šķita, it kā viņš būtu pārņēmis viņu visu, it kā viņas pasaulē nebūtu nekā, izņemot mazuli, taču ikreiz, kad viņa tieši uzlūkoja bērnu vai mēģināja viņu tieši uzlūkot... lai kas tas būtu, viņa vienkārši tur nebija.

Viņa lūkojās uz viņu šajā brīdī.

Bet viņa aizvien vēl pie tā turējās, lai kas tas būtu. Viņa aizvien vēl cerēja un turējās. Vai ar to pietiek? Vai tas ir veids, kā mīlēt bērnu.

Piens sāka pulsēt un burzguļot, sasniedzot pupu, un bērns jau sūca gaisu. Heizela ar pūkšķi izvilka viņam no mutes tukšo pudeli un pielika viņu sev pie pleca, turēdama ar delmiem, jo baidījās, ka uz plaukstām varētu būt sūdi.

Mazulis bija labi paēdis, vēderiņš stingrs. Viņa piedabūs viņu atraugāties un tad visu satīris. To starp viņa kailā āda pret pašas kailo ādu lika Heizelai sajūst tādu kā baudu. Viņa paberzēja viņu pret viņa smalkajiem mateļiem, un bērnam iznāca fantastiska atrauga pāri viņas mugurai.

«Ai, kāds malacis,» viņa teica, ieliekdamās ceļos un apgriezdamās uz riņķi. «Ai, kāds malacis,» ieliekdamās un pagriezdamās vēlreiz. Viņa to izdarīja vēl dažas reizes, lai tikai sajūstu viņa ķermeņa svaru un novietojumu, apaļš bērnelis pret viņas apaļajām krūtīm, sakrustotajām rokām nokarājoties zem viņa dupša. Ieliekties, pagriezties, ieliekties un pagriezties. Mazuļa vaidziņš bija milimetra attālumā no viņas vaiga — tikai mata tiesa, tā to sauc. Mata pūsma.

Laukā bija sacēlies vējš.

«Aijā, mazo bērniņ, aijā,» viņa čukstus dziedāja, «koka galotnē, aijā.»

Bija gandrīz aptrūkušās mitrās salvetes. Viņai pietrūka drosmes likt viņu slidenajā vannā. Viņa iemērks viesnīcas divi izlietnē un lietos to, vai nav vienalga, kurš to pacels vai lietos pēc tam. Dieviņ mīlo, šitā bērnu būšana gan padara cilvēku stipri zemisku, viņa nodomāja un ar smaidu pievērsās durvīm, kas tobrīd vērās vaļā.

Viņi atgriezās mājās gluži salauzti.

Džons brauca tā, it kā ceļš varētu sajūst viņa riepas, bet riepas — ceļu. Visa pasaule šķita tikpat trausla kā viņi. Monasterevinā viņš pastiepa roku, lai pieskartos viņas vaigam, un viņa to pieklāva ar plaukstu, kamēr mašīnas aizmugurē mazulis joprojām gulēja.

Kad viņi piebrauca pie mājas, Heizela redzēja, ka vējš sagāzis tulpes, vismaz tās, kuras bija atvērušās pirmās. Viņa prātoja, vai arī te bijusi vētra un cik stiprs bijis vējš — vai tas vispār bijis parastais vējš? Ko viņa tagad varēs te izaudzēt? Viņa mēģināja iedomāties, uz kuru numuru zvanīt vai kuru interneta vietni aplūkot, taču viņa nekur nevarēja atrast to, ko vajadzēja zināt. Viss attiecās uz rītdienu: siltā atmosfēras fronte, pēkšņs sals, gaidāms īslaicīgs lietus. Neviens pat nemēģina aprakstīt vakardienas laikpstkāļus. ■

No angļu valodas
tulkojusi **Ieva Lešinska**

Maja Haderlapa

Katlā

Stāsts

Maja Haderlapa (*Maja Haderlap*, 1961) ir slovēņu izcelsmes austriešu rakstniece, dzejniece un dramaturģe. Studējusi teātra zinātni un ģermānistiku. Par stāstu *Katlā*, kas ir viņas autobiogrāfiskā romāna *Aizmirstības eņģelis* fragments, saņēmusi Ingeborgas Bahmanes balvu (2011). Šis romāns ir viņas debija prozā. Raksta slovēņu un vācu valodā.

Mežiņš aiz mūsu mājas, caur kuru ved mans ceļš pie Mihi un viņa ģimenes, kad gribu tur paskatīties kādu televīzijas pārraidi, aizaugdams izplešas. Man šķita, ka to labi pazīstu. Jau neskaitāmas reizes esmu šim mežiņam cauri gājusi un varētu to izbrist aizvērtām acīm. Tagad jāsaņem drosme, lai tajā spertu kāju. Agrāk šķita, ka varu sajust katra ceļa sprīža smaržu, katru sīkāko klajumiņu, zemo mežaudzi vai vietām jau augstu izaugušos kokus, ka varu ar acīm ciet sataustīt lazdu, avenāju, vītolu krūmu rindas, varu sajust, kad virs manis pavērsies vai sakļausies egļu jumts. Tomēr mežiņš nu ir kļuvis svešs. Tas ir pieslēģies lielajam mežam un tapis par zaļu jūru, pilns asām skujām un stūrainiem šķūnišiem, raupjas mizas vijīgu pamežu, kas neapturams stiepjas plašumā. Tiklīdz paraugos pa guļamistabas logu, mežs aiz pļavas duras acīs, uzglūn ar savu rievaino un robaino apmali. Baidos, reiz tas izies no krastiem un pametīs savu ietvaru, appludinās mūsu domas, man jau tagad ir sajūta, ka mežs pārņem vīru prātus, kuri ar manu tēvu kopā strādā vai mūs apciemo, lai ietu ar viņu medībās.

Iet mežā mūsu valodā nozīmē ne tikai cirst kokus, medit vai lasīt sēnes. Tas, kā allaž tiek stāstīts, nozīmē arī paslēpties, bēgt, no slēpņa uzbrukt. Ne tikai miera laikos mežā esot gulēts, gatavots un ēsts, arī kara laikā vīri un sievas esot gājuši mežā. Nevis savā mežā, nē, tam tas bijis par plānu, par mazu, bijis pārāk labi pārskatāms. Viņi esot devušies lielajos mežos. Meži bijuši daudzu cilvēku patvērums, pekle, kurā medīti zvēri un kur kā meža zvēri medīti viņi. Stāsti riņķo ap mežu, tāpat kā mežs riņķo ap mūsu sētu.

Tajā apslēptas medību un barotavu vietas, ogu vietas, sēņu vietas, kuras neizpauž. Vēl slepenākas ir vietas, kurp neved ne ceļš, ne taka, tās ir jāuziet pa mednieku pēdām un strautu gultnēm; slēpņu un izdzīvošanas vietas, bunkuri, kur

mūsu cilvēki, tā teikt, slēpās.

Šogad lielus postījumus grāfa meža nogāzēs nodara vētrains vējš. Orkāns pēc sevis atstāj platu postījumu stīgu, kurā koki, noliekti, aplauzti un ar saknēm izrauti, guļ izmētāti uz zemes. Lai novāktu vēja sagāztos kokus, tiek sasaukti mežstrādnieki no visām grāfa cirsām. Dienām ilgi virs grāvja turas zāģu kaucieni, cirvju dobjie klaudzieni, stumbri brikšķi.

Nedēļu nogalēs mežcirtēji pulcējas mūsu sētā, lai asinātu un pielabotu darbarikus. Viņu bikses ir noklātas piķa traipiem, kas zaigo kā mazi purviņi. No purvu vidus apļos izplešas dubļu pum-puri un kā piķa mākoņu ēnas iesūcas bikšu drānā. Mežcirtēju kreklī ir slapji no sviedriem, uz pleciem uzliktajiem džemperiem un jakām ir atārdijušās malas un piedurknes.

Tēvs, sēdēdams uz soliņa, remontē zāģi, ko pats dēvē par amerikānieti. Viņš to izklaudzina viegliem sitieniem. Amerikāniete šūpojas takti un veido džinkstošas skaņas. Viņa tūlīņ sāks de-
jot, saka Mihi. Tiklīdz es to ielieku tavās rokās, tā viņai ir laba oma.

Onkulis Jozi pastāsta saviem kolēģiem, ka vēlas veidot radio raidījumus, jā, viņš pat Austrijas radio slovēņu nodaļā esot pasūtījis diktofonu, viņš sarunāšoties ar cilvēkiem un sarunas ierakstīšot. Ja kolēģiem nebūtu nekas pretī, viņš arī par viņiem, grāfa Turna mežcirtējiem, sagatavotu stāstījumu. Jūs vairs neesat nekādi mežcirtēji, saka tēvs, jūs jau sen mežam esat pateikuši ardievas. Esot jāskatās, kur palikt, atbild Mihi, nevarot iet mežā katru dienu, it kā nekā cita vairs nebūtu, it kā nebūtu nekādu citu iespēju naudā nopelnīt. Viņš esot pievienojies socialistiem. Tie esot apsolījuši iekārtot viņu kādā citā vietā.

Tu gribi iet politikā, brīdina tēvs, bet birģermeistars tu nekļūsi nekad, to viņi nepieļaus, tevi, slovēni, par birģermeistaru, nekad!

Tu to nesaproti, saka Mihi.

Es saprotu, ko es saprotu, atbild tēvs.

Viņš stāsta, ka šonedēļ no Mozgankalna muguras, kur viņš zemniekiem tagad gāž kokus, esot aizgājies pāri zaļajai robežai uz slovēņu pusi pie Kumera uz vienu aliņu. Sievas esot varen brīnījušās, ka viņš uzdrošinājies iet pāri robežai. Viņu esot iztaujājuši par cilvēkiem no Lepenas un likuši pasveicināt visus paziņas. Paldies, paldies, saka mežcirtēji un pošas kājām doties mājup. Tikai Jozi uzsežās uz motocikla un, ar vienu roku mādams, aiztraucas prom.

Kur īsti ir robeža, es jautāju tēvam.

Tur augšā, viņš saka un rāda uz kalna muguru, kas pusapli iekļauj ieleju.

Gribu vienreiz ar tevi kopā aiziet uz darbu, es saku.

Mans lūgums tēvu ir tā pārsteidzis, ka viņš apsola paņemt mani līdzī uz cirsmu nākamajā dienā, viņam šā vai tā tur vēl esot jāuznes darbariki.

Ilustrācija —
Mārtiņš Dziļums

Agri no rīta kūts priekšā stāv viņa motocikls, *Puch* markas spēkrats ar tumši spīdošu bāku, kas izskatās pēc melna delfina rumpja. Tēvs pie bagāžnieka piestiprina ar darbarīkiem pielādēto somu un kannu ar benzīnu. Es sēžos aizmugurē un uzmanīgi uzlieku rokas viņam ap vidukli. Man esot jāpiespiežas viņam cieši klāt, viņš saka, lai es brauciena laikā nenokristu no motocikla. Viņš pirmajā pagriezienā sauc, tu grīlojies, turies stingri, citādi mēs zaudēsim līdzsvaru. Pēc sākotnējām bailēm, kas mani pārņēmušas, kad tēvs piebremzē un iebrauc likumā, taisnajos gabalos viņa paātrinājumi man sāk iepatīties.

Motociklu viņš novieto aiz Mozganu mājām,

aizbāž aiz bikšu jostas pāris dzelzs skavas un uzliek uz pleciem mugursomu. Mēs lēnām sākam iet. Kannā klunkšķ benzīns.

Pa stāvu lauku ir jāiet lēnītēm, citādi aizelsies, saka tēvs. Tad viņš paātrina savus soļus. Es palieku iepakaj un turpinu iet pa lidzenāku ceļu, lai viņu panāktu.

Vai tu šeit esi bijis karā, es jautāju.

Jā, mums tur augstāk bija bunkurs, viņš saka. Tavs vectēvs vadīja kurjeru posteni. Es gatavoju ēst. Tas bija ļoti bīstami.

Vai tev bija bail, es jautāju.

Tā gan laikam būs bijis, es jau vēl biju bērns, dažus gadus vecāks par tevi. Mums aiz muguras

dzird aizbēgam iztraucētu meža zvēru.

Viņš mūs saoda, saka tēvs.

Meža nogāzes pakājē, starp varenām eglēm, kuru zari sliecas teju līdz zemei, skatienam paveras kāda būda. Tā visa ir nosepta ar koka mizām, kas kārtām pienaglotas zem tām uzslietām koka sastatnēm.

Mēs agrāk šeit gulējām, kad bijām sacirtuši kokus, nosaka tēvs. Viņš atslēdz slēdzeni un novieto darbarikus un kannu blakus neizmantotajām lāvām.

Man vēl jāaiziet līdz cirstmai, viņš saka, tad varam iet pāri robežai.

Viņa darbavieta šķiet sakārtota, iezīmēta ar zaru kaudzēm. Nomizoti un nenomizoti baļķi sašķiroti guļ uz zemes, ar zaru stubņiem jeb notīrīti, kā tēvs saka, un pa vidu tiem smaržojošas, izvandītas skaidu kaudzītes. Baļķu malas ir slīpi apcirstas, stubru griezuma vietas mirdz kā svaigi izgredti koka šķīvji.

Tēvs stāv klajuma vidū un pārlūko cirstmu, tad viņš savāc izkaisītos, šķelšanai paredzētos ķilus un nosedz tos ar zariem.

Tagad es ar prieku iedzertu kādu aliņu, viņš saka un rāda robežas virzienā.

Man par izbrīnu, valsts robeža stiepjas tuvu cirstmai. No kalna muguras mežotnes es varu saskatīt meža nogāzi dienvidslāvu pusē, kas, man par pārsteigumu, līdzinās Austrijas ainavai un atklājas man kā pazīstams tās turpinājums. Tēvs, lecot pāri robežai, atbalstās uz kāda sētas mieta. Man viņš ļauj izlist cauri dzeloņdrātīm, zemāko drāti paceļot augšā, lai es neieķertos savirpinātajos dzeloņos.

Pēkšņi viņam atkal ir jāsteidzas. Lieliem soļiem viņš nesas lejup pa skraju mežu. Es knapi spēju tikt līdz. Meža papardes man sitas sejā. Mežmalā viņš mani gaida. Sež zālē un skatās uz zemāk esošo ieleju, kas šķiet pavisam pazūdām ieplakā.

Tur aiz Raduha, tēvs rāda uz kādu kalna muguru, es kara laikā apmeklēju skolu. Neilgi. Kādas četrpadsmit dienas. Tur es gāju skolā, Lučē, viņš saka. Brālis un viņš esot darbojušies kurjeru štābā, kādā zemnieku saimniecībā. Pēc bēgšanas no mājām viņi drikstējuši tikai divas nedēļas palikt bunkurā pie tēva. Tad viņi esot nogādāti Savinjas ielejā, jo Savinjas ieleja ir bijusi atbrīvotā teritorija. Janvārī komandantūras centrāli bijis jālikvidē, jo ielejai uzbrukuši vācieši. Vācieši pāri laukam esot šāvuši tā, ka zeme uz visām pusēm šļakstījusies, saka tēvs. Viņš un kurjeri zemē esot ierakuši rakstāmšašinas. Izrakuši iedobi, iemetuši tajā nedaudz salmu un virsū uzlikuši rakstāmšašinas. Tad pa virsu atkal uzbrukuši salmus un tad zemi, un zāli, un sniegu, līdz nekas vairs nav bijis redzams. Pēcpusdienā viņi devušies ceļā un cauru nakti soļojuši.

Nākamajā dienā vācieši turpināja mums dzīt pēdas, tēvs saka. Sniegs man bija līdz gurniem. Kāds komandants teica, ka es neizdzīvošot.

Tēvs spēcīgi nospļaujas, it kā viņam pēc šī stās-

ta vajadzētu sevi atvieglināt.

Pie Kumera mūs sveicina divas sievas, kuras zina viņa vārdu. Zdravko, viņas sauc, Zdravko, cik jauki, ka tu atkal esi atnācis! Viņas pasniedz tēvam alu un man maizes šķēli ar aknu pastēti.

Atpakaļceļā, domās iegrimis, tēvs smaidoši uz mani skatās. Es iedomājos, cik jauki būtu, ja viņš man uzticētos un stāstu, ko stāstīja, izstāstītu vēlreiz, un tad jautātu, ko es esmu piedzīvojis. Es viņam tad varētu atklāt to, ka ceļā uz skolu man piesienas ar izspiešanu un ka es sapņoju par to, lai viņš manas skolas biedrenes paņem priekšā un pavēl viņām mani vairs neaiztikt. Cerībā, ka uz tēvu varu paļauties, došu viņam klusu solījumu, ko pati neaptveru, savu piekrišanu viņu pavadīt mājupceļos un viņa ceļos uz skolu, ceļos, kas ved šajā ainavā varbūt jeb viņa atmiņās. Kāpdama augšup pa mežu, es domāju, vai man būtu jāpaliek savā bērna ķermenī, vai arī es gribu sevi pāraugt, un šajā dienā es palieku īsajos svārkos, kokvilnas zeķbiksēs un gumijas zābakos. Kad mēs jau tuvu robežai nonākam uz muitnieku takas, es meklēju pēdas valgajā zemē, kur izveidojušās peļķes.

Muitniekiem, tēvs saka, šodien, svētdienā, varbūt ir brīvs, un jau pašam jāsmejas par šādu iedomu.

Nepamanīti mēs esam sasnieguši austriešu pusi, un tēvs jautā, vai es gribētu nākt līdzī dzinējmedībās, jo viņš redzējis, ka es varot iet dūšīgi. Es atbildu, ka gribu, un nolemju pārvarēt savu biklumu, ko mani iedvēš mežs. Pa ceļam uz Mozganu mežs kādā vietā skatienam paver dziļāk ieplakā izkaisītas viensētas. Mēs apstājamies un veramies cauri zaļajam biežoknim. Kā divas zivis, es iztēlojos, kas lūkojas caur aļģēm. Tādas žirgtas zivis es esmu redzējusi televīzijā un iedomājos, kā tēvs un es lielām acīm skatāmies caur pameža červeļiem un tad tajos pazūdām, uzjundot mazu smilšu mākonīti, kas duļķainajā ūdenī tikai palēnām nogulst. Pilna jūra ar stublājiem, es nodomāju, drīz mēs sasniegsim krastu.

Kad sēžos pie tēva uz motocikla, esmu priecīga. Es aplieku rokas cieši ap viņa vidukli un piespiežos pie viņa muguras. Ir vēla pēcpusdiena, kad mēs braucam pa likumaino Koprivnas ceļu. Saule turas ar mums vienā augstumā. Kādā plašā pagriezienā tēvs apstājas un uzpipē cigareti.

Agrāk tur bija žogs, viņš saka, pūzdams gaisā dūmus.

Iekams mēs sasniedzam ieplaku, viņš pārbrauc pāri koka tiltiņam pie kādas sagruvušas mājas, kas slēpjas aiz ābelēm un plūmju kokiem. Kad nokāpjam no motocikla, pie mājas durvīm, uz izkaps atspiedies, stāv Jaki, mežcirtējs, tēva darbabiedrs. Visapkārt mājai nelielos vilnišos zemi klāj nopļautā zāle.

Es biju aizgājis nātrēs, teic Jaki. Jūs bijāt cirstmā? Tēvs pamāj ar galvu.

Nākamajā dienā vācieši turpināja mums dzīt pēdas, tēvs saka. Sniegs man bija līdz gurniem

Saka, ka tas, kā kāds ir aizgājis mežā vai arī no meža iznācis, atklāj par viņu visu

Ja regulāri nepļauj, viss aizaug, saka Jaki. Viņš šodien jau esot bijis pie Blajiem, tur arī viss aizaugot ar zāli.

Tēvs skatās augšup uz kādu vientuļu saimniecību, ko vēl apspīd saule.

Žēl, ka neviens neapsaimnieko šo sētu, viņš saka. Kas to būtu domājis, ka viss notiks tā.

Cik brāļu īstenībā nomira nometnē, jautā Jaki.

Trīs vecākie, Jākobs, Johi, Lipi, saka tēvs. Lipi pelnus atveda no Nacveilera, pārējie nomira Dahavā.

Es dzirdu skanīgo Dahavas vārdu, ko es jau pazīstu, bet Nacveilers ir jauns, un tas uzreiz tiek aizmirsts.

Viņa onkulis arī tur augšā esot kritis, atminas Jaki. Viņš esot dezertējis, to Jaki saka man, jo sajūt manu skatienu, un pirmajā kaujā ar vāciešiem viņš ticis ievainots. Viņš esot aizvilcis pāri pļavai līdz Jeklai, un netālu no ielas aiz kāda krūma asiņodams saļimis. Vācu patruļa esot pagājusi garām, viņu nepamanot. Bet tad pēdējais zaldāts esot atskatījies, viņu ieraudzījis un nošāvis. Jekleniešiem viņš bija jāapglabā blakus ielai.

Es zinu, mans tēvs saka, es labi zinu šo vietu.

Mirušie ir atstājuši savu vēsumu šajā vietā, no kuras ir novērsusies saule. Es prātoju, vai vēsums, kas liek man salt, būtu kaut kādā veidā saistīts ar vakaru un mežu, kas tuvojas mājām. Blāzma steidz celties. Tēvs kļūst arvien nekustīgāks. Es viņu lūdzu tomēr braukt mājās.

Jā, jā, viņš saka, man nevajagot činkstēt kā manai mammai. Viņš izlemj sēsties uz motocikla tikai tad, kad savu braucamo ap mājas stūri stumj Jaki. Mēs trijatā braucam uz priekšu pa grants ceļu, bet vietā, kur ceļš sazarojas un mums ir jānogriežas pa kreisi, tēvs nogriežas pa labi un paliek stāvam ceļa malā.

Tu jau vari iet mājās, ja gribi, viņš saka, es aiziešu iedzert vēl vienu alīņu.

Es izvēlos īsāko ceļu pa viesu nama ganībām, kur ap sevi astes vicina laiskas, vēderu labi pielocījušas govīs. Pāri Lepenas strautam ir pārlikti divi koka stumbri, uz kuriem es cenšos saglabāt līdzsvaru, lai nokļūtu strauta otrā pusē, un tad steidzos augšup pa nogāzi, aiz kuras ir dzirdama mūsu kūts cūku kvikšķēšana.

Saka, ka tas, kā kāds ir aizgājis mežā vai arī no meža iznācis, atklāj par viņu visu. Vai viņam bija ierocis, sarkana zvaigzne uz cepures, vai viņš bija uzvilcis divas bikses vienu uz otras un divus mēteļus, lai nesaltu, vai viņš nāca ar atpogātu kreklu, piķa nosmērētām un saplētām biksēm, vai viņa mugursomā bija beigta stirna, vai arī viņš tajā nesa speķi Zaļajai gvardei augšup līdz staltākajām, virsotnē vientuļi augošajām eglēm? Vai viņš nesa grozu ar sēnēm, kannu ar ogām vai kurjerpastu savās kabatās? Vai viņam mugurā bija tīrs krekls, vai viņš oda pēc piķa un koku mizas vai sasmacis un nemazgājies smirdēja pēc zemes un baiļu sviedriem, pēc asins un pēc kre-

velēm?

Tēva draugi, mednieki, valkā gludinātas bikses un jakas koku krāsās, viņu matos ir sūnu smarža un pie cepures piesprausts no zaļojoša koka nolauzts zariņš. No viņu mugursomām rēgojas nometito zvēru galvas, kas ar ieroci tikuši vēroti, tad iekrituši acīs un tāpēc krituši. No purna vēl tek asinis un sviedri, pēdējās elpas rasa, ko zvēri ir ieelpojuši. Vārajā galvā viņu tumšās acis vēl ilgi dziest, viņu galvaskausi, no ādas un spalvām atbrīvoti, vēl ilgi vārās ūdenpraža ūdenī, līdz izbalinātās trofejas tiek izņemtas no katla.

Medīšana pieder pie ģimenes mītiem, katra medību diena ir svētku diena, tā tas vienmēr esot bijis, saka tēvs.

Rītausmā un vakarā viņš vēl mēdz iet lūkot medījumu, eļļot šautenes un bises, spodrināt tālskati, skaitīt patronas. Vēl virtuvē tiek vārīta un šmorēta medījuma gaļa, vēl ģemžu zupas garaiņi rosina mūsu apetīti. Vēl tēva medību draugi mūsu mājās nāk un iet, un stāsta stāstus. Vēl viņš priecājas par dzinējmedībām katru gadu, par dzinējsuņu skaļo pakaļdzīšanas medijumam, un viņš mani grib ņemt līdzi, jo es labi eju.

Rīta agrumā, kad laiks ir pienācis, tiek pārrunātas dzinējmedības, medniekus cienā ar karstu tēju un ievārijuma bulciņām. Tiek sadalīta teritorija, iedalīti meža posmi, ierādīti posteņi. Man ir jāiet kopā ar veco Popu, ko es labi pazīstu. Viņš ir vecākais no visiem un, kā saka, ar švakākajām acīm. Dzirdēts, ka reiz viņu un viņa redzi esot pārbaudījuši, mājas kaķim uzvelkot un ar striķiem ap ķermeni apsienot zaķa kažoku. Kaķis, saniknots un skrāpēdamies, paglābies tuvākajā kokā, un Pops teica, ka neesot ticējis savām acīm, jo viņš, un to viņš katrā brīdī varot apzvērēt, esot redzējis pirmo zaķi, kas bija uzrāpies kokā.

Vecāmāte pavelk mani malā. Viņa esot dzirdējusi, ka medībām būtu jābeidzas pie Gregoričiem. Man jāpasveicina no viņas vecā Gregorička. Viņa mani nesa no nometnes, kad tā bija jāpamet, bet es biju par vāju, lai ietu, saka vecāmāte. Gregorička mani nesa, balstīja un stūma ar ķerru veselās trīs dienas, līdz SS bija nozudusi. Gregorička Aušvicā esot sajukusi prātā, vēl pirms viņu pārveda uz Rāvensbriku, un kopš tā laika lādējusies, ka nelabajam, kas viņu atvedis uz nometni, viņa esot arī jāizved laukā.

Jaunībā viņa bijusi spēcīga sievietē, kas jebkuram vīram varējusi stāties pretī, stāsta vecāmāte. Es māju ar galvu un saku, ka sveicienus nodošu.

Pops mani tur pie rokas, kad ejam uz mūsu meža posmu, ar nūjām sizdami pa kokiem un krūmiem. Mednieki ar bisi plecā ir aizsteigušies mums priekšā. Suņi viņu virzienā dzen zaķus un lapsas, dzirdami ir tikai atsevišķi šāvieni, redzam dažus dzīvniekus aizbēgam mums garām.

Medijumu rindas, kas pēcpusdienā Gregoriču sētā tiek izklātas, ir skaitā mazas kā godasardze

pie šķirsta, un degvīns ir ātri izdzerts. Mūs ai-
cina uz mednieku kambari, esot uzvārīts gulašs
tā sauktajai mednieku maltītei. Vecā Gregorička
sēž uz soliņa blakus galdam. Es pieeju pie viņas,
lai nodotu sveicienus no vecāsmātes, un sniedzu
viņai roku. Viņas roka ir stingra un auksta. Viņa
ož pēc urīna. Gregorička nesaprot, kas viņu liek
sveicināt, un skatās uz mani tukšām acīm. Sver-
šina lūko nākt palīgā. Vecā, spēcīgā sieva klana
galvu un šūpo savu dūšīgo ķermeni turpu šur-
pu, kamēr mēs ēdam. Es no malas viņu vēroju,
un man ir jādodomā par vecomāti un par to, kā šis
Gregoričkas spēkos ir bijis mētāt virus pa gaisu
un manu novārgušo vecomāti nest no noņemnes.

Kāds mednieks stāsta, ka viņa kaimiņš, kas tik-
ko nomiris un kas kara laikā bijis ar partizāniem,
reiz stāstījis, ka ne mednieku tornī, bet sardzē
reiz esot ieraudzījis baltu briedi un viņu pār-
ņēmusi nojauta, ka viņa partizānu bunkurs tiks
nodots. Viņš brīdinājis kaujiniekus, bet tie nav
gribējuši viņā klausīties. Nākamajā dienā bun-
kuram patiešām uzbrūkusi policija.

Tā bija zīme, zīmes jāņem vērā, saka mednieks.

Sveršina to uzskata par muļķību, nojauta,
kāda nojauta, viņš šķendējas. Bailes, ka varē-
tu nokļūt gestapo rokās, taču neesot bijis nekas
pārdabisks. Pēc tam, kad viņš Kori bija aizvedis
pie partizāniem, nebija ilgi jāgaida, policija jau
stāvēja Brečku sētā. Kādam tas bija nācis ausīs,
un viņam tas uzreiz nozīmēja prom uz Maut-
hauzenu!

Tēvs jautā, vai mednieki vēl zinot, kurš toreiz
Lepenā ir bijis labākais šāvējs, nu, viņš saka, nu,
jums neviens neienāk prātā, tā bijusi vecā Moz-
ganu zemniece, viņš saka pēc īsas pauzes, it kā
būtu kārtis izspēlējis trumpi. Viņai bijusi leģen-
dāra mednieka roka, ne vienu vien spēcīgu stir-
nu viņa esot nošāvusi.

Ko jūs par to sakāt, tēvs grib zināt, ko jūs ta-
gad sakāt, jūs ar saviem nožēlojamajiem zaķiem,
kurus esat nošāvusi, jūs par to varat tikai sap-
ņot, tik labi mērķēt kā Mozganu zemniece. Viņa
mednieku tornī esot adījusi, un, kad kāds dzīv-
nieks nācis ganities, viņa, nepamirkšķinot ne aci,
pacēlusi bisi, un piff, paff, un viss!

Bet Rāvensbriki viņa neizdzīvoja, savu džoke-
ru kompānijā izspēlēja Sveršina, tur viņa aizgājusi
bojā, jā, tur viņa aizgājusi bojā.

Jau satumst, kad mednieki dodas prom, un es
pamanu, ka tēvs ir par daudz iedzēris. Viņam ļo-
dzās kājas, un viņš sūdzas, ka ceļš līdz mājām,
kas viņam jāmēro, vēl esot tik tāls. Man rokās
tiek iespiesta kabatas baterija, un viņš atvadās ar
vārdiem «tu jau tēvu pieskatīsi».

Es eju pa priekšu, cenšoties izgaismot ceļu sev
un tēvam. Viņš stāsta, cik bieži jau pa šo ceļu gā-
jis viens pats un cik labi to pazīstot.

Mežs pie sevis sāk vilināt tumsu. No visām
pusēm mums uzbrūk visu dzirdošs klusums, kas

šķiet uzglūnam mūsu soļiem. Es prātoju, kā pa-
nākt, lai tēvs nepārstāj runāt un lai klusums ne-
ņemtu virsroku. Kad aiznākam no meža un palie-
kam stāvam pļavā aiz Auprihu sētas, es jautāju,
kā sauc to sētu, kuras kontūras var saskatīt tur
augstāk, mežaina uzkalna pakājē.

Tā ir Hojnīku sēta, saka tēvs, tur arī plosījusies
nacistu policija. Ģimeni būtu bijis jāizved, bet
vecais Hojnīks atteicies pamest mājas. Tad viņš
uz lidzenas vietas nosists. Viņa dēlu un vedeklu
nošāvusi, mirušos iemetuši Hojnīku būdā un
aizdedzinājuši. Tēvam pēkšņi aizlūst balss. Viņa
vārdi skan vāri. Man tas šķiet nelāgi.

Uzpūš viegls vējiņš. Kolidz mēs atkal ieejam
mežā, koki sāk čīkstēt. Lapu čabēšana, saju-
kusies ar balsīm un kliegzieniem, tikpat kā nav
dzirdama. Es lūdzu tēvam, lai padod man roku.
Viņš smejas un sper lielu soli uz priekšu, lai sa-
tvertu manu roku. Šajā brīdī viņš zaudē līdzsva-
ru un garšļaukus ripo lejā pa stāvo nogāzi, līdz
paliek guļam aiz kāda krūma. Kabatas baterija,
ko viņš, sniedzoties pēc manas rokas, parāvis li-
dzi, nodziest. Tumsā es viņu gandrīz vairs nered-
zdu, tikai dzirdu lejā viņu lamājoties.

Velns, velns, kā lai es tieku tur atkal augšā, viņš
gaužas. Es nodomāju, ka viņam ir kas atgadījies,
un grasos šļūkt pie viņa lejā. Paliēc augšā, viņš
blauj, paliēc augšā, es pats tikšu galā. Viņš četr-
rāpus sāk svempties augšup pa nogāzi. Gaismas
vairs nav, kā lai šajā tumsā kaut ko ierauga, dus-
mojas tēvs un cērt savus kalnu zābakus zemē, lai
varētu atbalstīties. Tikmēr viņš jau ir manā tuvu-
mā un saka, tu vari mani tagad vilkt augšā, un es
velku no visa spēka. Tēvs man atkal stāv blakus.

Es gribu mazliet atvilkt elpu, viņš saka, tad ie-
sim tālāk.

Viņš apsēžas uz meža zemes un nākamajā se-
kundē, kā man šķiet, iemieg. Es notupstos viņam
blakus un jūtu, kā acis sariesas asaras. Mežs un
tumsa palaiž man virsū visus rēgus, kas mani
rausta kā traki. Es paceļu galvu un mēģinu sa-
skatīt mēnesi, kas šajā naktī slēpjas aiz māko-
ņiem. Tumša lode no debesīm šķiet nolaižamies
uz mani. Baidos, ka ar savu raudāšanu viņu esmu
parāvusi lejā, un aizveru acis. Tumsa mani satver
un apreībinādama plūst manās krūtīs.

Tēvs kā nomērdēts guļ man blakus. Pēc veselās
mūžības viņš atver acis.

Zini, ja mežā ir bail, tad jādzied partizānu
dziesmas. Viņš tā bieži esot darijis, un viņam tas
vienmēr palīdzējis, vai es kādas zinot? Es atbil-
du, ka nezinu. Labi, tad es dziedāšu, viņš saka.
Un tēvs dzied pilnā balsī no visa spēka kaujinie-
ciskas partizānu dziesmas, turklāt viņš atceras
tikai atsevišķus pantiņus un tos atkārtoti tik ilgi,
līdz mēs esam mājās. Māte virtuvē mūs sagai-
da sadusmota un nobažījusies. Es negribu viņu
satraukt, tāpēc nestāstu viņai par likstām, kas
mums gadījās ceļā. Baidos, ka mani ir ieperinā-
jusies nāve kā maza melna poga, kā tumšs mež-
ģiņu ķērpis, kas neredzams vijas pār manu ādu. ■

Zini, ja mežā ir bail, tad jādzied partizānu dziesmas

—

Andris Ogrīņš

Cilvēki dzīvie

Andris Ogrīņš ir latviešu dzejnieks. Viena dzejprozas un sešu dzejoļu krājumu autors. Daudzkārt publicējies Latvijas literatūras izdevumos. Ieguvis Latvijas Literatūras gada balvu par spilgtāko debiju un Starptautiskās Rakstnieku un tulkotāju mājas radošo stipendiju.

/

Trīs dienas biju zivs vēderā jeb aplimis un negāju ārā, ja tā labāk saprotams. Vakar ārste noslēdza slimības lapu, bet bija arī cits iemesls manam atkal uznācienu – vajadzēja iet uz Jeruzalemes ielu parakstīt līgumu par veicamo (jau paveikto) darbu un honorāra saņemšanu. Prātā apspēlējot ielas nosaukumu, gluži vai svētceļojums. Kāpņu telpa atgādināja iepriekšējo *Satori.lv* dislokāciju. Lai gan esmu piefiksējis veco mūra māju kopējo noskaņu, tomēr, ja mani uz jauno biroju aizvestu ar maisu galvā, pēc tā noņemšanas es domātu, ka atrodos Ģertrūdes ielas mājā. Noteikti kāda mēbele ceļojusi līdzi, bet arī telpu un darbavietu izkārtojums, šķiet, sevišķi neatšķiras. Kā teiktu izmeklētājs no seriāla *Agentūra*, interesanti. Lieta nokārtota, un devos uz *Lido* paēst pusdienas. Ēdienkartē jaunums – sama kotlete pikantā dārzeņu mērcē, nu, kaut kā tā. Garšīga, iesaku zivju noniecinātājiem, jo pēc zivs īsti negaršo. Cūkgaļas un siseņu maisījums, manuprāt. Klāt paņēmu kartupeļus un saldajā – rozā augļu biezeni ar karamelu krēmu. Ļoti maigs (par desertu). Iesirmais, melnā tērpies pusmūža kungs ar rūsganu bārdu, gaumīgi kniedētu aproci un sudraba čūsku ap pirkstu (es to par sevi), lēnīgi izbaudot katras pie lūpām celtās karotītes saturu, kā parasti, neuzkrītoši novēroja pārējos tuvumā rosīgos dzīvās matērijas pārstāvjus. Dažas spānietes, latviešu ģimene u. c. valodās, kam būtībā nepiešķiru nozīmi, par lielākiem vai mazākiem ikdienas jautājumiem runājošie. Nav svarīgi, par ko un līdz kam nonāk, jo mani interesē pats process. Paēdu, un, ievērojot tradīciju, devos izmest nelielu cilpu Vērmaņdārzā. «Ko tad dzejnieks tā pastaigājas?» atskanēja no dobes, ap kuru darbojās veči atstarojošās vestēs, arī Gaiķis.

«Neko, slimoju, bet no tā jau nevar izārstēt,» sarokojamies, pasmējamies un atvadījamies. Jau rūsēt sākušais kreiseris aizslidēja tālāk rudens saulstaru toņu jūrā. Uz Avotu ielas spokojās manekenes kāzu kleitās, un es atkārtoti aizdomājos, ka mūsu esības jēga ieslēgta pašā esībā. No prāta iznira Arundhati Rojas romāna nosaukums *Mazo Lietu Dievs*. Daudz no sen lasītā darba neatminos, tikai to spilgto izteiksmi, kas nosēdza sižetu, un, jā, šis nosaukums. Mazas lietas – mazi dievi. Mikroskopiskie mēs, un mūsos ieslēgtie bezgalīgie izplatījumi.

- /
1. par akselu hiršu es pirmoreiz izdzirdēju, kad viena draudzene paziņoja, ka sastopoties ogrīņam un hiršam, sāktos pasaules gals.
  2. vēlāk iepazīnos ar aksela hirša brāli andri hiršu, kurš studēja filosofiju un, veiksmīgi izstudējis, kļuva par pasniedzēju citiem filosofiju apgūt gribētājiem.
  3. andris hiršs pāris sarunās starp alkohola malkiem un cigarešu dūmiem pieminēja savu kauslīgo brāli.
  4. uzaicināju akselu hiršu par *facebook* draugu, kas pēcāk viņu iedvesmoja uzrakstīt pirmo sleju kādā filosofijas un literatūras portālā.
  5. sarakstījos ar akselu hiršu, kad biju iereibis, savukārt viņš man atbildēja, spriežot pēc rakstītā, līdzvērtīgā prāta griešanās pakāpē.
  6. apzelējām banālas izdzīvošanas formulas, kas mums abiem tolaik šķita ļoti būtiskas.
  7. satiku akselu hiršu vidzemes pusē, kur biju uzaicināts lasīt dzeju. neko no tikšanās neatceros, zinu tikai to, ka pasaule toreiz bojā neaizgāja.
  8. vēlreiz sastapu akselu hiršu pirms kaut kādas ciemošanās, ko neatminos, jo kopā ar akselu hiršu, lai iesildītos, izdzērām pa alus glāzei, ignorējot to, ka biju citu vielu krietni atvēsināts.
  9. saplēsos ar akselu hiršu. domas par tekstu nozīmi un izmantojumu dalījās. aksels hiršs man cita starpā pārmeta zvanišanu naktīs (un laikam arī ausīs). pēc šī publiskā strīda es izdzēsu aksela hirša telefona numuru.
  10. atkal saķērāties komentāros pie tobrīd aktuālā rasisma jautājuma. daži mani apsaukāja par nacistu, jo viens no man tuvākajiem prozistiem bija (un daļēji turpina būt) knuts hamsuns, jāpiebilst, ka viņa politiskie uzskati allaž šķituši, maigi izsakoties, aplami.
  11. aksels hiršs man taisnīgi aizrādīja viņa sievas piesaukšanu nelaikā un nevietā, kam piekritu kā nepareizam gājienam, turpmākos pārmetumus izlaižot, kam viņš, protams, nenoticēja.
  12. nesen sekoja izlīgums. es atkal nosūtīju akselam hiršam draudzības uzaicinājumu, un viņš to akceptēja.
  13. aksels hiršs darbojās literārajā žūrijā un piespiedu kārtā izlasīja manu jaunāko dzejoļu

krājumu. izteica atzinību. pat ja viņš meloja, ar prieku pieņemu celošos vārdus, jo dzīve daudz maz iemācījusi ignorēt visu ignorējamo. 14. pagaidām pēdējais saskares punkts ir mans komentārs pie aksela hirša citāta no ilfa un petrova romāna.

15. iepriekš piesauktais komentārs: ja pilnīgi nejauši, piemēram, suņa vests, ietu garām tavas apbedīšanas pasākumam un kabatā atrastos brille lasīšanai, izskanētu kaut kas šāds: «viņš visu mūžu meklēja, ko īsti nozīmē pats vārds – mūžs. atkal un atkal neatradis, niknojās un, līdz asinīm pret tukšu gaisu atdauzījis dūres, sēdās pie galda aprakstīt savas bezjēdzīgās (rakstīšanu ieskaitot) darbības. bet mēs viņu, protams, milējām. cik nu cilvēks vispār spējīgs kādu spoguļi neapskatītu milēt. pietrūkt gan nepietrūks, jo, kā zināms, neaizvietojamu meklētāju nav, un, šo faktu skaudri apzinādamies, viņš nomira. tas arī viss.»

16. tas varētu kalpot kā plāns garam stāstam, vai, iespējams, tas ir viens no tiem dzejoļiem, kādus tagad pieņemts uzskatīt par moderniem, pret ko man nav nekādu iebildumu, kaut arī pats tuos pie sava gadu gaitā izkoptā stila.

17. tieši turēšanās pie stila laikam saista mani ar akselu hiršu. vismaz es tagad tā iztēlojos.

18.

/

Es stāvēju puteni un, piespiedis pie acs fotoaparātu, meklēju kadru, kurā izpušķotā egle pie satumsušās muzeja kastes izskatītos pievilcīgāka. Koks rādījās nedaudz sašķiebies, lielas, netīri dzeltenas zvaigznes pievienoja sērīgu noti debesu izpildītajai sniegpārslu simfonijai. Kadra kā nevēlami kompozīcijas elementi iekāpa dažnedažādi cilvēki. Gaidīju, kad viņi izbridīs laukā, pie sevis «kas tie tādi, kāpēc un kurp šie dodas» pārcilādams. Klāt pienāca virietis ar kaklā pakārtu uzrakstu un ruporu rokā. Turpmākā saruna, joprojām gaidot gaumei atbilstošu sagurušā koka skatījumu, norisinājās krieviski.

– Ekskursijas ar autobusu, autobusā jūs informēs par klimatu aiz loga, par atmosfēras spiedienu un nokrišņu staba milimetriem, – viņš pavēstīja, jo, lai pasargātu kameru no sniega, es pāri galvai biju pārvilcis sarkanu auduma maisiņu, kur dikstāves brižos noglabāt pasauli fiksējošo ierīci jeb pasaules aci; ar kaut kādiem ornamentiem izšūtais audekla izstrādājums, tik netipiski nēsāts, un apņēmība nobildēt neteiksim, ka pašu skaistāko Ziemassvētku eglī, acimredzot man piešķīra tūrista statusu.

– Paldies, esmu vietējais, es šeit dzīvoju, – aci no aparāta neatrāvis, attraucu.

– Bet vai jūs zināt, kur atrodas Rīgas vecākā dzīvojamā ēka un senākā iela, ja neskaita

Песочную? – Tieši tā, nevis Smilšu, viņš teica.

– Droši vien kaut kāds pagrabs. – Centos laipni uzturēt sarunu, jo nebija taču nekādu iebildumu pret nosalušo vīru, kurš tikai pelna iztiku, mēģinādams uztipt garlaikojošas tūres pa manu dzimto pilsētu.

– Nē, tas ir dzīvojamais nams.

– Mārrutks viņu zina. – Nepārprotiet, pavisam draudzīgā tonī pieminēju šo vispārzināmo vizīni.

– Un kā cēlies upes nosaukums Daugava?

– Viss plūst, viss mainās. – Skatu meklētājā iekļuva jauna sieviete gaišzilā ziemas jakā ar zem zoda pamukušu medicīnisko sejas masku un, nemaz netaisīdamās iet projām, šķiet, man pozēja. Varbūt nonākšana svešā fotogrāfijā paildzinātu eksistenci, es patiešām nezīnu, iespējams, tieši tā viņa domāja.

Autobusā iekšā saucējs laikam visu rītu bija ļoti cītīgi gūglējis, jo pēcāk, stāvot uz Akmens tilta, nenācās grūti atrast internetā, ka vārds «Daugava» cēlies no diviem aizmirstiem baltu vārdiem, kuru nozīme ir ‘daudz’ un ‘ūdens’, savukārt senākā dzīvojamā māja atrodas Mazajā Pils ielā 17.

Pēc mārrutka pieminēšanas tieši brīvdienās visenerģiskāk strādājošais jau sāka smaidīt.

*Пёс «как говорится — где эта улица, где этот дом»*¹ sāka smieties. Šķirāmie ar tradicionāliem Jaungada novēlējumiem, bet minētā sieviete turpināja stāvēt nu jau gaisušajā kadrā, un es aizvien nezīnu, ko domāt.

Atpakaļceļā vairījos abus satikt. Viņi man paspēja apnikt. Nepazīstamus cilvēkus varu izturēt tikai savas emocionālās iedabas strikti noteiktās devās, turklāt netīrītās ietves sāka pieprasīt ja ne prāta, tad vismaz pēdu nedalītu uzmanību. Ilgā ceļa uz mājām aptuvenā viduspunktā acu priekšā kusa vīzija no, domājams, arī decembrī siltas un košas vietas – Ežēna Anri Pola Gogēna gleznas *D'ou Venons Nous / Que Sommes Nous / Ou Allons Nous*².

/

Tu pamosties pusstundu pirms modinātāja un gaidi, kad tas iepikstēsies. Sagaidi, iekāp apakšbiksēs, iesmērē padusēs dezodorantu, uzvelc mājas T kreklu, bikses, jaku ar kapuci, zeķes un vilnas zeķes. Dodies uz virtuvi uzlikt tējkannu, pa ceļam, protams, nepaejot garām tualetei. Kamēr tējkanna karsē ūdeni, nomazgā rokas un seju, ieber krūzē kafiju. Īsa pauze virtuves krēslā. Aplej malumu, iemet tosterī divas maizes šķēles, nogriez prāvu siera gabalu un abām izlekušajām uzsmērē humosu. Ēd. Ieturējies nomazgā traukus un sagatavo pusdienu rīkas. Pēc zobu tīrīšanas atgulies palasīt grāmatu. Ieskaties telefonā. Neko lielu prātā necilādams, mājas drēbes nomaini pret āru. Nones lejā velosipēdu. Braucot uz darbu,

mēģini aprunāties ar Dievu, bet vairs tā isti nesanāk. Kaut kas tevī nomiris vai atrodas noslēdzošajā agonijas stadijā. Ģērbtuvē iesaiņo sevi darba drēbēs. Strādā. Centies izrādīt laipnību kolēģiem un piegādātājiem. Daži darbi tevī mazliet izklaidē, piemēram, tie, kas jāveic ar elektroiekāvēja palīdzību. Iesāpas, tu ieņem pretsāpju tableti, dedzina — kapsulu kuņģa skābes mazināšanai. Noliktavā tev patīk jokot, dažkārt tu smeļies no sirds. Pussešos aizslēdz vārtus, kārtējo reizi kā čūska nometis nedzīvo ādu, minies uz mājām. Ceļš vienmēr ved garām kapiem, citādi nemaz nevar būt. Uzstiep līdz dzīvoklim riteni un iekrāto nogurumu. Atkal mij drānas, notiesā divas vakariņas, tad aptuveni stundu skaties uz ieslēgta televizora ekrānu, pūtinot miesu. Tad saklāj gultu, visbeidzot atbrīvojies no sasodītajām lupatām un liecies uz auss. Citreiz tu strauji iesligsti sapņos, bet gadās bezmiega priekšā vicināt baltu karogu. Nākamajā rītā viss sākas no sākuma. Tā vāverē bez galvas dzen uz riņķi sarūsējušo ratu. Lielā būšanas jēga, cilvēk.

/

Saule tuvojas sava ceļa pēdējam redzamajam punktam. Debesis joprojām ir zilās, vējš veido kastaņas lapu leņķus, nav ne jausmas, vai bezvējā to kleitu raibacainās maliņas ar skatieniem urķētos taisni zemē — būs jāpievērš uzmanība, kad nepūtīs. Bet kastaņā ir divas pamestas jeb šogad neiesāktas vārnu ligzdas. Kāpēc vārnas tās nelieto? Tak izskatās gana labas, drošā augstumā, lai putnēnu miesaskārīgie kaķu kungi un kundzes netiktu klāt, un izturīgas, iekrampējušās zaros, nekrit un nekritīs. Vārnām savas domas, viņas redz to, kas man laikam paslidējis garām. Varbūt vārnas melnā acs skata netālu nākotni, iespējams, arī pavisam tālu. Lai arī pieņemts domāt, ka dzīvnieki vadās pēc instinktiem, pašreizējā noskaņojumā sliecos spriest atšķirīgi. Kaijām ir ligzda uz jumta, sniegbalto spalvu ipašnieces tur laiku pa laikam manāmas mīlnoties, ceļot pret debesīm knābjus, sildot olas — nezinu gan, vai jau izdētas, var gadīties, ka tas tikai šo plēsonīgo kaujas putnu ģenerālmēģinājums. Kā nojaušat, man patīk brokastot un vakariņot, sēžot pie plata palodzes galda. Analizēt vienu un to pašu ainavu kā allaž jaunu bildi, un to taču atsvaidzina garāmgājēji, garām lidotāji un šeit pavisam retie garāmbraucēji. Pie pretējās mājas augšstāva loga izkarināts Ukrainas karogs, zemāk — acimredzot bērna zīmētis un krāsots uz A4 lapas. No melnās augsnes, kā tradicionāli pavasaros, lien laukā šogad pagalam miegainā zāle u. c. sulīgi laksti, arī kupētās liepiņas zem mana loga jau pumpuros. Ja kādam gribas pārmetoši durēt manā virzienā apmēram — par ko tu raksti, kad bombardē pilsētas... Nu,

droši vien mani teksti neko daudz neatšķirtos, drūmi velkot eksistenci kara epicentrā. Protams, ja atrastos, kur un uz kā, tad: par dzīvi, par fiziskā un garīgā sairšanu un rašanos no jauna visvisādos veidos, kas nereti, vien vāji skardami, pārklājas ar iepriekšējiem, par krāsmatu zaļošanu, par vieglāku vai smagāku lādiņu, kurš nenovēršami tuvojas katram no mums, par to, kā naktis sarecē tumsa, bet rītos pasaulē atkal ieplūst gaišās asinis, par neko, galu galā.

/

Nekā liela nav un nebūs, šo sajūtu piefiksēju mazliet pēc četrdesmit, sēžot un lāpot vakardienas zeķi uz apgrauzta, zaļa beņķa skaistā vasaras dienā pie bērnu pamestas smilšu kastes. Viena iepriekš neredzēta gaisīgu pīruešu sieviete plūca piehruščovkas pļavas puķes, sprauda tās kuplajos matos un vaicāja, kāpēc tik brīnišķīgā dienā tik jauns un tik noskumis. Teicu, ka esmu vecs, bet būtne no aizpagājušā gadsimta beigām man liedza tā runāt, pamācīdama melot — esot tikai trīsdesmit deviņi. Bet ne jau tie skaitļi pie vainas. Varbūt dzīves piesātinājums, nē, drīzāk — pārsātinājums? Ja piecpadsmit gados sāk, tad ātri aizies, vectēva vadītājā mašīnā manam tēvam reiz pavēstīja viņa brālis, kurš nomira nodzēries maķenīt pēc piecdesmit. Arī pārējie braucēji devušies nebūtībā, izņemot, protams, tābrīža piecpadsmitnieku, kurš šobrīd raksta. Par sākšanu un beigšanu varētu gari un plaši izrunāties, par dzīves jēgu gan pieturētu muti, tāpat kā par labu un ļaunu, pareizu, nepareizu, taisnu, liku un tādā garā... Pastrīdētos un nonāktu atpakaļ sākumpunktā tikpat apgaismots kā pirms, iespējams, episkās vārdu apmaiņas. Necik — laikam. Tak ne jau pieredzēto norišu blīvums pie vainas, vienkārši viss jau šķiet paveikts, trūkst lielu mērķu, un pamaz atlicis, lai, kādu gigantisku mērķi uzslējis, no zemes paceltu prāvu akmeni, mestu un trāpītu. Šī tagad nav nekāda žēlošanās, vienkārši melanholijas ceļš ir estētisks, ja liek soļus ornamentā, nevis šļūc, kā pagadās. Šī — tik vien kā fotogrāfija, kas acu iekšpusēs ekranizē vairākus citus attēlus, izraisot nelielu prātošanu pavasara pievakarē. Bet vispār es esmu tik sens, ka atšķirībā no kādas TV raidījuma vadītājas man tēzaurā nav jāmeklē vārda «dagerotipija» nozīme.

¹ «Kā mēdz teikt — kur ir tā iela, kur ir tas nams» — no krievu val.

² «No kurienes mēs nākam / Kas mēs esam / Kurp mēs ejam» — no franču val.

Lāsma Olte

vai tu esi mājās?

Lāsma Olte vingrina dzejas muskuli, ar ko copēt bezapziņas dzīlēs. Beigusi LRS Literāro akadēmiju, publicējas kopš 2017. gada. Iespējams, kādreiz izdos lomu katalogu.

...

— vai esi gatavs redzēt Dievu?
viens divi trīs
dēls satver žalūzijas auklu un velk
— uzmanību viņš ir neredzams!

...

vai tu esi mājās?
es nezinu
ik pa laikam skatos pa logu
un gaidu
kad tu parādīsies
iznāksi uz skatuves

tu vienkārši iesi pa ielu
nekas jau tāds nenotiks
kā pēc ziemas
uzvilksi kurpes
un caur zolēm jutīsi
katru sīko akmentiņu
princese uz zirņa
vai tu esi mājās?
ja tu baidies
tu varētu klusām ielavīties
savā istabā

priekšnama durvīm
smagas eņģes
cik ilgi tu gaidīsi?
tu jau sen esi skaista

...

uz atvadām tev mutē iebāzu mēli
iemērcos kā zieda kāts vāzē
tad gāju pa ielas saulaino pusi
un ziedēju
iela bija dienas garumā
uz vakaru
guļus ripinājos uz skrituļdēļa
lai manas kājas vēl sauļojas
lai barojas ziedlapas
līdz ielas galam
līdz naktij
kur tumsu apsargā suns
kā melns saistaudu vīkšķis
kā vītusi lapa
es pieplaku zemei
zvērs piegrūda purnu

un ošņāja mani
kā nezvērs apošņā
pats savu miesu

...

pirms aizmiegu
es apstaigāju sev apkārt
kā suns
pirms saritinās kamolā
pavēru plakstus
nobijos no savas rīta kleitas
tur stāvēju es
bez galvas
telefons piedāvā vārdu halvas
tas ir gruzīnu halāts
ar sadiegtiem ziediem
lai nekad nenovīst
uz manas miesas
tos esot drāklējis
izbijis narkomāns
neskaitāmi dūrieni
pāri visam audumam
sarkaniem dzelteniem
un zaļiem diegiem
kā stīgojošām saknēm
— kas tev tur pa diegiem karājas?
ā, tavas kājas!
caur pamatiem
bāla vārpata
ieaug guļamistabā
— tu paskaties, cik viņa ir spēcīga!
cik viņa spēcīga
spēcīga
pirms aizmiegu
saritīnos kā suns
un uzticīgi katru rītu
pamostos

...

nekas nenotiek
ik pa laikam
zirgs nolaiza man muguru
kaila lasu grāmatu
pamanu ka manas krūtis
skatās atvērumā
it kā pazītu burtus
— mēs lasām starp rindām
arī tumsā
kāpēc man naktī uz acīm klapes?
domā zirgs
un nolaiza man muguru
kā no Ādama ribas
radās tava draudzene Ieva
ar fotokameru rokās
ķerdama zirga asaru
tā no tevis — medību suns taksis
zemsegas labirintu nezvērs
— tev ir pārāk īsa mugura
saka zirgs un nolaiza man krūti

tagad tā vairs neprot lasīt
man ir tikai trīs acis
un viens melns zobš
kā apkalts zirga nags
ik pa laikam tas sāp
bet šobrīd ir klusums
nekas nenotiek
es varētu darīt jebko
varbūt nogaršot zirgu?

...

kā pelēks ronis
guļu liedagā
ap mani apjozta
baltsarkani svitrota lente
nenāciet man tuvumā!
savaldū savu suni
lai nepārgrauž rikli
kamēr esmu ronis
tikai mušas pārkāpj robežas
un apstaigā manas acis
es nekustos
man bail iet sev klāt

ar jūras izskalotu koka irbuli
mazs zēns smiltis ievēl
«es tevi mīlu, roni!
tu esi mans zvērs.»

...

meitene vītola zarā
fotografējās ar gulbju pāri
mainot pozū uzplēsa zilo zeķi

virs plūsuma nolaidās putns
ar baltu svītru pierē
kā uzirušu valdziņu
un brīdi vicināja spārnus
kā segu vīrs sakarsušas gultas

gulbis ēda no rokas kā suns
tantiņa izpleta peldplēves
izbrida sarūsējušo krastu
un ienīra diķi

ziedēja neauglīgi ķiršu koki
meitene izdēja olu

...

Doma baznīcas tornis
apaudzis ar stalažām
kā ar spurainu vilnu.
Lietū izmīrcis pūpols,
slapjš un nosalis suns.

— Es redzu tavu kailo, sārto miesu.
Tu esi tik smieklīgi tievs!

Ķēmīgs
kā tikko bārdu noskuvis vīrs.

Novelku vienu mēteli pēc otra
kā pūpolu smailos apvalkus.
Izsaiņoju sevi
kā trauslu porcelāna lelli.
Ļauju, lai manu muguru
noglāsta Dievs.

...

Vai Vinsents van Gogs iegleznotu
caur ziedošiem ķiršu zariem
lidmašīnas uzarto debess vagu?

Uz kuru zemi viņš dotos
gleznot saulespuķes?

Es sekotu Vinsentam
sociālajos tīklos.
— Ir pienākusi viena sirdsapziņa!
Viņš paziņotu.
Tikai klikšķis,
un arī es saņemtu nogrieztu ausi.

Man būtu trīs ausis.
— Lai labāk tevi saklausītu, sarkangalvīt!

Tikai es nevaru to visu aprīt, —
to, kas ar tevi noticis, mazo meitenīt.

Van Gogs jau tevi glezno
zvaigžņotajās debesīs.
— Neuztraucies,
nav pasaulē tik daudz lādiņu,
lai apklusinātu viņa otu.

...

caur mani raud jūra
es pazīstu sāļumu
kāds mani dzird pirms ievēlku elpu
atveru muti skaņai
kas viņpus dzīs uz otru pusi

blakusistabā virietis glābj planētu ekrānā
satraucos ka mans uzdevums ir tikpat liels
skan ērģeles
plēšās auro sāļš vējš
rēcu kā pirmatnējs zvērs ar izstieptu asti

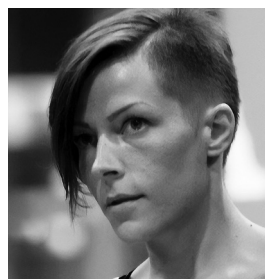
bet jūra dara savu darāmo
kaut brien ar mēteli ledainajā asarā
aizgriežu muguru kā apvainojusies
par nelokāmu dabas likumu

domās noglaudu vilni
pirms vēl tas atskrējis

pasaule ir glābta
meita iztulkojusi tēvu

Maija Priedīte

Ceļojuma piezīmes

Autore raksta stāstus,
daži no tiem iznāk
līdzīgi dzejoļiem.

*
gribēju uzdāvināt dēlam dzimšanas dienā
ceļojumu
eiropā lielākais ūdens atrakciju parks
bet nāca salauztais žoklis
sejas mikroķirurģijas centra rēķins ar
satricinājumu u. c. galvassāpēm

*
vēlāk iestājās mājāsde parku slēdza
puika izstiepās manā augumā
izauga kaut kas līdzīgs ūsām
nu jau ar meitenēm grib uz akvaparku

*
mēs kādreiz bijām daļa dabiskas ģimenes
tādas kurā tēti par mammām un bērniem
līdzīgi kā par vasarnīcām
nostiprina īpašumtiesības
veic ierakstu zemesgrāmatā
bet tagad krīzes centra speciālisti
slavē manu piepešo lēmumu
aizsūtīt visus ratā

*
neko īpašu nedarām
pa dienu spiedzam trubās
trakojam okeāna viļņu baseinā
ļauju ātro ēdināšanu seriālus un gulēt līdz
pēcpusdienai
tikmēr mazliet pastrādāju skatos panorāmu
ceturtdienas 7. jūlija (2022. g.) raidījuma izskaņā
saprotais izskaņā
rāda sižetu par vasaras nometni
vardarbībā cietušām ģimenēm ar bērniem
kādai 6–7 g. v. meitenei
kura tikko pirmoreiz dzīvē redzējusi jūru
korespondente jautā kāda tad izskatās
«liela
ļoti»

*
meitenes un vēl trīs citu bērnu mamma
sieviete vārdā Lāsma Grīnhāgena
(redzams ka trūkst zobs varbūt vairāki)
arī pirmoreiz dzīvē redz jūru
skatās kamerā valdās
ir jāsaņem un jāiet prom viņa saka
bērnu dēļ

*
nespēju iztēloties mūs kameru priekšā
šaubos vai dēla klasesbiedri skatās panorāmu
bet zinu ka viņam būtu kauns
liels
ļoti

*
biedē arī potenciālie tuvinieku zvani
kāds no tiem
vai daudzi
pasīvi pieprasītu lai atzīstu pašas vainu
nolaisties līdz tādas nometnes līmenim

*
gaidot kamēr viņš modīsies slinkoju
sauļojos kājas uzstutējusi uz terases margas
palasu uzpīpēju jutos vainīga
ka neesmu kā poliete uz blakus terases —
gariem matiem platiem gurniem
kopā ar vīru uzklājusi brokastu galdu
bļodās kūp putra sīkie to ēd un smaida

*
mēs vienīgie tādi visā ciematīnā
četrvietīgā namiņā apmetušies divatā
brokastis neēdam kopš dārziņā
par tām bija obligāti jāmaksā

*
lidmašīnā nopērkam bēdīgi slavenās
ryanair loterijas biļetes
kā nepirksi ja stjuarts kurš izskatās pēc
vardarbībā cietuša bērna
tā vietā lai neitrāli piedāvātu biļeti
skatās acīs un jautā vai es vēlētos ziedot bērniem
«uzreiz var laimēt jaunu elektroauto»
šo frāzi viņš adresē manam tinim
«+reizi gadā tiek izlozēts miljons»
dēls mazliet vīlies ka auto nebūs
tomēr centīgi kasa tālāk
varbūt vismaz ķeksītis izlozes lodziņā

*
es protu izrēķināt cik lielas ir izredzes
tomēr derīgo biļeti noglabāju somiņā

*
ja nu laimēsim ceļosim vienā gabalā
(Lāsmāi protēzi obligāti)

*

reisā uz rīgu loterijas biļetes pārdod smaidīga
meitene
otreiz neuzraujos
bet stjuarts kurš izskatās pēc vardarbībā cietuša
bērna
šoreiz rāda demo
piebakstu dēlam kuram aizbāztas ausis
viņš šo sūdu zinot no galvas

*

sekojiet gaismas signāliem jo tuvākā avārijas
izeja
var izrādīties aiz muguras
skābekļa masku vispirms sev
tikai pēc tam bērniem
saprotu kādēļ tā
tomēr gribas uzlikt masku
nabaga stjuartam

***

2021. gada pavasarī krīzes centrs Marta aicināja
pedalīties akcijā
bija uzzīmēta digitāla kartīte ar virsrakstu
Aicinām ratificēt Stambulas konvenciju
un publicētas visu 13. Saeimas deputātu e-pasta
adreses

*

08.03.2021. nosūtīju 100 vēstules
09.03.2021. saņēmu divas atbildes
1. Krista Baumanē (Attīstībai/PAR!) partijas
vārdā
solījās ratificēšanu virzīt Saeimā piemērotā brīdī
2. Deputāta Gata Zāmura vēstule man patika
visvairāk
viņš pateicās par pilsonisku aktivitāti
un runāja savā nevis partijas vārdā
pauza viedokli ka sen jau būtu bijis jāratificē
izteica pārliecību ka
kādu dienu tas noteikti notiks
neskatoties uz konservatīvo vairākumu

*

pēc pāris dienām saņēmu trešo un pagaidām
pēdējo atbildi
citēju vārds vārdā
nezīnu vai uzsvērt autora valodas kļūdas

«Labdien!

*Paldies, ka aktīvi iesaistāties Latvijā notiekošajos
procesos!
Jūs aiciniet ratificēt Stambulas konvenciju, kas selektīvi
runā par vardarbību.
Mans viedoklis par šiem jautājumiem ir sekojošs –
Latvijas likumdošana, attiecībā uz vardarbības
apkaršanu, ir pietiekama un visaptveroša. Galvenā
problēma ir šo likumu piemērošana. Tas nozīmē, ka
lielākā problēma ir likumu piemērotāju kvalifikācija.
Lūdzu padalieties ar saviem argumentiem, kā
Stambulas konvencijas ratifikācija uzlabos vardarbības*

apkaršanu.

*Ar cieņu
Normunds Žunna»*

*

pietiekama un visaptveroša
pietiekama un visaptveroša

*

es neko nesaprotu no tamlīdzīgiem procesiem
kā
«galvenā problēma ir likumu piemērošana»
varbūt Žunna k-gam ir pilnīga taisnība
varbūt galvenā problēma ir tā ka esmu par
slinku
lai pētītu vai ir pieejama statistika
es jau tikai laiku pa laikam uzduros kādam
sižetam
un zīnu vien nedaudzus pieredzes stāstus

*

nezīnu cik kāpņu telpās kaimiņi staigā garām
durvīm
aiz kurām kāds kliec
un kā zināt vai klusums nozīmē drošību

*

nezīnu cik mammu
cik tētu nemūk uz krīzes centru

*

jo tālu
jo nav ar ko aizbraukt
jo nav par ko aizbraukt
jo bail ka atradīs
jo kauns ka kaimiņi redzēs
jo citiem klājas vēl grūtāk

*

rīt būs labāk
viņš nāks ar asortu kasti

*

cik reižu mēdz atgriezties krīzes centrā

*

labāk aizbraukt ceļojumā
uzaicināt draugus parādīt bildes
it kā starp citu pavaicāt
vai viņi zina kas ir Stambulas konvencija
ievākt ap 10 selektīvu atbilžu
no kurām izrādās neviena nav
pietiekama un visaptveroša

*

kas tā tev ir par kārtējo divainību
kāda starpība meitiņ
ko nozīmē ratificēt
vai kas tā par konvenciju
tev taču beidzot viss ir kārtībā

Anna Maļihona

Apšauto dievgosniņu rūgtais piens

Anna Maļihona (Анна Малигон, 1984) — dzejniece un rakstniece, raksta ukraiņu valodā. Filoloģijas maģistre. 2003. gadā publicējusi pirmo dzejoļu krājumu *Zvans durvīs (Дзвінок у двері)*. Sarakstījusi piecas dzejas grāmatas, romānu un bērnu stāstus, izdota arī atdzejojumu grāmata angļu valodā. «Šī balss stingrība, metāla un akmens stingrība līdztekus ir arī maiga un plastiska» — tā par Annu Maļihonu raksta ukraiņu literatūras līderis Serhijs Žadans. Pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā dzīvo Francijā.

***

Neej ārā pēc ūdens
Uzlaizi lāses no sava pagraba sienām
Tu topi vieglāka jau teju kā kolibri
Kaut kolibri diennakti dzer simtiem reižu

Viss pasaules valgums to acis kas izdzīvojuši
Viņi domās sasien sev rokas
un guļ ceļmalās kā pieturzīmes
bez teksta

Sveši mērgļi nodēvēs šos priedulājus par
holivudu
un izmazgās karogus veļasmašīnās
no mūsu mājām
Un tiks iepuvušus melus savu
bandubērnu pavērtos knābišos
un asinīm piesūkušies labie lācēni
un balsis no pazemes

neej ārā pēc ūdens
izsūc sevi līdz kritiskai atzīmei

«Es redzēju, kā caur atveri meitenes ķermenī
sitas sirds»

«Pasaki to kamerā»
Un mediķis vairs neko nespēj pateikt
Un kaut nu runātu priedes

Nopirkuši meitai vasaras drēbītes
Ņemiet
varbūt kādam noderēs...
un volontiere paņem tā, kā mēs rokās ņemam
dzīvu

Tu patvertnē beidzamā
Beidzamā uz šīs zemes
Iznāksi — neviena nebūs
Bet arī dzert nez kāpēc vairs negribas
Bet pavasara zeme rāmi ziž kā bērns

apšauto dievgosniņu
rūgto pienu

***

Tagad viss ko viņas labā vari darīt Jēzu —
neatvērt melno aploksni
Lai jau viņa dodas
iestiklojiet līdz Lieldienām logus
it kā pēc visa
Miegaina bite ielidoja un apsēdās uz burtnīcas
Divdesmit trešajā februārī
kontroldarbs

Ak, Dievs, cik tev rūpu
spīd pilsētas-krematorijas
fosfora gaismās
līdz vates Vatikānam
Stieejas rietumi humānās palīdzības konvoju
karavānā
pār ļodzīgiem tiltiem
uzbriest trekna melnzeme
Sējas laiks
bet tu pat debesis aizslēgt nespēj

Kurš viņam tur līdzās?
Neviena
mazā centīgā skolotāj
... Pēdējoreiz viņam pieskārusies ja nu friziere
Tagad tu atnāci
atpazīt

Sapnī rādīja augstu kodolpashu
bērni skrien kur kurais
Nepanāksi
balss izkliegtā

Gultā, kur gulēja mazā
slapjas dūnas
un sadedzis apģērbs

Redzi šos no lauskām sastīķētos dzejoļus
izvilktus no krāsmatām
Dari ar tiem ko vēlies
Tikai lai viņa
nenāk klāt

dievs svētais
nemirstīgais

un atsaucās viņa tālrunis
no aploksnes

***

Nesildi mani, sunīt. Es necelšos vairs.
Putēja pāri smiltis un migla vēlās.
Pa labi — tas, kurš manu kapteini tēlo,
pa kreisi — naidnieks ar Kristus vaigu.
Un dzīve — uz strēmeles parole uzrakstīta,
virs ieejas pielikta necila izkārtnīte.

Naba, sunīt, tā ir kā vaina baiga.

Bēdz, kamēr vēl dzīvs, kamēr ceļu zini, –
atnesīs jauna diena arī tev drupatiņu.
Cilvēks cilvēkam – nāve, neej pie viņiem,
bēdz pār deviņiem kalniem pie manas mātes...
Viņa tā sargāja – nedod, dievs, saķersi vīrusus.
Sasedza naktīs, adīja pārāk lielus svīterus.
Bet tranšejā salti, pār visu guļ miglas vate.

Skat, bija reiz Cilvēks – tagad vien kauliņi
trūdus.

Katram par vēstnesi – melnu putniņu sūta...
Tu nopūties, zvērs, tiešām ir grūti,
Un tikpat grūti man prieku rast...
Kas – dzīve? Novele. Dzejolim – niecība.
Neviens no tiem par akadēmisko gadu nezina,
Un par brīvprāta darbu, bet nu – vienkārši
sērīgi

Pēc studijām nonākt pie gudrības pēdējās.

Nesildi mani, sunīt. Bēdz uz rietiem, kur mana
mīlā.

Viņa manu smaržu pazīst par tevi daudz dziļāk.
Viņa apliek kā cilpu manu kaklasaiti zvīlo,
un smēķē manis dēļ alkaini, mežonīgi.
Pilsēta žvadzina noslēpumus un ēnas palielina,
apsola pavasarī kastaņu putās izpeldināt,
tikai lai vairs nekad un nemūžam viņa
neticētu un nemīlētu ne brīdi.

Šeit mūsu pēcteči kopā reiz nāks,
Sastums kaudzē atkusušās atmiņas.
Suņuzāle nātre saaugš virs tranšejām,
atbalss aizviļņosies pār eiropām.

***

Stājies uz brīdi, novembri, pastāsti, kas tev
zināms, –
cik mūsējo tu paņemsi nevienlīdzīgā ciņā,
cik viņu nokāps no pakalna ūdeņos tumšos
pirms laika.
Kādēļ tu klusē, novembri? Iespēju gaidi?
Kādēļ gudrības vietā mūsos tik daudz dusmu
iedēstīs,
kādēļ tik daudz balta izmisuma matos krit?

Lūk, būris jauns un plašs, tur guruši bērni,
ved jel mani sev līdz, esmu kā Tora sena.
Uz zilzaļa pakalna mani saudzīgi liec,
kur caur mani izaug ikviens svētīgs dziets,
Tā, lai saredz un sadzird visu – pat čukstu
niku...

kādi mēs kabatās tavās akmeņi siki,

kā tuvākie līdzīgi ledainiem kuģiem attālinās,
kā porcelāns nevainīgs bufetē novecinās,
kā smagām rotām greznojas vientuļas sievietes
kā biežākās meža bārkstis šauriņu šoseju dzēš,
pa kuru reiz braucām ar pirmajiem

divriteniem...

Cik saspringti auga starp mums aizslietnis
mēms,

kā skrāpējas ne jau bailes, bet rūtī pelēka vārna,
kā varoņi zeltu un sēklas pārnes,
ietirgojuši pēcāk pilnas riekšavas miglas...
Kā maiga elpa klājas pār ledainu stiklu,
kā vēži dzelmē aijā stipros un drosmīgos...
Parādi, novembri, man starp nevainīgajiem
malējos.

Kādēļ tādas skaudras vātis man vien?
Ja arī es kaut kur iziešu, tad tikai no rāmjiem.
... vārdiem nosalt kā neizplaukušiem
ziedpumpurim.
Lejā dzintara gaismas klātas baznīcas brien.

***

aiziet no ekrāniem aizdarīt sikas spraudziņas
aizgriezt visus krānus atveres caur kurām jaunas
ziņas
izsūkties spētu asiņainas un spīles pabāzt
ja pasauli neraktu dziļāk bez viņas būtu pat
labāk

aiz loga uzsilst putekļi uz riekstkoka lapām
cik dvēseļu cik augumu neatgriezās pilsētā atkal
nepiezvanis naktī uzklātu gultu nesasildīs
kāds pār viņiem rokā tur atslēgas – viņa siluets
gaiši viz

ja stipri samiedz plakstus – izplūdis piķis
pār visu ko iespējams aizmirst – liela vaina ar
sīku
ģenerāļa sirds – prjaņiks glazēts un sakaltis
ja vectēvs ir pazudis karā tad arī mazmazdēls
pazudīs

uzvarētājs upmalā stājas pie slavas atliekām
mugurkaulu sadala skriemeļos – vienkārši
savam priekam
sadala bronzā senos nopelnus
sakautie piedzims no jauna – pagaidi pāris
gadsimtus –

lai dūmojošie un neizdegušie pasēž līdz tiesai
lai uzsmaida mums no traukiem pēcteču
embriju miesas
ja izslēdz visus uztvērējus – neviens taču
nekaro šajā pusē
taču viņam ir atslēgas – tu viņa vārdu velti
nenoklusē

Kur varu būt silts

Ar Andri Akmentiņu sarunājas Ingmāra Balode

Andris Akmentiņš ir rakstnieks un tulkotājs. Piecu dzejas krājumu autors, jaunākais — *Laimīgas beigas* (2022). Atdzejojis latviski vairāku Latvijas krievu dzejnieku darbus. Stāstu krājums *Siltāks kā asara* (2000), romāni *Skolotāji* (sērijā *Mēs. Latvija, XX gadsimts*) un *Meklējot Ezeriņu* (sērijā *Es esmu...*).

Ingmāra Balode ir latviešu dzejniece, tulkotāja, atdzejojāja. Publicējusi trīs dzejoļu krājumus, jaunākais — *Dzejoļi pēc mūsu ēras* (2020). Tulko un atdzejo no poļu valodas.

Andris Akmentiņš, pēdējā laikā nereti uzrunāts kā romānu *Skolotāji* (2018) un *Meklējot Ezeriņu* (2021) autors, 2022. gada nogalē izdevis dzejoļu krājumu *Laimīgas beigas*. Manas poētiskās pieredzes grāmatplauktā šī grāmata uzreiz nonāk blakus 2001. gada dzejgrāmatai *Maigi gari rīti* — tā pati liriskā balss, tikai skarbāka, pavīd pašironija, dur istas bēdas, tas pats realitāti jūtošais skatiens ar žiglu tiltiņu uz precīziem vārdiem. Vienpus: «pavasaris smaržo pēc / dzelzceļa gulšņiem / jo tas nozīmē iet un meklēt / mällēpes»; otrpus: Austrumeiropa kā dzērāja sieva — «Viņas sejā, zilumiem dzeltējot, / noviz Ukrainas krāsas». Visikuma ceļš iegūst pārļaicīga ceļa lomu, un Andris abos ceļos ir gatavs ņemt līdzi; braucamlīdzekļi mainās arī dzejā, bet tiekšanās uz... (vai tiešām laimīgām beigām?) paliek.

Ceļabiedri pievienojas un zūd — Akmentiņš grāmatā runā un atvadās, tajā skaitā no ļaudīm, kuri mums visiem būtiski, un arī šajā sarunā ar notiekošo laikmetu (laiku? metu?) viņš ir «gaismas ķērājs šķūnī», kā apgalvoja *Maigi gari rīti*. Sarunājāmie, jo iznākusi grāmata; sarunājāmie tāpēc, ka sen nebija parunāts.

Pēc dzejoļu krājuma iznākšanas ir mirklis klusuma, tomēr vaicāšu — kas notiek tad, kad vākos ir ieliktas *Laimīgas beigas*?

Izslēdzas TV kameras un aizsmok intervētāji, bet mīlestība turpinās. Jā, tad tas ir laimīgi. Citādi cilvēkiem vēl nāktos dzīvot, kaut mīlestība

jau beigusies. Pārāk skumji.

Protams, laimīgas beigas ir mākslīgs veidojums, mierinājums ļaunā pasaulē. Kino pirmākumos esot bijis svarīgi, lai beigās neuzvar ļaunais, citādi kovboji izvilka koltus un sašāva dārgo ekrānu.

Bet, teiksim, ļaušanās, lai beidzas dzīves posmi, gan ir kas labs. Ne tikai vecuma mokas sākas, bet arī jauniešu mokas beidzas, pagaist visu laiku laimīgākās nelaimīgās mīlestības un dažādi kompleksi. Tādaniecīga niša pirms vecuma trausluma un izmisuma.

Laimīgas beigas nav iespējamās vienīgi šim karam. Pārāk daudz ir atdots, zaudēts un izciests.

Pasaule ir drausmīgi mainījusies. Izmaiņas īpaši tizlus padara tos, kuri mēģina darbināt savu kases aparātu vecajā režīmā. Manās acīs to situāciju izģērba kāds virsraksts interneta medijos — «Sabiedrībā nepopulāri cilvēki publisko savas nedēļas nogales bildes», un tur Ukrainas kadri, karavīri un bērni...

Ko tu pašlaik dari gluži praktiski?

Praktiskajā dzīvē cīkstos ar seriāla *Pēdējie no mums* tulkošanu un apbrīnoju scenārista Kreiga Mezina (divas *Emmy* balvas par seriālu *Černobiļa*) darbu. Lūk, viens projekts, kurš globālās pārmaiņas pēdējos gados ņēmis vērā. Sasmējos, mēs tā cerējām, ka labākais Austrumeiropas kino kādreiz uzkāps *Oskara* kalnā, bet, nē, draugi, izskatās, ka ātrāk amerikāņi sāks taisīt labu Eiropas kino, mācoties no labākajiem paraugiem.

Un kāda nekaunība — pelnīt naudu, atsakoties no patērētāju sabiedrības standartiem! Aktieriem nav jābūt supermodeļiem, par šausmām var netiksmīnāties, kamera drīkst būt dokumentāla, kadri lēni, un slikto nogalinātājs psihiski ievaino arī sevi. Mūsu sēņotājiem patiks šīs antiutopijas nianse, ka civilizācijas bojāejā vainojamas tieši sēnes. Kāds cits seriālā pazīs ļaužu grupu, kuri nesen pandēmijā pieņēma maskas kā sociālu vienošanos, kamēr citi uzskatīja tās par paverdzināšanas rīku. Seriālā sabiedrība ir galēji atsvešināta, un abām grupām ir ieroči. Starp citu, seriāla autoru vidū ir arī Nils Drukmenis, kura vadībā šo pašu stāstu pirms 10 gadiem lika populāras datorspēles pamatā. Tas liecina, ka mainās veidi, kā labs stāsts var izplatīties pasaulē. It kā mums, klasiskajiem rakstniekiem, konkurentu trūktu.

Par laimi, apkārtējā dzīvē dramaturģiskā materiāla netrūkst. Iedomājies, nupat mums, potētājiem, jau vajadzēja būt mirušiem. Cilvēki, kas to prognozēja, nav mūs pametuši, tepat vien rosās, iesaistās nākamajās provokācijās vai varbūt atbalsta Ukrainu, šie komplekti ir neizsekojami. Īpaši atmiņā palikusi kundzīte, kura kapusvētkos pauda prieku, lai jau «šogad potētie vēl pabraukā», bet citugad autobuss būšot tukšāks. Laikam par maz mēs vēl izmirstam, ja tik izšķēr-

«Vēlos uzsvērt tieši kultūras nozīmi, apziņu, mugurkaulu. Mūs ar pārējo Austrumeiropu vieno kopējs padomju mantojums un atbrīvošanās no tā. Mēs esam mēs paši ar tiesībām uz savu skatījumu,» saka Andris Akmentiņš. Foto — Kristaps Kalns

digas prognozes.

Sižetu prognozēšana tāda spēle vien ir. Baisi gan domāt, ka daži ņem un piepildās, lai cik ļoti ļaudīm gribētos būt par sevi labās domās.

Veselības dēļ pašlaik nevaru sportot, bet jutos atvieglots, ka var neiet uz treniņiem ar vietējiem čāļiem. Tur brieda konflikts, par dažiem bija skaidrs, uz kādiem ziņu kanāliem viņi turpina sēdēt. Smagākais gadījums paspēja piesūtīt video ar to 9. maija reliģijai uzcelto katedrāli Krievijā. Runāt šķiet bezcerīgi. Mēs tikai salamātos un paplašinātu fronti.

Pārdomās, ko raksti tīklos un šur tur medijos pēdējā gada laikā, man jautās cerība, ka sarunāšanās ir iespējama. Vai ka vismaz jāmēģina runāt.

Kādreiz šķiet — esot rakstniekam, vajadzētu it kā zināt vairāk. Bet tas nav kurā katrā brīdī. Daiļrade taču vispirms nogulsņējas, nonāk līdz apjaušmai, kura tēma ir tieši mana. Ko var darīt ātrumā.

Biju dažās diskusijās pirms pieminekļa demontāžas. Centos uzsvērt, ka ir svarīgi, lai esam vispirms pateikuši ziņu, it īpaši krieviski, kāpēc piemineklim jāpazūd. Jo šis piemineklis bija kā piekrišana, ka 150 000 izsūtīto būtu saistīti ar fašismu, un tādā garā.

Mūsu skaļākais ziņojums šobrīd ir atbalsts

Ukrainai, kā arī latviešu valodas kampaņa. Es nevēlos pretnostatīt vai kritizēt, tā ir svarīga lieta. PSRS tautas, kurām nav kādas barjeras, kaut vai valodas barjera... mūsu gadījumā arī glābjošā politiskā barjera... Mūs tagad ar varu dzītu kopā ar burjatiem šaut ukraiņus, ja mums tādas barjeras nebūtu.

Vizuāli gan ziņojums izdevās vareni, es domāju tos miera baloža spārnus, kas pacēlās pieminekļa kritiena vietā. Varbūt tiešām daudziem varēja rasties aizdomas, ka viņi vairs nedzīvo PSRS. Bet pārmaiņas nenotiek vienā dienā. Padomju cilvēka sabrukums turpināsies gadu desmitiem.

Tiek gaidīts, ka rakstniekam ir lielāka sirds, spēja izvilkēt cilvēcisko no visādām elles situācijām. Mani biedē tas, ka es savā sirdī nejūtu nekādu piedošanas iespēju tam, kas tiek nodarīts Ukrainai. Manuprāt, tāda piedošana nav iespējama, mums pat nav — kā tiem, kas aiz robežas — nekādu tiesību piedot.

Taisnība. Piedošanas nemaz nav dienaskārtībā, mēs esam kara situācijā. Labāk liekam kopā problēmas apjomu.

Mēs ar dēliem mēdzām pabraukāt ar mašīnām Roblox spēļu vidē; tur sešgadīgie, desmitgadīgie, padmitgadīgie no visas pasaules pieslēdzas un sacenšas. Klasiskais ieraksts sarunu telpā: «Vai ir

**Otrā frontes
pusē aug
jauna
paaudze,
kas ir gatava
šaut uz mūsu
bērniem..
Nevaram
izlikties, ka
tas nenotiek**

kāds no Krievijas?» Preti uzreiz Z burtiņi. Agresīva uzvedība, uz mašīnas uzstādīti automāti — kāpēc to veicināt? It kā taču civilizētas pasaules radīta spēle, kur pastāv komunikācijas standarti, bet to ievērošana tiek pieskatīta tikai angļiski; krieviski pārraidītos tekstus tur neviens nesa-prot un nerediģē. Atslēgt visu valsti nez vai kāds piekritīs, klikšķu skaits ir saistīts ar reklāmas ie-ņēmumiem.

Esmu pārliecināts, ka problēma ir vēsturiski izveidotā augstākā agresijas līmenī. Zem mana loga pie diennakts bāra pret rītu visbiežāk kau-ja krievi ar krieviem. Joprojām.

Otra tikpat spilgta problēma ir globāla apmā-tība. Lai kādas kustības aizsāktos, Krievijā to mēģinās pielāgot pasaules iekarošanai.

Skaids, ka otrā frontes pusē aug jauna paaudze, kas ir gatava šaut uz mūsu bērniem. Neva-ram izlikties, ka tas nenotiek. Ko darīt? Vienī-gais teksts, kas mani pašā nav izmainījis kopš iepriekšējā februāra, ir šāds — «ja karš nav beidzies, tā tad mēs darām par maz».

Ko tu rakstītu savu politisko uzskatu ai-lītē?

Heli Lāksonena reiz skaisti pateica intervijā — konservatīvisms vairāk attiecināms uz kultū-ru un dabas vērtībām, to, ko vēlamies saglabāt. Savukārt, kad runājam par cilvēka tiesībām un pienākumiem, saprātīgāk būt liberālam. Arī pie-nākumu daļa tur ir daudz prasīgāka.

Manā ideālajā pasaulē politika būtu kā jumis, ko veido dažādi spārni, un politiķi vērtētu, vai šajā gadījumā Latvijai būtu noderīgāks vienas vai otras puses izstrādātais piedāvājums.

Varam jau dažādi politiski plūkties, bet jautā-jums, kas mani nodarbina, drīzāk ir tāds — vai no mums visiem sanāk valsts?

Tev ir pamats domāt, ka nesanāk?

Pašlaik ir iespējama divainā kombinācija, kad cilvēks var justies kā Latvijas patriots un vien-laikus izplatīt arī Kremlim simpātiskus vēstiju-mus. Ungārija, seksuālās minoritātes, premjers no ārzemēm — mums ir, kur izvērsties.

Bet vai mums pietiek veselā saprāta? Un cik liela ir tā kritiskā masa? Līdzīgi kā satiksmes no-teikumos — visa satiksmes kustība taču balstās uz paļaušanos, ka arī otrs ievēro noteikumus. Nemaz nevajag daudz tādu, kas pāli brauc pa pretējo joslu, lai pieņemums sāktu griļoties un visiem uz ceļa būtu neomulīgi.

Mēs ikdienā jūtamies apdraudēti vairāk, nekā normālai dzīvei nepieciešams. Sociāli, militāri, no nelabvēļiem, no zagļiem vai vienaldzīgiem ierēdņiem, no oligarhiem, no neirotiskiem pār-metumiem. Apdraudējums mūs nocietina, liek pārspilēt reakcijas. Notiek karš, katrs tajā pie-dalās, kā prot.

Vai tu mēdz šos procesus uzlūkot kā rakst-nieks, vērtējot, ko ar to iesākt literatūrā?

Man ir uznākušas pārdomas par atsvešināti-bu. Lai uzrakstītu kvalitatīvi, tu esi prom, tu esi

abās pusēs.

Pieņemot, ka puses ir tikai divas.

Māksliniekam jā. Vienā pusē var vērot dzīvi un sabiedrību kā caur stiklu. Labākajā gadījumā palielināmo, bet var gadīties arī baseina flīzlogi, tad ir bēdīgāk. Atsvešinātība ļauj pētīt notikumu modeļus, vērot situāciju ķirurgiski.

Otrs variants ir lēkt iekšā tajā baseinā, visās situācijās, sajukt prātā un atjukt atpakaļ, lai at-grieztos ar ziņu. Ja tevī šī dzīve ir radījusi plai-su un esi mākslinieks, tev šī plaisa jāaizpilda ar mākslas darbu. Kamēr neesi izārstējies, baigās refleksijas uz āru sabiedrībai par manu rakst-nieka viedokli... ir zināmā mērā pat negodīgas.

Tavā grāmatā ir arī daudz ceļa dzejas, bū-šanas ceļā pat pavisam praktiski.

Jā, bija regulāri lauku braucieni uz Alūksni no Ventspils. Ezeriņa meklējumi. Lekciju brau-cieni uz Liepāju pie rakstīt kārām maģistrēm. Zivju pārgājieni. Uzstāšanās skolās un bibliotē-kās, daudzi desmiti. Šie gadi pagāja ceļā. Varbūt esmu atbraucis, laimīgas beigas, kameras izslē-dzas...

Faktiski negodīgi bija piekrist intervijai, ja jau krājumam tāds nosaukums. Tā nav lieka drama-tizēšana uz atvadām, bet tieksme uz tevis minē-to klusuma posmu pēc grāmatas.

Iztēlosimies, ka esam tie, kas vēl pēdējie paliek sēdēt filmēšanas laukumā, kad ka-meras izslēgtas.

Pirmais atvieglojums, izslēdzoties kame-rām, — nav «jāpārdod» veiksmē un dzīvesveids. Es sevi neko pārdodamu un vērtīgu neatrodu. Manā līdzšinējā dzīves plānā ietilpa šī grāmata. Paliek kapusvētku romāns un viena dzejoļu grā-mata bērniem, nav daudz. Un jau ir zināms, ka tas būs cits cilvēks, kurš dodas nākamajā dzīves posmā.

Kara fonā izslimots garais kovids un apgla-bāts tēvs, tādi notikumi pamatīgi sakrata ierastās trajektorijas. Salūzis savstarpējā atbalsta loks starp tuviniekiem, to aizstājuši pārmetumi. Bet pārmetumu kultūra nevienam nepalīdz, tā-pat kā attiecībās ar valsti.

Ar tik prozaisku un smagu fonu radīt dze-jas grāmatu arī nav joks.

Atskatoties man šķiet, ka izdevies fantastiski realizēties — ar trim dēliem, diviem romāniem un piecām dzejoļu grāmatām. Nezinu, kā bur-zmā tik daudz saskrēja, es tomēr ļoti daudz spē-ka tērēju visādos citos darbos, nemāku būt tikai rakstnieks.

Laimīgās beigas sākās kā atgrūšanās no patē-rētāju sabiedrības un domāšanas. Kārtīgam pa-tērētājam svarīgākais, lai grāmatu būtu «viegli lasīt». Tā kā uzņemt informāciju vispār ir psiho-trauma, tad zināms vieglums vajadzīgs, es pie-kritu.

Lielais dēls aizrādīja, ka tēma ir par šauru. Pa-mazām pats atklāju, ka plašāks strāvājums krā-jumā ir atvadas — no makšķerēšanas, no Janso-

Mēs neesam vadošā, atbildīgā civilizācija uz planētas. Mēs izmisīgi meklējam, kam uzvelt vainu

nes (dzejnieces Ingunas Jansones), no Rīgas, no reklāmas perioda. Grāmatā pazib pazistami cilvēki, noskan atvadas arī no iepriekšējo paudžu dzejas dižajiem, no Ziedoņa, Bērziņa, Kronberga. Aizverot krājumu, radās atziņa, ka beigas būs vēl un vēl, tikai tās varbūt nebūs tik laimīgas.

Darba gaitā ar grāmatu notika papildu pārvērtības. Atnāca redaktors Raups un samazināja manu dabisko plāpīgumu. Mākslinieks Esītis radīja šī vāka krāsu saikni ar pirmo dzejoļu krājumu *Māja*.

Vēl viens caurviju motīvs ir globāls, apokaliptisks.

Jurim Kronbergam veltītajā dzejoli (es vienkārši sapņoju, ka lasu to viņa balsī) ir vīrietis, kurš apjauš – lai kāda bauda viņam ienāktu prātā, sabiedrība jau sagatavota tās nosodījumam vai vismaz regulēšanai, vienlaikus kāds ir arī radijs naudas pelnīšanas mehānismu, lai sniegtu atbalstu, bet tuvāk mīlestībai ar tā palīdzību tikt nav iespējams.

Grāmatā divi pensionēti padomju laika šahisti novēro, kā pasaule iet bojā, pieminot savas jaunības, modernisma, kosmosa pirmatklājēju optimisma laiku. Iespējams, viņus tikai aizved uz atskurbtuvī no Vērmanparka, dzejā viss ir blakus un iespējams. Juku brīdī, starptautiskām organizācijām īsti vairs nepildot savus mērķus, ir šis posms, kurā šķiet, ka nespējam uzņemties atbildību par pasauli. Mēs neesam vadošā, atbildīgā civilizācija uz planētas. Mēs izmisīgi meklējam, kam uzvelt vainu, ka tādi neesam. Dievs ir miris? Nekas, mēs radīsim mākslīgo intelektu, nākamā cerība pēc horoskopiem.

Mani nedaudz mierina kaut vai tas, cik mežonīgā ātrumā – dienu, varbūt nedēļas laikā – izbeidzās «sarunas» ar čatbotiem un joki ar to iesaisti kļuva banāli un bezgumīgi. Un tomēr – vai tev būtu kas vaicājams mākslīgajam intelektam, kas tāds, uz ko negaidi atbildi no «dabiskā intelekta»?

Nav. Es jau tāpat domāju par daudz. Neticu mākslīgām atbildēm, šī ir izklaides joma, lai mēs kaut cik aptvertu pasauli. Savulaik burkšķēju pretī – gan jau ķīnieši kādus ievērojamus AI risinājumus radīs pirmie un neteiks, ka ir radījuši, amerikāņi radīs otrie un visiem izreklamēs, ka ir pirmie, krievi tikmēr tos nozags ķīniešiem, bet nozags nepareizos, kas tišām nolikti pie sētas. Tā allaž bijis, un beigās arī tur nekāda glābiņa nebūs. (*Smejas.*)

Apdraudētība slēpjas minējumā, ka varbūt tieši tas, mākslīgi izrēķinātais risinājums, tiek virzīts, par spīti saprāta balsij. Piemēram, iebrukšanai Ukrainā nav loģikas, bet dators izrēķina, ka bez šīs valsts kaimiņam nesanāk lielvalsts, praksē militārā avantūra izskatās neiespējama, bet jāsāk tikai. Un tālāk dators turpina kalkulēt ticamības procentu, kas pastāvīgi svārstās atkarībā no dienas ziņām. Uzburu šādu ainu un neticu, ka cilvēce spētu ilgi izturēt šādu kalpošanu.

Mēs jau arī neesam pirmā paudze, kura jūtas tā, it kā pieredzētu laika galu vai vismaz būtisku lūzumpunktu.

Pēc pieredzētajām transformācijām apokalipse tiešām liktos kā saldais ēdiens. Cilvēcei ir raksturīgi izmantot savu brīvību savdabīgi. Piemēram, ļaužu kustība sarīkot vienu no pirmajām zibakcijām un visiem kopā palēkties, lai pārbaudītu, vai var izkustināt zemi no orbītas.

Tikai romāna *Skolotāji* tapšanas laikā uzgāju informāciju, ka pasaule gandrīz gāja bojā lielākajā ūdeņražā bumbas sprādzienā. Vai nav laimīga sakritība, ka vēl runājam?

Tāpēc, kamēr iespējams, mani mierina darbs un bērni. Darbs aizpilda manas plaisas, un bērni, tā jau ir ģimene, daudz svarīgāks organisms par atsevišķu cilvēku. Pēc globālo problēmu risināšanas grautiņa atgriezties mājās, kur kopā ar bērniem varu būt silts, tās būtu tās laimīgākās beigas.

Runājot par citiem darbiem. Tu aktīvi tulko filmas, un šajā laukā dinamika ir mazliet citāda nekā literatūrā.

Filmu darbs veicina prātošanu par sižetiem un savām filmām. Aizgājušajā gadā bija sajūta, ka visiem esmu ienācis prātā. Tekstiem pieliku plecu gan filmā *Janvāris*, gan *Semjuela ceļojumi* un *Upurga*.

Animācijas filmu dublēšana savukārt trenē valodas un ritmikas ātrumu. Jāuzķer uzsvarti teikumā un jādomā alternatīvas. Jāiedabū doma noteiktā zilbju skaitā, tādu treniņu cilvēks pats no sevis diez vai izgudros.

Un tur ir tā laime iekļūt vārdu un frāžu saskaņošanas tabulā līdz ar apmēram 55 citām valstīm un aptvert, ka šī mazā, kašķīgā, pastāvīgi fokusu zaudējošā cilts joprojām tiek cienīta pasaulē. Tie nav finansiāli apsvērumi, praksē neviena filma Latvijā nevar daudz nopelnīt. Tās ir tradīcijas, vēsturiska cieņa, pieņēmums, ka bērniem noteiktā vecumā labāk uztvert pasauli dzimtajā valodā.

Šajā tabulā filmas tapšanas gaitā saplūst mūsu joki un ierosinājumi, skaidrojumi galveno frāžu tulkojumam. Kad tiek slavēti «trākie latvieši», man kļūst silti ap sirdi, un atceros Uldi Bērziņu kādā intervijā sakām par latviešu valodu – «vēl kādus tūkstoš gadus spirināsimies». Tad pēkšņi ainavā ielaužas jauneklīgi reformatori un sauc, ka filmas nevajadzētu vispār dublēt, lai uzlabotu angļu valodas zināšanas. Hmm. Vai nevar kaut ko uzlabot, vienmēr nesačakarējot to, kas notiek labi? Vai vienmēr jājūtas mazliet apdraudētam?

Izejas meklējot, man kādu dienu ienāca prātā, ka ir vērts strādāt pie Austrumeiropas kā kultūras zīmola.

Bet Austrumeiropa jau lielākoties pati baidās tieši no tāda zīmola vai zīmoga.

Paldies, tev taisnība, bažīgums ir vispārējs, it kā mēs būtu tikai atspulgi kādiem lielākiem centriem un nespētu domāt patstāvīgi. Salie-

Sasaučām kultūras namā tā laika Valmieras vadību un tirdijām, kas tiek darīts nākotnes un jauniešu labā

kot kopā iedzīvotāju skaitu, mūsu ir pat vairāk nekā Krievijā vispār. Vēl lielāks pārsvars būtu, ja rēķinātu tikai Krievijas imperiālisma atbalstītājus.

Problēma, ka esam sadalīti. Vienošanās biedē – vai tā nerada plaisu ar pārējo Eiropu, vai neaizvelk kaut kur sāpus. Tāpēc es vēlos uzsvērt tieši kultūras nozīmi, apziņu, mugurkaulu. Mūs vieno kopējs padomju mantojums un atbrīvošanās no tā. Mēs neesam ne Austrumi, ne Rietumi, esam mēs paši ar tiesībām uz savu skatījumu. Mūs nevar iemainīt, kārtējo reizi apejot kaut kādā darījumā kā Molotova–Ribentropa paktā.

Mēroga izpratne izraisa komiskas situācijas. Iegadijos reiz līdzī [sievai Ievai] Balodei kādā seminārā Gdaņskā, sarakstā jauka tēma – mazās valodas, domāju, varbūt secinājumi noderēs Latvijā, iešu paklausīties.

Un par ko? Kašūbiem, lemkiem, rusīniem?

Nē! Par to, cik «mazajiem» poļiem grūti blakus «lielajiem» frančiem! Latvija šajā arēnā tad vispār būtu mīmikrija.

Mūsu saruna notiek barikāžu laika pieņemšanas pasākumu dienās. Kurš laikposms noteicis tavu vai tavas paaudzes izaugšanu, kļuvis par būtisku pagrieziena punktu? Viesturs Kairiņš filmā izceļ savu *Janvāri*, bet varbūt tev tas ir vēl kas cits?

Domāju, ka man tas bija agrāk un noteikti sākas ar Jura Podnieka filmu *Vai viegli būt jaunam?* (To pieminu arī grāmatā, kurai drīzumā jāparādās, – rakstu krājumā par rakstišanu, kurā 15 «vēstures sērijas» autori apcer rakstišanu.) Tā laika ilūzija, ka mēs varam par kaut ko vienoties un paaudzes ietvaros kopā ar vecāko kolēģu atbalstu nopietni kaut ko panākt – tā reizēm vēl novirmo gaisā.

Vidusskolas laikā Valmierā darbojās jauniešu klubs, kura otra lidere bija Baiba Sīpeniece-Gavare. Nez, kā viņa to atceras... Centrālajā notikumā mēs sasaučām kultūras namā tā laika Valmieras vadību un tirdijām, kas tiek darīts nākotnes un jauniešu labā, īpaši krāšņa un naiva bija mana publiskā diskusija ar vietējo VDK vadītāju.

Ko gan mēs varējām ietekmēt? Tomēr palika sajūta, un šo sajūtu pastiprināja *Dzelteno pastnieku* mūzika, mazliet vēlāk – Brežņevs zīmētie *Avota* vāki, tā ir mana bāze, ar kuru es vēlēju tālāk nākamajos apmēram 40 gadus. Galvenās bažas ir tās, ka šo sajūtu var arī zaudēt.

Šobrīd zinu, ka es nevaru būt kaut kādu lielu procesu aizsācējs, bet aizvien vēl varu atsaukties un kaut ko darīt. Piemēram, gribētos Austrumeiropas kultūras žurnālu, kur labs skaitītos, teiksim, tas, kas spēj aizraut arī čehu... Kas mums vispār ir vienojošs?

Tas būtu milzīgs tulkotāju un radošo cilvēku darbs, kas ļautu, piemēram, *Domuzīmei* saslēg-

ties ar vēl citiem izdevumiem. Praksē – utopi- ja, redzam, cik grūti klājas ar Baltijas asamblejas balvu un aprīti trīs valstu vidū.

Man šķiet, ka kaut kas tāds jau pastāv. Padomāju – jā, pastāv, bet manā galvā. Kompilējot to, ko rakstu.

Par to es tevi apskaužu – ka tu ikdienā dzīvo Eiropas kultūras telpā.

Uz tāda kopēja radoša pacēluma pamācīties ukraiņu valodu vai vēl kādu – tas būtu labs pamudinājums. Un svarīgi saprast, ka tas būtu tieši kultūras zīmols – tā ideālā Austrumeiropa. Tā neatbilstu ne Austrumu militāristu, ne vietējo fondu ēdāju priekšstatiem (es domāju tos, kuriem Eiropas Savienība ir tikai naudas plūsma)... Un tas nav arī nacionālisma vai reliģiju limenī.

Man šis sapnīgums liek atcerēties Vizmu Belševicu, kura mēdza atkārtot, ka, ja viņu padzītu no Rīgas, viņa gribētu dzīvot Ļvivā. Tā jau nu viņai kāds to ļautu, bet skaists sapnis par eiropiešu mūsu gaumē.

Dažādu kultūru tikšanās pastāvīgi notiek Rakstnieku mājā Ventspilī. Ir vēl varianti, kā sa- tikt ko citu, bet draudzīgi, bagātināties – man šāda veiksmē atvērs Kalāčos, uzskatu to par savu 2022. gada laimīgāko projektu. Grūts projekts, pētījums gada garumā, romāna apjomā. Kalāčiem paveicies ar Ingas Surguntes eleganto pieeju projektiem, viņa mani tajā ievilka rakstīt tekstus, bet mums sanāca būtībā jauna literatūras forma, muzeja dzejproza. Pienāca stafe- te, tieši mūsu paaudzei jāatsvaidzina sen zi- nāmais muzeja saturs. Ciņa par Veidenbaumu turpinās, viņš nav «sarkanais», ir «mūsējais», sa- turs kļūst cilvēcīgāks, gaismā iznāk pārejā dzim- ta. Un klāt pienāk sociālā funkcija, papildu tēma ar jauniešu problēmām un garīgo veselību. Ma- nu prāt, drīzumā muzeji par šīm papildu tēmām sāks kauties. Jo tur veidojas saruna, tu nāc kā apmeklētājs pie Blaumaņa vai Veidenbauma, bet pretī kādu interesē arī tavs stāsts.

2022. gada sezonas beigās jau varējām apsēs- ties jaunajā saimes istabas ekspozīcijā un sajust, kā tas būs. Tur uz galda ir burtņiņiņas, Veiden- baumu ģimene un daži draugi rakstījuši vēstules Eduardam, Ingas uzstādījumā – kā no mūsdie- nu, no mūžības skatpunkta. Klāt video un balsu ieraksti, bet nesapratu, kāpēc meitenes, to klau- soties, aizkustinājumā raud. Aizbraucu uz pasā- kumu, paklausījos un apraudājos pats. Kaut kas laimīgs tur ir sanācis, labāks, nekā es spēju noti- cēt, ka varu uzrakstīt. Personīgās traģēdijas gana viegli sakritušas ar Kalāču saimniecības likstām, sintēze. Bimbādams izskrēju laukā pēc ekspozī- cijas atklāšanas – pāri Kalāčiem dubultā vara- vīksne mierinājumam.

Bulta uz augšu, bulta uz leju kā uz manas grā- matas vāka – tāds ir bijis pērnais gads. Laimīgā- kais un nelaimīgākais vienlaikus. Elle un paradī- ze vienmēr blakus. ■

Arnis Koroševskis

Pieklusumā kā patvērumā

2022. gada latviešu prozas neviendabība šķiet mulsinoša un grūti definējama

Arnis Koroševskis ir literatūrzinātnieks, Andreja Upīša memoriālā muzeja vecākais speciālists. Publicē recenzijas un rakstus kopš 2012. gada. Saņēmis LZA Zentas Mauriņas balvu literatūrzinātnē, Veronikas Strēlertes piemiņas balvu un vairākas Kārļa Dziļlejas fonda godalgas. Sarakstījis monogrāfiju par Andreju Upīti *Lielais noliedzējs* (2022).

Jau trešo ziemu pandēmijas raisīto nomāktību, sagurumu un apātisko nestabilitātes izjūtu sabiedrībā vēl vairāk saasināja Krievijas pēkšņā un prātam neaptveramā agresija Ukrainā. Brīdi šķita, ka apstāsies vai pārtrūks pilnīgi viss un iestāsies mūžīga tumsa.

Tomēr kultūras dzīve turpinājās, lai arī citādi nekā iepriekš. Savdabīga vienmuļība un dziļdomīgs klusums valdīja arī literatūrā. Kopumā pagājušajā gadā publicēti ievērojami mazāk oriģinālprozas grāmatu nekā dažos iepriekšējos gados, kad jauni darbi vēlās pie lasītājiem kā nerimstoša lavīna, pat apdullinot ar savu krāšņo daudzveidību.

Kur meklējams pieklusuma skaidrojums? Iespējams, tā ir sakritība, taču, visticamāk, negatīvais krīžu spaiids ietekmējis un nomācis ne tikai izdevējus, bet arī autorus. Sajūta, ka viss ir bezvērtīgs un maznozīmīgs iepretim baisajām globālajām norisēm, kuru priekšā cilvēks ir niecība, noteikti nav palikusi nepārdzīvota gandrīz vai neviena rakstnieka prātā un dvēselē.

Viens no gada nogalē notikušā literatūras festivāla *Prozas lasījumi* atvasinājumiem — konkurss *Patvertne, patversme, slēptuve* — ļāva no jauna apjaust: literatūra, tās lasīšana, rakstīšana un tāda vai citāda veida analizēšana un vērtēšana mūsdienu cilvēkam ir patvērumi. Literatūrā var paslēpties, aizbēgt no realitātes vai vismaz daļēji novērsties no tās, ja nav spēka nostāties aci pret aci ar esamību. Tāpēc pagājušais gads literatūrā ir bijis vienlaikus gan rutinēti kluss, gan kliezošs.

Ielūkošanās tumsā

Pamanāmākā autore pērn bija Džena Andersone, kuras debijas stāstu krājums *Dadži* (2021) iznāca uz gadumijas sliekšņa, bet publiski vē-

tēts un iztirzāts tika 2022. gada sākumā, savukārt gada beigās klāt bija jau nākamā Andersones stāstu grāmata *Sainis*.

Andersone šķietami turpina to isprozas tradīciju, ko pēdējo gadu laikā aizsākusī Jana Egle, Laura Vinogradova, Dace Vīgante, Lienīte Medne-Spāre u. c., lai arī Andersones rokraksts no minētajām autorēm būtiski atšķiras. Rakstniece meistarīgi apvieno psiholoģiskās drāmas elementus ar detektīva, trillera un pat mistērijas aizmetņiem. Visos stāstos ir ieguldīts rūpīgs darbs, veidojot un attēlojot tēlu psiholoģiju un raksturus, vietumis līdz perfekcionismam noslīpēti iekšējie monologi un retorika. Stāstos ir iestrādāta autores profesionālā pieredze no darba prokuratūrā un saskares ar kriminālistiku. Ne velti visus stāstus vieno ieskats cilvēka noslēpumainajā un tumšajā iedabā, nonākšana dažādās kriminālās situācijās, tajā skaitā arī «melnajā sadzīvē». Rakstnieci interesē ļaunums, kas mājo ikvienā cilvēkā, un veids, kā šis ļaunums mēdz manifestēties — alkās, ilūzijās, trulā un dzīvi kroplījošā apmātībā.

Tie lasītāji, kas pievērsis uzmanību otrā krājuma nosaukumam un saskatis tajā līdzību ar pirms 40 gadiem iznākušo Alberta Bela stāstu un noveļu krājumu *Sainis* (1980), nebūs kļūdušies — Andersonei līdzās interesē par kriminālo, tumšo un marginālo patiesi piemīt kaut kas no Bela rakstības stila, poētiskā tvēruma un pasaules uztveres veida.

Interesanti, ka abos krājumos salīdzinoši īsus, tikai pāris lappušu garus stāstus autore nostatījusi blakus apjomīgiem, kuros nevienā mirklī nezūd vēstījuma dinamika un koncentrēta izteiksme. Proti, Džena Andersone ir viena no retajām, kas mūsdienu latviešu prozā spēj vienlīdz labi rakstīt gan lielās, gan mazās formas darbus. Lai arī abas grāmatas ir lieliskas, manuprāt, *Dadži* no mākslinieciskā viedokļa ir spēcīgāks; turklāt tas vērtējams kā viens no labākajiem stāstu krājumiem, kas latviešu literatūrā izdoti pēdējo 20 gadu laikā.

Viens no pagājušā gada patīkamākajiem pārsteigumiem bija Oskara Vizbuļa pirmais romāns *Ja vīrietis prastu runāt*. Lai arī Vizbuļa darbs nepieder pie literatūras «augstās raudzes», autors kopš savas debijas ir ievērojami audzis, spējot jaunākajā darbā apvienot gan izklaides, gan «nopietnās literatūras» elementus, nekļūstot lieki jēls vai triviāls, kā diemžēl bija krājumā *Pēcēzus vecuma sviests* (2019). Romāns interpretējams kā psiholoģiska pašrefleksija par daudzu paaudžu vīriešu nelaimi — «pareizas audzināšanas» rezultātā tiem kļūstot par — lietojot autora vārdus — «akmenscietiem un bezsirdīgiem radījumiem», kas apzināti vai neapzināti kļūst destruktīvi, it īpaši pret sevi.

Darbā akcentēta un lieliski fiksēta mūsdienu cilvēka atsvešināšanās un likumsakarīgā nonākšana līdz bezcerīgai vientulībai. Šis turklāt ir

viens no pirmajiem lielās formas prozas darbiem latviešu literatūrā, kurā garāmejojot attēlots arī pandēmijas un māsēdes laiks. Romāns ir daļēji autobiogrāfisks, tāpēc jāsecina, ka autora atklātais ieskats dažādās intīmās un ļoti personiskās niansēs ir bijis ar terapeitisku nozīmi. Līdzīgi kā Annas Auziņas romāns *Mājoklis* (2021) vēstīja par jaunas sievietes seksuālo pieredzi, Vizbuļa romāns šķietami turpina šo tradīciju un atklāj savas paaudzes vīrieša iniciāciju, meklējumus, atradumus un kritienus.

Pagājušā gadsimta dzirnās

Vizbulis nav vienīgais rakstnieks, kurš pērn uzdrīkstējās no isprozas pārcelties uz romānu pasauli — tā rīkojās arī trīs spilgtu stāstu krājumu autore Dace Vīgante, šoreiz lasītājiem piedāvājot apjomīgo romānu *Romantiķis*. Jau iepriekšējos rakstnieces darbos daudz aprakstīts padomju okupācijas laiks, un arī *Romantiķis* ir vēstījums par arhetipisku 20. gadsimta cilvēku Haraldu Vindenieku — kaislīgu autosacikšu dalībnieku, kura mūža gājumā atainojas lielākā daļa pagājušā gadu simtņa satricinājumu.

Pirmajā mirklī var šķist, ka romānam trūks oriģinalitātes — gan tematiskā loka, gan formālu paņēmieni (vēstījums kā dienasgrāmatas ieraksti, kas rakstīti nākamajam paaudzēm) dēļ, tomēr romāns izrādās vitalitātes un dinamikas pārpilns — autore sulīgā un garšīgā valoda burtiski dzen teikumus un rindkopas uz priekšu, sev līdzī raujot arī lasītāju. Šāds vēstījuma ritms organiski saplūst ar romāna galvenā varoņa dzīves filozofiju: «Kustībā allaž ir labāk. Kad esi nemitīgā jezgā, ātrums palīdz skatīties uz priekšu. Tad arī laiks ir tavs sabiedrotais un iedzinējs.»

Intonatīvi darbs atgādina dažus «sporta romānus», kas latviešu literatūrā parādījās pirms aptuveni gadsimta — 20. un 30. gadu mijā (piemēram, vairāki tobrīd izteikti populārie Viļa Lāča darbi), taču vienlaikus tas dabiski sintezējas ar padomju posmā veicināto romantizēto dzīves skatījumu un uztveri, kas atspoguļojās, piemēram, kinofilmā *Motociklu vasara* (1975). Pēdējoreiz šo laiku stilistiski pārliecinoši izdevās imitēt Andrim Akmentīnam romānā *Skolotāji* (2018), bet nu atzinīgi jānovērtē arī Daces Vīgantes darbs, kas no mākslinieciskā viedokļa nebūt nav sliktāks par populārās sērijas *Mēs. Latvija, XX gadsimts* romāniem.

Vijas Laganovskas romāns *Viltus saules* atbilst salīdzinoši klasiskam dzimtas vai ģimenes romānam. Darbība galvenokārt norit Pirmā pasaules kara gados, ieskicēts arī Otrās pasaules karš, taču būtiskākie politisko un sociālo kolīziju punkti tiek pretstatīti jaunāko vai nākamo paaudžu skatījumam pusgadsimtu vēlāk — 70.—90. gados un arī 21. gadsimta sākumā.

Lai arī romāns uzrakstīts labā un saistošā valodā, tas šķietami nepiedāvā neko jaunu — rodas sajūta, ka tas jau reiz lasīts (vienlaikus jānorāda, ka ar romāna sižetu, varoņu sāpēm un aizvai-

nojumu emocionāli spēs identificēties daudzas latviešu ģimenes). Stāsts, no kā izaudzis romāns un kam ir tāds pats nosaukums, vispirms bija iekļauts autores lieliskajā krājumā *Pirms un pēc* (2020), ko tomēr vērtēju par mākslinieciski spēcīgāku un oriģinālāku darbu nekā nesen publicēto grāmatu.

Stāstu krājuma *ES NEliecināšu PRET jums* pieveikums ir intriģējošs, turklāt Kristīnes Ilziņas grāmata tika publicēta ļoti piemērotā laikā — sāpīgie kolaboracionisma un totalitārisma jautājumi no jauna uzmiruši tieši pēdējā gada laikā saistībā ar Krievijas agresiju Ukrainā.

Ilziņai ir izdevies radīt ko oriģinālu — lai arī 80. un 90. gadu mija jaunākajā prozā tiek aprakstīta regulāri, neviens no mūsdienu rakstniekiem nav veidojis konceptuāli vienotu un plašu isprozas ciklu par šo spilgtu laikposmu.

Būtībā Ilziņa turpina klasisko «mazā cilvēka» tradīciju, iesviežot viņu lielu ģeopolitisku, vēsturisku un sociālu pārmaiņu epicentrā, vienlaikus projicējot ne mazākus satricinājumus personiskajā dzīvē, dažos gadījumos laikmetam paliekot tikai fonā. Krājums ir daudzbalstīts, tajā sastopami visplašākā spektra vēstījumi un varoņi, lai arī visai bieži laikmets atklājas tieši no jauniešu skatpunkta — ar visu šim dzīves periodam likumsakarīgo maksimālismu, straujumu un naivumu. Lasītājs gūst lielisku, nesamākslotu un dzīvu (!) ieskatu tālāka sadzīves niansēs un atmosfērā. Starp krājuma virsotnēm jāmin stāsti *Akmens galvas*, *Puisis ar plakātu*, *Zoo un metro*, *Kad es biju jauna un iemīlējusies*, lai arī jāatzīst, ka krājums kopumā veidots un sastādīts tik vienmērīgi un vienlīdzīgi, ka mākslinieciski spēcīgāku vai mazāk veiksmīgu darbu meklēšana zaudē jēgu.

Šķiet, ka no visiem latviešu rakstniekiem visražīgāk gads aizritējis Gundegai Repšei — publicēts pirmais dzejas krājums *Ekstāzes un metastāzes*, eseju krājums *Naži betonā* un sadarbībā ar literatūrzinātnieci Anitu Rožkalni tapusi monogrāfija *Brīvības vektori*. Tomēr šī pārskata kontekstā jāpaskaidro, ka pie pērn izdotā romāna *Sarunas ar Siko*.

Romāna vēstījumu caurvij dažādas 20. gadsimta traumas, kas Repšes daiļradei raksturīgi. Līdzīgi kā nesenajā stāstu krājumā *Retināts gaiss* (2019), šeit dokumentēta sadzīve — eksistence komunālās dzīvestelpas apstākļos, izsūtījumi, pielāgošanās tādai dzīvei, kāda tā ir. Darba vēstījums lielākoties konstruēts dialogos, turklāt pēc tradicionāliem dramaturģijas principiem — tēzes un antitēzes veidolā. *Sarunas ar Siko* ir viens no filozofiskākajiem rakstnieces darbiem, kurā nav iespējams izcelt konkrēta sižeta aprises, tās drīzāk ir autobiogrāfiskas pārdomas par dzīves pieredzi, par kolektīvo atmiņu (cilvēka brīnumaino spēju atcerēties!) un (zem)apziņas rētām, tajā skaitā arī pieaugšanas jautājums — vai pieaugšana notiek brīdī, kad saskaries ar personisku traģēdiju (piemēram, tēva nāvi)? Repše tiecas nonākt līdz savas būtības kodolam jeb — lietojot autores vārdus —

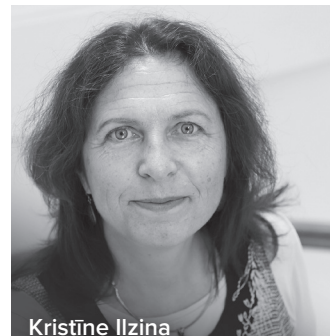
**Vai
pieaugšana
notiek brīdī,
kad saskaries
ar personisku
traģēdiju?**

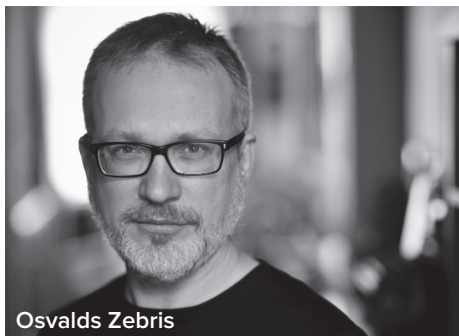
Džena Andersone

Jānis Jonevs

Kristīne Ilziņa

Osvalds Zebris

Dace Vīgante

Aeno Jundze

Andris Zeibots

Gundega Repše

Oskars Vizbulis

«cilvēka destilātam», vienlaikus retoriski jautājot, vai tas vispār ir iespējams.

Romānā runāts arī par godīgumu pret sevi. Rakstniece apcer varonības jēdziena neesamību un noraida radošas personības kompromisa centienus: «Ja tu grasies no tiesas rakstīt, tad iegaumē, nav nekādu varoņu. Varoņus taisīja okupācijas laikā, varoņus bidija ideoloģijas un propaganda, lai vai kurā laikmetā nabaga rakstnieks arī būtu ietupināts. Ja tu iedomājies, ka literatūra dara brīvu, tad aizmirsti par visu, ko vien vari aizmirst. Pretējā gadījumā tu būsi glauni iejūgts zirgs, ko dzen laikmeta vējš un varas pieši. Ja, grezni apsedlotu, sevi ļausi jāt savam egoismam, tad par jebkādu brīvību aizmirsti.»

Klasiķu likteņi

Pagājušajā gadā romānu un monogrāfiju sērijā *Es esmu...* publicēti tikai divi prozas darbi – Arno Jundzes romāns *Es nemiršu nekad* un Osvalda Zebra romāns *Mežakajja*.

Arno Jundze daļai lasītāju drīzāk asociējas ar

jaunākajai paaudzei domātās un populārās literatūras darbiem, tomēr ar Veidenbauma dzīves izpētei veltīto romānu *Es nemiršu nekad* rakstnieks brīnišķīgi un pārliecinoši pierāda, ka tiklab spēj uzrakstīt augstvērtīgu biogrāfisko romānu.

Eduards Veidenbaums (1867–1892) ir viens no traģiskākajiem sērijā aplūkotojam latviešu klasiķiem – līdzīgi pārāgrī mūžībā aizgājušajam Jānim Ezeriņam un Jānim Ziemeļniekam, viņš saslima ar tuberkulozi un aizgāja no dzīves nepilnu 25 gadu vecumā. Jundze savā romānā raksta par dzejnieka dzīves pēdējām dienām un nedēļām jau sabrukuma priekšvakarā.

Un tieši slimība kļūst par jaunā dzejnieka iekšējās un ārējās pasaules atklāšanas atslēgu – Jundze izmanto klasiskus un literatūrā labi pārbaudītus paņēmienus, savam varonim mūža izskaņā liekot retrospektīvi atskatīties uz nodzīvotajiem gadiem. Nespējot ne pilnvērtīgi rakstīt, ne lasīt, Veidenbaumam neatliek nekas cits, kā ļauties «laika upei» un ieslīgt savā pagātnē. Romāna vēstījumā lieliski atklājas dzejnieka gars, dvēseles

piesātinātība, arīdzan nevēlēšanās pēc sevis atstāt literāru mantojumu, proti, tapt publicētam, jo — «mana dzeja ir mana privāta un personiska padarīšana». Pats Veidenbaums atklājas kā arhetipisks romantisma laikmeta varonis ar svārstīšanos un balansēšanu dažādās galējībās — simpātisko augstprātību nomaina kaislīga paškritika, sevi pretstatot pasaules vēsturē izcilākajiem prātiem.

Jundze ir vairījies no detalizētas kultūrvēsturiskas vides fiksācijas, tomēr ar Veidenbauma balsi un skatienu panākta ticama laikmeta atmosfēra, veiksmīgi un emocionāli sintezēts dzejnieka dzīves gājums tā dažādajos posmos. Par spīti šķietami drūmajiem un bezcerīgajiem Veidenbauma dzīves apstākļiem (un to klātesamībai viņa atstātajā literārajā mantojumā), romāna autors parāda, ka jaunais dzejnieks allaž tiecies uz gaismu, kurā beigu beigās arī nokļūst.

Jundzes darbs atgādina, ka modernam biogrāfiskam romānam nav obligāti jābūt panorāmiski plašam un monumentālam — pietiek ar iejūtību un pietāti pret aprakstāmo.

Osvaldam Zebrim turpretim patik rotaļāties ar vēstījuma mežģīšanu, vedot lasītāju cauri labirintiem un likločiem. Līdzīgi kā iepriekšējās vēstures romānu sērijas pašā pirmajā darbā *Gaiļu kalna ēnā* (2014), arī romānā *Mežakāja* izmantotas sarežģīta vēstījuma un kompozīcijas konstrukcijas. Romāns par trimdas rakstnieka Gunara Janovska (1916–2000) dzīvi līdz šim izdoto sērijas darbu kontekstā ir viens no apjoma ziņā plānākajiem, bet vienlaikus komplicētākajiem un daudzslāņainākajiem.

Janovski autors neatklāj kā vecu vīru, kurš atskatās uz savu mūžu hronoloģiskā secībā. Darbā kā īpaši nozīmīgs izcelts tieši rakstnieka bērnības un jaunības posms starpkaru Rīgā, Pārdaugavā. Zebris koķetē ar modernistiem un to literāro mantojumu — starp romāna nodaļām lietotās daudzpunktes un fokusa maiņa no viena vēstītāja uz nākamo (bet varbūt to pašu, tikai citā laiktelpā?) atgādina gan Virdžīniju Vulfu, gan Džeimsu Džoisu un viņa izcilo tulkotāju Dzintaru Sodumu un daudzus citus. Autors ir ļoti rūpīgi un skrupulozi pētījis Janovska darbus, jo savu rakstības stilu spēj sapludināt ar Janovskim raksturīgo poētiku. Ne velti Zebris savu darbu nodēvē par «Gunara Janovska pēdējo romānu».

Romāns ir biogrāfisks, bet tajā ieplūst arī autobiogrāfiski motīvi — abi rakstnieki, izrādās, ir dzīvojuši vienā namā, tikai katrs savā laikā. No dzīvesvietas izriet kultūrvēsturiskais ieskats dažādās Pārdaugavas apkaimēs un Pārdaugavas tēlojums, ko pat varētu izmantot jauna «rakstnieku ekskursiju» maršruta izveidei.

Paralēlajās pasaulēs

Viena no pagājušā gada spilgtākajām prozas grāmatām ir rakstnieka Andra Zeibota stāstu krājums *Stāsti un teikas Laika vecim*, kas, manuprāt,

ierindojams arī starp asprātīgākajiem stāstu krājumiem pēdējo gadu laikā. Dažu ķecerīgu paņēmieni pielietojums atsauc atmiņā nu jau mūžībā aizgājušā Paula Bankovska darbus. Tā ir koķetērija ar mūsdienu folkloras fiksēšanu un vienlaikus jaunradišanu — cilvēka psiholoģijas pētīšana (ie-niršana dažādās mentālās problēmās, depresijā, atsvešinājumā, atkarībās), ticēšana maldiem (viltus ziņas, propaganda), sava laika neizpratne un apšaubīšana (pandēmija, vakcinēšanās utt.).

Zeibots šobrīd ir viens no oriģinālākajiem latviešu prozistiem, taču viņa darbi ir tik neparasti, ka šķietami neieklājas nedz plašāka lasītāju loka, nedz arī profesionālajā literatūras kritikā. Gan biogrāfiskais romāns *Krauklis* (2020) par Jāni Ziemeļnieku, gan *Lēngaitis* (2021) nepelnīti palika kaut kur fonā.

Iespējams, formāli un saturiski krājums *Stāsti un teikas Laika vecim* daudziem lasītājiem šķitīs daudz pieņemamāks un pievilcīgāks par Zeibota iepriekšējiem darbiem, un arī no mākslinieciskā viedokļa šī grāmata ir krietni augstvērtīgāka par rakstnieka šausmu stāstu izlasēm.

Sergeja Moreino stāstu krājums *Etorika* šķietami pretendē uz ēteriski intelektuālas literatūras statusu, taču turpat sapinas it kā asprātīgi iecerētās, tomēr mākslīgi uzkrītošās vārdu spēlēs un valodas elementu piruetēs. Stāstos sižets nav izšķirošais — autoram daudz svarīgāk ir aizvest lasītāju sapņainā paralēlā pasaulē, atraut no realitātes. Diemžēl tas noved līdz tā dēvētajai «automātiskajai lasīšanai», un daļa lasītāju krājumu, iespējams, nemaz neizlasīs līdz galam, jo būs zaudējuši interesi par to.

Toms Deimonds Barvidis ir viens no pēdējā laika spilgtākajiem debitantiem prozā, jo viņa romāns *Zaļā dzile* ir tikpat veiksmīgs (lai arī formāli un saturiski ļoti atšķirīgs) pieteikums fantāzijas žanrā, kāds savulaik bija Ievas Melgalves romāns *Mirušie nepiedod* (2013). Barvidis lieto šī žanra klasiskākos elementus — bagātīgu pašradītu folkloru, dziļu un pamatīgi (ne šabloniski vai virspusēji!) izstrādātu mitoloģiju, ciņu starp gaišajiem un tumšajiem spēkiem, ceļa un dēķu motīvu utt. Īpaši izceļams rūpīgs darbs ar valodu, kas atklājas šīs brīnumainās pasaules eksotiskajās, fascinējošajās un bagātīgajās detaļās, ne mazāk būtisks ir arī vizuālais noformējums, tajā skaitā — autora zīmētā karte. Visiem, kas savulaik ir lasījuši Dž. R. R. Tolkīna darbus, Barvidis sagādās radniecīgi pazīstamos motīvus bāzētu prieku un gandarījumu. *Zaļā dzile* patiesi ir gan piedzīvojums, gan arī ceļojums un mākslinieciski augstvērtīga fantāzija latviešu oriģinālprozā.

Kriminālromānu valgos

Starp pagājušā gada debitantiem literatūrā bijis arī tulkotājs, atdzejotājs un redaktors Ilmārs Zvirgzds, kura romāns *Reģistratūra* «netiēm aizsāka»¹ pērn izteikto tendenci pievērsties detektīvomāna un kriminālromāna žanriem un to

Modernam biogrāfiskam romānam nav obligāti jābūt panorāmiski plašam

Vai arī 2023. gadā jaunākajā literatūrā turpināsies «k dziedzoš klusums»?

tālākiem sazarojumiem. Romānā aizgūti abu tradīciju elementi. Darbā rādītas kādas zobārstniecības prakses reģistratora dēkas, izmantojot labi zināmo paņēmienu — pašironiskā nokrāsā tēlota darba rutīna iepretīm pēkšņiem pavērsieniem un negaidītiem apstākļiem. Vietumis romāns stilistiski atgādina lielisko Gundara Ignata romānu *Pārbaudes laiks* (2013), lai gan *Reģistratūra* ir daudz sarkastiskāks darbs un drīzāk atgādina satīru. Vēstījums ir veikli izstrādāts un viegli uztverams, Zvirgzds prot dzīt uz priekšu sižetu. Romānā netrūkst vienkāršrunas, vietumis tā ir pat blīvā slānī, neviļus atgādinot pirmos Viļa Lāciša darbus. Galvenais varonis atklājas kā bezjūtīgs, augstprātīgs 21. gadsimta iznīrelis, kurš sevi pretnostata «parastajiem cilvēkiem». Lietojot paša autora frāzi — viss tiek «izpušķots sātāniskā krāšņumā». Zvirgzda romāns stilistiski un intonatīvi ir diezgan specifisks, tāpēc daļa lasītāju par to sajūsmīnāsies, bet būs arī tādi, kam šis darbs nešķītis pieņemams.

Lielais pārsteigums ir Jurģa Liepnieka romāns *Mans nabaga pirāts*, kas te noteikti jāpiemin zināmas mākslinieciskās vērtības dēļ, un mazsvarīgs arī nav fakts, ka gada nogrieznī tas ir bijis viens no visvairāk pirktajiem un bibliotēkās pieprasītajiem latviešu autoru darbiem. Sākotnējo interesi gan, iespējams, noteikusi polittehnologa Liepnieka atpazīstamība sabiedrībā.

Savulaik izteicos, ka jaunākajā latviešu literatūrā netrūkst kvalitatīvu kriminālromānu (izņēmums — Alda Bukša darbi) un ka Andra Kolberga savulaik iekoptajai tradīcijai netrūkst pēctecības. Jāatzīst, Liepniekam ar matemātisku precizitāti ir izdevies teicamu valodas izjūtu sapludināt ar dinamisku sižeta attīstību, tekstus apvīt ar filozofisku retoriku, kultūrvēsturiskām atsaucēm, kā arī detalizēti aprakstīt daudzus fascinējošus sīkumus un faktus. Diemžēl romāns kompozicionāli nav viendabīgs, un vidusdaļā jūtams ievērojams kritums, tāpat kulminācijā — lai kā autors pūlētos, iecerēto viņš īsti līdz galam nav spējis īstenot. Tomēr *Mans nabaga pirāts* nenoliedzami ir talantīgi uzrakstīta, saistoša un izklaidējoša lasāmviela.

Jāņa Joņeva romāns *Decembris*, ko drīzāk vēlētos nosaukt par «dienu atspidumiem», sniedz ieskatu 90. gadu nogalē notikušajās šausminošajās slepkavībās, kas turēja bailēs gandrīz visus Rīgas centra iemītniekus. Darba struktūra balstās gan uz tradicionāla kriminālromāna vēstījumu, gan pētnieciskās žurnālistikas pieeju — autors bagātīgi izmantojis tālaika laikrakstu un žurnālu informāciju, to iestrādājis tekstā un arī mākslinieciskajā risinājumā. Intriga tiek panākta, svārstoties starp «urbānām leģendām» un īstiem krimināliem notikumiem.

Kopsavilkums

Kopumā gads bijis dīvains un neviendabīgs, turklāt — citkārt pēdējam jēdzienam piešķirtu pozitīvu nozīmi, ar to saprotot daudzveidīgumu,

taču šoreiz neviendabība šķiet mulsinoša un grūti definējama. Par spīti tam, gada pārskatā izkristalizējas vairākas pieminēšanas vērtas tendences.

Viens no interesantākajiem vērojumiem — nepārprotamais izklaides literatūras pārsvars. Tradicionāli fantāzijas, detektīva un trillera žanriem tiek piedēvēts otršķirīgās literatūras jēdziens un vērtējums. Tam ir dažādi iemesli.

Pirmkārt, tā allaž bijusi pieprasīta lasāmviela (turklāt gan globālā, gan vietējā mērogā), jo gluži vienkārši ir uzrakstīta intriģējoši, saistoši, aizraujoši, izmantojot šķietami vienkāršus paņēmienus, tās vēstījums ir saprotams, un tā izkonkurē «augstākas raudzes» literārus darbus. Otrkārt, uzrakstīt kvalitatīvu detektīvromānu vai romānu ar fantastikas elementiem, kā izrādās, nemaz nav vienkārši, tāpēc liela daļa šādu darbu kļūst gandrīz par žanra un tā tradīciju pašparodiju. Bet pēdējais nekādi nav attiecināms uz Joņevu, Zvirgzdu, Liepnieku, kuru pienesums žanram nav apšaubāms.

Par ievērojamu jāuzskata arī Barvida drosmīgā debija, jo uz esošā fona debitants izceļas ar ļoti nopietnām un augstvērtīgām literārām kvalitātēm, tādējādi noārdot priekšstatu par moderno fantāzijas romānu kā «nenopietnu literatūru».

Atšķirībā no 2018.—2020. gada, kad pāris gadu laikā konsekventi cits pēc cita tika publicēti gan salīdzinoši jaunu, gan pieredzējušu autoru mākslinieciski spēcīgi stāstu krājumi, pērn dominējis romāns. Vairākos darbos izteikti pamanāma filozofiska pašrefleksija (Vizbuļa, Repšes romānos), turpretī citi autori izvēlējušies turpināt klasiska ģimenes/vēstures romāna tradīcijās (Vigante, Laganovska). Šķiet, no sava laikmeta fiksācijas autori vairījušies — izņēmums ir Zeibota stāstu krājums, ko nākotnē varēs definēt kā 21. gadsimta 20. gadu atmosfēras un laikmeta izjūtas manifestāciju.

Pagājušā gada oriģinālprozas «panikumu» zināmā mērā aizpilda un kompensē citu žanru darbi. Lai arī šajā pārskatā netiek aplūkota publicistika un literatūras pētniecība, jāpiemin, ka 2022. gads paliks vēsturē ar vairākiem lieliskiem eseju krājumiem (Gundegas Repšes *Naži betonā*, Agneses Rutkēvičas *Skumjšais laikmets*, Viktora Freiberga *Vakar, šodien, rīt, arīdžan Gunta Bereļa ... rakstīt...*), tajā skaitā arī literatūrzinātniskām monogrāfijām (Benedikta Kalnača *Pavērsiens*, Ievas Strukas *Par skaisto un aplamo dzīvi*, Anitas Rožkalnes *Brīvie vektori*, šī pārskata autora *Lielais noliedzējs* un burtiski jaunā gada pirmajās dienās publicētais Viestura Vecgrāvja pētījums *Pie augstā loga*).

Vai arī 2023. gadā jaunākajā literatūrā turpināsies «k dziedzoš klusums», vai tomēr tiks sagaidītas citas tendences un vēsmas? Gaidīsim atbildes uz šo jautājumu. ■

¹2022. gada vasarā secīgi tika publicēti Ilmāra Zvirgzda romāns *Reģistratūra* un Jurģa Liepnieka

Sintija Kampāne

Piesātināti

Latvijas dzejas ainava
2022. gadā

Sintija Kampāne ir dzejniece, literatūrkritiķe. Dzīvo Jēkabpilī. Apmeklējusi 2010. un 2014. gada Literārās akadēmijas dzejas meistarklases. Aizraujas ar gleznošanu, poētiski muzikāliem eksperimentiem un pedagoģiju. Strādā pie topošā dzejas krājuma.

2022. gads atnesa trauksmainas izjūtas ikvienam eiropeiskās kultūras pārstāvim, arī latviešiem. Šķiet, līdz ar Krievijas karaspēka noziedzīgo iebrukumu Ukrainā dzīvojam jaunā ērā, varbūt pat varam runāt par kultūras paradigmas maiņu.

Notikumi tiešā veidā ietekmēja kultūras periodikas saturu. Žurnālā *Domuzīme* regulāri bija Ukrainas autoru prozas un dzejas publikācijas, arī *Punctum* vietnē bieži bija lasāmi atdzejojumi no ukraiņu valodas – un ar tajos paustajiem pārdzīvojumiem latviešiem ir viegli identificēties.

Lai gan dzīvojam laikmetā, kad informācijas pārplūsmas dēļ ir uzmanīgi jāvērtē robeža starp patieso un nepatieso, pierādāmo un nepierādāmo, vispārīgajiem un izņēmumiem, tieši šobrīd ir skaidri redzams, ka patiesība pastāv un ka pastāv arī absolūts, iznīcinošs ļaunums. No vardarbības, kas vērstā pret ukraiņu tautu, kārtējo reizi esam it kā palikuši bez vārdiem, šķiet, arī dzejai vairs nav vietas. Tomēr jāatminas šogad mūžībā aizgājušās dzejnieces Veltas Sņiķeres teiktais, atsaucoties uz Polu Valeri: «poētiskajam instinktam nenovēršami ir jānovēd pie patiesības». Varbūt dzeja ir patiesības izziņas orgāns, kas nosaka dzīvību.

Šajā rakstā meklētas atbildes, kā 2022. gadā veidojusies latviešu valodā izdoto dzejas notikumu un dzejas grāmatu plūsma un saplūsme. Pērn dzejas grāmatas izdotas aktīvi – Latvijas Nacionālās bibliotēkas izdevumu datubāzē iekļautas gandrīz 170 grāmatas, arī almanahi un kopizdevumi. Taču būtiski aplēst, vai ir iespējams fiksēt noteiktas izmaiņas un sataustīt īpaši veidotus «izciļņus» (cerams, ne dzejas «furunkulus»).

Atšķirībā no iepriekšējiem diviem gadiem, kas pagāja kovida ierobežojumu gūstā, pērn notika daudz publisku dzejas pasākumu. Būtisks to jauninājums bija latviešu un ukraiņu kultūras saka-ru paplašināšana, piemēram, vasarā Rīgā notiku-

šais ukraiņu un latviešu dzejas festivāls *Dzeja bez robežām*. Atkal notika Dzejas dienu pasākumi gan Rīgā, gan citviet Latvijā, tajā skaitā žurnāla *Domuzīme* Dzejas balvu saņēma Elina Bākule-Veira. Autoriem bija iespēja rīkot grāmatu atvēršanas svētkus. Rudenī Latvijas Nacionālajā bibliotēkā notika zinātniskā un muzikāli literārā konference *Strēlerte un divi Johanson* – veltīta dzejniecei un tulkotājai Veronikai Strēlertei, dzejniekam un kultūrvēsturniekam Andrejam Johansonam un abu dēlam dzejniekam un mūziķim Pāvilam Johansonam. Tāpat skumju ēnu par kāda dzejas laikmeta noslēgumu meta izcilo dzejnieku – vienas literārās paaudzes «pēdējo mohikāņu» – Knuta Skujenieka un Veltas Sņiķeres aiziešana mūžībā.

Savukārt jauns iesākums ir Valtera Dakšas iedibinātā konceptuāli rotaļīgā dzejas mēnešraksta *Avīzes Nosaukums* nākšana klajā. Līdzās tam ar dzeju iepazīstina žurnāls *Žoklis* (apgāds *Neputns*) un žurnāls *Strāva* (biedrība *Līdzstrāva*). Savukārt izdevums *Jaunā Gaita* – arī viena no dzejas mājvietām – 2022. gadā pēdējo reizi tika publicēts iespiedizdevumā, turpmāk būs lasāms tikai digitāli.

Tikmēr gada nogalē kļuva zināms par dzejniecei un atdzejotājai Amandai Aizpurietei piešķirto Vilenicas literatūras balvu, kuru Slovēnijas Rakstnieku asociācija (kopš 1986. gada) ik gadu pasniedz vienam Eiropas autoram par izciliem sasniegumiem literatūrā. Aizpurietes vārds tagad ierindojas pat starp balvu iepriekš saņēmušiem Nobela prēmijas laureātiem, izceļot latviešu literatūru starptautiskā mērogā.

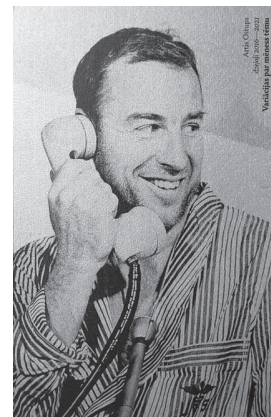
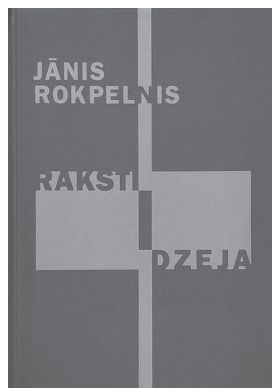
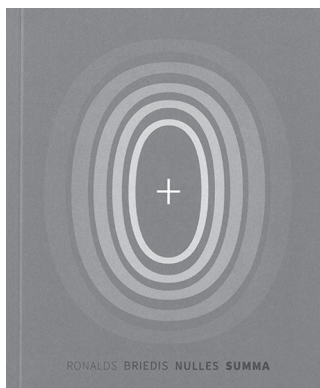
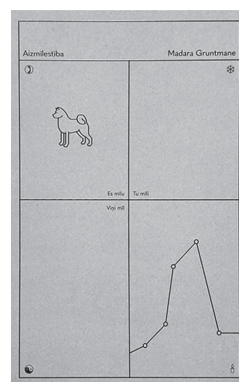
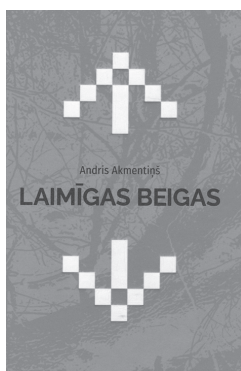
Kaut arī 2022. gadā izdots tiešām daudz dzejas krājumu, rakstā īpaši akcentēti tie, kas guvuši atbalstu Valsts kultūrkapitāla fonda izsludinātajos konkursos, tātad jau izgājuši cauri zināmam atlasēšanas procesam.

Atdzejas sazarojumi

Gada beigās izdota Nobela prēmijas laureāta, angļu un amerikāņu modernisma pamatlicēja T. S. Eliota *Dzejas izlase* (izd. *Neputns*, red. Raimonds Ķirķis) ar Vizmas Belševicas, Ievas Lešinskas un Kārļa Vērdiņa atdzejojumiem. Kaut arī periodiskajos izdevumos ir bijušas atsevišķas publikācijas, latviešu valodā pirmoreiz varam aptvert šī autora dzejoļus un poēmas plašākā mērogā – vienas diezgan apjomīgas grāmatas vākos. Par dzejnieka tapšanu, ietekmēm un uztveri var uzziņāt jau Lešinskas priekšvārdā, bet spilgtu tēlainību un dzejas «es» daudz balsību un atsvešinātību atklāt dzejas tekstos. Izpratni veicina arī Vērdiņa komentāri grāmatas noslēgumā.

Kopš 2022. gada latviešu lasītājam izlasē ir pieejami arī klasiķa Paula Cēlana dzejoļi. Viņa grāmata *Melnās pārslas* (izd. *Neputns*, red. Edvīns Raups un Dens Dimiņš) izdota Janas Vērdiņas atdzejojumā. Lasot krājumu, ko papildina Vērdiņas rakstīts priekšvārds un Dimiņa piezīmes, pama-

Dzeja ap mums ir vienmēr. Mūsu ziņā, vai to lasām, izceļam vai arī neinteresējamies, palaižam garām.

zām atsedzas reminiscences, intertekstualitāte, sirreālismam raksturīga tēlainība, dzejiskas miklas. Formas lakonisms, noslipēti tēli, daudzveidīgi salikteni, mitiskums — tie ir tikai daži rakursi, kas atklājami lasīšanas pieredzē. Kaut arī Cēlana dzeja bija lasāma jau 20. gadsimta 80. gados izdotajā izlasē *Magone un atmiņa* Māra Čaklā un Māras Misiņas atdzejojumā, jaunā grāmata aktualizē autora nozīmi arī mūsu sakāpinātajā laikā, liekot akcentu uz Cēlana dzīves traģiku.

Neparastu poētisko pienesumu atdzejā sniedz Eināra Pelša no krievu valodas atdzejojotā burjatu autora Amarsanas Ulzitujeva dzejas izlase *Droša skūpstā tehnika salā* (izd. *Valters Dakša*, red. Inta Pašplūsma) un krievu autora Igora Pomeranceva dzejas izlase *(Ne)Sekojet man* (izd. *Valters Dakša*, red. Arvis Viguls). Abu grāmatu dizains ir diezgan līdzīgs, kas, gluži kā «in» un «jaņ» princips, rada nojausmu par savstarpēju papildināšanos un atsauces uz Ukrainas kara krāsām. Turklāt abas grāmatas ir bilingvāli izdevumi — līdzās atdzejojumiem lasāma dzeja oriģinālvalodā. Šie izdevumi latviešu dzejā dara pieejamu līdz šim nepaustu vai tikai daļēji pamanītu kultūras pusi (latviski atdzejotais Pomeranceva dzejkrājums *Nāve šī vārda labākajā nozīmē* atsevišķā grāmatā izdots jau 2015. gadā).

Ulzitujeva dzejā ir sastopami Rietumu un Austrumu kultūrai raksturīgi konteksti, kā arī laik-

meti, ko nosaka autora identitāte, izcelsme. Mitiskais, šamaniskais atbalsojas fonētiskos ritmos, kuri nolasāmi tikai oriģināltekstā, taču tēli, kas ievīti dzejā, atklāj ekstātisku, mistificētu apceri. Dzejā vērojama erotizācija, sievišķības pielūgsmē dabā, arī pārdabiskas apjautas, ka vēsturei pakļautā pasaule ir viela mūžības apcerei. Nevar nepievērst uzmanību budisma nojēgumiem, bet tie savukārt savienojas ar kristietības atziņām. Romantisks dzejas tekstu papildinājums ir atdzejotāja pēcvārds brīvā stilā.

Savukārt Pomeranceva dzejas izlasē uzmanību piesaista krievu lirikai neraksturīgais verlībrs, prozaiska izteiksme. Jāpiebilst, ka autors dzīvo emigrācijā. Dzejoļi dažkārt reģistrē vidi, līdz tie gluži kā epifānijas atklāj kādu spilgtu aizrautību, atziņu vai veido iekšējas, monoloģiskas diskusijas par lasīšanas pieredzi. Intertekstualitāte rosina domāt, ka dzejas «es» ir kā balsu, citātu, sarunu atlikumu kolekcionārs. Nojaušama nāves klātbūtne, taču tā ir panesama un likumsakarīga nenovēršamība, ko var pārciest mīlestības vārdā. To atklāj arī grāmatas priekšvārds, kurā izmantots senāk publicēts Dmitrija Kuzmina teksts.²

Kārļa Vērdiņa, Eināra Pelša un Arvja Vigula atdzejojumā no krievu valodas publicēts bilingvālais Erika Naivo dzejkrājums *Ritms* (izd. *Valters Dakša*, red. Jeļena Glazova). Dzejoļus raksturo postapokaliptiskas noskaņas, datorizēta, anti-

70. gadu bērības fotogrāfiju tēli, mūsdienu «trubadūres» vientulība un ilgas pēc mīlestības

humāna realitāte, dabas un mākslīgā intelekta saiknes. Īpaša loma ir tekstu grafiskajam izkārtojumam – dzejoļi ir centrēti, līdz ar to veidojas simetriskas formas. Bieži izmantoti refrēni, uzskaitījumi, kas ritmizē sintaksi un pamazām būvē jaunu pasauli. Tā notiek, piemēram, dzejoļi *ši sievietē*, kurā iezīmēts miklains, mītisks transpersonas portrets.

Atdzejojumu gūzmā jāpiemin vēl viena Japānā dzīvojoša amerikāņu un latviešu izcelsmes autora Raiena Dzelzkalna dzejkrājums *Iedomu ģeogrāfijas* (izd. *Valodu māja*, red. Elīna Kokareviča un Māra Rozīte), ko atdzejojis Ivars Šteinbergs. Sintaktiski apjomīgajos dzejoļos ietverta jauna vīrieša refleksija par mīlas dzīves raisītu pagurumu, iekšējiem dēmoni, miesas un gara nesakrītību, sašķeltību. Kaut arī dzimumu diskurss un homoseksualitāte ir izvirzīta tematiskajā priekšplānā, ir arī ūdens motīvi, zooloģisko tēlu krāšņums, kas raisa eksotisku noskaņu.

Nozīmīgs notikums atdzejas laukā ir samta vākos izdotā bilingvālā Eduarda Veidenbauma dzejas izlase *Dzeja / Poems* (izd. *Neputns*, red. Raimonds Ķirķis), ko angļu valodā pārnēsusi Ieva Lešinska. Grāmatas mērķis ir aktualizēt autora mantojuma dzejas nozīmīgumu, ietekmes avotus un fatālas māktās, pretrunīgās personības iekļaušanos laikmeta strāvījumos un arī panākt latviešu dzejas klasika starptautisku pieejamību. Zināms, Veidenbauma dzeja ir iekļauta skolas programmās, un to ir lasījušas vairākas paaudzes, taču šī grāmata paver durvis uz Veidenbauma dzeju gan latviešu, gan cittautu lasītājiem, akcentējot mūžīgo indivīda konfliktu ar sabiedrību, gara determinētību. Kaut arī nav pamata šaubīties, ka grāmatas redaktors pārzina Veidenbauma personības, laikmeta un dzejas aprises, pārdomas raisa tas, ka grāmatai nav redaktora, kam angļu valoda ir dzimtā, līdz ar to ir iespējama zināma vienpusība dzejas mantojuma tulkojuma kvalitātes izvērtējumā.

Visbeidzot jāpiemin arī grāmata *Opbima. Бу́бана (Orbīta)*, red. Ostaps Sļivinskis), kurā ukraiņu valodā atdzejoti tekstgrupas *Orbīta* pārstāvju Artura Pantes, Vladimira Svetlova, Sergeja Timofejeva un Semjona Haņina dzejoļi. Tos atdzejojuši ukraiņu autori Ļevis Hricjuks, Ostaps Sļivinskis, Vasilij Ložinskis, grupa *VERBācija* (Taņa Rodionova, Veronika Jachuha un Jūlija Didoha). Izdevēji uzsver, ka grāmata ir veidota kā četras istabas, kurās atveldzēties un apgūt Latvijas autoru tekstus.

Dzejas grāmatas. Pirmās

Kaut arī pagājušais gads nav bijis bagāts ar īpaši izteiksmīgiem dzejas debitantiem, pāris izdevumi tomēr jāzceļ. Dienasgaismu ieraudzījis Intas Kamparas dzejkrājums *Svilpaunieces* (izd. *Literatūras kombains*, red. Jānis Rokpelnis), kurā tēlota liktenīgā sieviete, kas meklē savu vietu telpā un laikā, pieredz attiecību iziršanu, stāsta par māti

un tēvu, turpinātību. Dzejoļus raksturo blīvs dabas, kā arī ēdienu tēlu slānis un eksistencialisma iezīmes.

Savukārt cita zīmīga debijas liecība ir Marijas Luizes Meļķes dzejkrājums *Nerealizēto potenciālu klubs* (izd. *Neputns*, red. Artis Ostups), kas apliecina jaunas paaudzes veidošanos latviešu dzejas ainavā. Meļķes dzeju raksturo refleksija par emocionālo pieredzi, detalizētas iekšējās replikas, sarunu protokoli un personiski «pārskati». Definējot žanru, Meļķe grāmatu nodēvējusi par dzejas un zibprozas krājumu, tā raksturojot subjektivitāti, ātrumu un mirklīguma nozīmi teksta komunikācijā ar lasītāju. Tekstiem piemīt cilvēcisks sirsnīgums, kas mijas ar iekšējām šaubām un spilgtiem izsapņojumiem. Pēc šīs grāmatas uzmanīgi jāvēro, ko turpmāk sagaidīsim no jaunās paaudzes, kura tika pieteikta 2018. gadā izdotajā dzejas antoloģijā *Kā pārvarēt niezi galvaskausā?*³

Dzejas grāmatas – otrās, trešās, ceturtās...

Debijas izdevumi ievēd autoru literārajās apriņķās, savukārt nākamās grāmatas nostabilizē viņa pozīciju ar iepriekš pieteiktā turpinājumu vai parādīties kam jaunam, kas būtiski atšķiras no pirmās grāmatas. Šajā dzejas laukā gads neesis gan spožas dzejas virsotnes, gan arī grāmatas ar vājāku dzejas kvalitāti, oriģinalitātes trūkumu.

Otro grāmatu izdevusi Sandra Ratniece. Dzejkrājums *Pastkastīte nenosūtītām vēstulēm* (izd. *Jāņa Rozes apgāds*, red. Jānis Rokpelnis) atšķirībā no pirmās grāmatas *Šķietami klusu* ir diezgan eklektisks, tajā ir stila eksperimentu mēģinājumi. Autore aizraujas ar jūgendstilam raksturīgu tēlu ornamentāciju un impresionistiskiem «triepieniem», mirkļa fiksējumiem. Dzejas valoda ir pārbagāta ar senvārdiem, poētismiem, kas rada sadrumstalotas konstrukcijas apjautu. Tekstā ieskanas sievietes dzīves ritējums – 70. gadu bērības fotogrāfiju tēli, mūsdienu «trubadūres» vientulība un ilgas pēc mīlestības, kā arī nepiepildītas attiecības vēstulēs ar vīrieti, kurš devies karā. Diemžēl dzejoļi bieži ir smagnēji, pārsniedz pieņemamo banalitātes robežu, tie ne vienmēr ir līdz galam veiksmīgi izstrādāti, kas rada iespaidu, ka grāmata ir sasteigta.

Izdota arī Zanes Daugules otrā dzejas grāmata *Mīlestībņāji* (izd. *Literatūras kombains*, red. Jana Egle) – teksti vispirms ieraugāmi grafiski viļņveidīgās formās, dzejas «es» tajos apcer skaistumu, dzīves pieņemšanu, Dievu. Te smalkā,irstošā, mirklīgā pasaule savijas ar mūžīguma apziņu. Dzejai piemīt maiga, tradicionāla, pārsvarā abstrakta tēlainība. To lasot, tomēr neatstāj doma, ka dzeja autorei ir pašizteiksmes veids, kas nepretendē uz novatorismu, oriģinalitāti un augstvērtīgu izteiksmi.

Pavisam citu noskaņu ienes Ivara Šteinberga otrais dzejkrājums *Jaunība* (izd. *Neputns*, red. Artis Ostups), ko var raksturot kā konceptuālu, komisku, pašapcerīgu, pārfrāzējumiem, atsau-

Asociatīvi stāsti, kas balstīti vērojumos, izdzirdētos vai iekšup risinātos dialogos

cēm bagātu dzejas spēli ar erotikas, farsa, eposa elementiem. Grāmatas vizuālajā noformējumā nopietnais saspēlējas ar nenopietno. Krājumā ar humoru aizrautīgi apcerētā jaunības enerģija, skurbums un gandrīz narcistiskā paštiksmē aizvirzās līdz smeldzīgi eksistenciālai turpinātības apziņai, ko var saistīt ar pieaugšanu. Domājot par šīs grāmatas novitāti, Anna Auziņa izcēlusi poēmas žanra mūsdienīgu attīstīšanu, iepriekš reti izmantotu valodisku un literatūratsauču tēmu rotaļu, kā arī tik intīmā veidā vēl nepieredzētu jauna vīrieša seksualitātes atklāsmi.⁴

Latgaliešu valodā otro dzejas grāmatu izdevusi Līgija Purinaša. Krājumā *Pierobežas* (izd. *Hronologeja*, red. Valentīns Lukaševičs) ietverta sociāli orientēta, paradoksiem piesātināta dzeja, kurā skarta sabiedrības aizspriedumu nomocītas sievietes loma, nolemtība laika priekšā. Dzejas «es» pieredz eksistenciālu apjautu, ka cilvēku izpētīt ir neiespējami, tomēr to atspriego pašironija. Dzejkrājumā starp latgaliešu valodā rakstītiem dzejoļiem iestarpināti arī dzejoļi literārā latviešu valodā, tā radot eklektisku noskaņu.

Trešo dzejas krājumu *Tas pats izmisums, tikai ar puķēm* (izd. *Jāņa Rozes apgāds*, red. Artis Ostups) aizvadītajā gadā izdevusi Inga Pizāne. No iepriekšējiem dzejkrājumiem šī grāmata atšķiras ar izteikti intīmu, terapeitisku atklātību. Dzejoļi ir kā asociatīvi stāsti, kas balstīti vērojumos, izdzirdētos vai iekšup risinātos dialogos, un tie atspoguļo autorei interesi par cilvēkiem, vidi. Poētiku raksturo lakonisms, ikdienišķa valoda, detalizācija, nostalgija. Atsvešinātība mijiedarbojas ar smeldzīgu personiskumu, ko spēcīgi atklāj, piemēram, ar faktiem un atmiņu detaļām reģistrēti dzimtas cilvēku portreti – un tie pamazām apvienojas nedaudz padīlūšā «ģimenes kopbildē». Diemžēl krājumā ir arī vājāki, ne līdz galam izstrādāti dzejoļi, tomēr šķiet, ka autore pamazām ir apzinājusies un pieņēmusi savu «nišu» dzejas lasītāju auditorijā, turklāt dažkārt dzejas «es» atkailināti reflektē par dzejoļu kvalitātes trūkumu.

Madaras Gruntmanes trešais dzejkrājums *Aizmīlestība* (izd. *Neputns*, red. Guntars Godiņš) daudz nosvērtāk, pieklājīgāk nekā iepriekšējās autorei grāmatas pozicionē sievietes lomu mīlestības apmaiņā, tomēr, papildīts impulsīviem, emociju plūsmas deleģētiem dzejoļiem, tas aizvien ir ieturēts t. s. «grēksūdzes dzejas» tradīcijās. Mīlestības izpēti strukturē grāmatas kompozīcijā izmantotā personu vietniekvārdu gramatika, ko noslēdz nākotnē vērstā nekrologs mīlestībai un sev.

Būtisks notikums pagājušā gada dzejā ir Ronalds Brieža ceturtais dzejas krājums *Nulles summa* (izd. *Neputns*, red. Māris Salējs, Liepa Rūce), kas noslēdz gandrīz 25 gadu garumā tapušu dzejas tetraloģiju *Oroboro*. Tā ir arī viena no pirmajām dzejas grāmatām, kas datējama ar 2022. gadu. Krājums sastāv gan no jaunākiem, gan senākiem, bet iepriekš npublicētiem Brieža dzejoļiem. Tos aizvien piesātina autoram raksturīga izkopta iro-

nija un humors, paradoksu slāņi, dažādu kultūru atsaucis, spēle ar poētisko formu un vārdu nozīmēm. Līdzās ierastu tēlu jaunām kombinācijām jaunpienesums ir dziļāka personiska refleksija krājuma vidusdaļas dzejoļos. Turklāt grāmatas izkoptā kompozīcija izvēsta kā gredzenveidīgs, transformējošs ceļojums cauri septiņām dažādām sfērām. Noslēgumā iekļautais sonetu vainags visnotaļ uzskatāms par formas virtuozitātes apliecinājumu.

Arī Rūtas Mežavilkas dzejkrājums *tālāk* (izd. *Neputns*, red. Aivars Eipurs) ir dzejnieces ceturtais dzejas krājums, un no iepriekšējā to šķir 12 gadu. Dzejkrājumu veido liriski, reflektīvi dzejoļi, tēlu sistēmā vērojama vieglās un smagnējās struktūras līdzspastāvēšana, laika noteiktība pār dzīvi. Visu krājumu caurstrāvo noslēgta dārza metatēls, kurā simboliski iestāties augsts, dažviet jau novembris, bet joprojām virmo sapnis par jūniju. Kaut arī dzejas telpu aizvien veido pilsētas videi raksturīga noskaņa, tā ir nomales ainava, kurā mit vientuļi cilvēki, iešalca dabas tēli. Autorei ir raksturīgi dzejoļi iekļaut fotogrāfiskas, nedaudz eksistenciālas gleznas, kas gluži kā diapozitīvi tiek pārslēgtas no viena kadreļa uz citu.

Vēl ar ceturto grāmatu latviešu dzejas ainavu papildina Arta Ostupa dzejas krājums *Variācijas par mēness tēmu* (izd. *Neputns*, red. Kārlis Vērdiņš), kas izceļas ar autoram raksturīgu spilgtu, poētiski precīzu tēlainību, nospodrinātu sintaksi, blīvu kultūratsauču slāni, intertekstualitāti. Nedrīkst nepieminēt teksta attiecības ar tā izvietojumu, rindām – Ostupa dzejā ietverti arī avangardiski eksperimenti, tomēr pagātnes apcere un reminiscences ir apdomīgi ieturētas un izstaro pat rezignētu noskaņu. Saprotams, grāmatai cauri migrē mēness tēma, kas ir gan astronomiski izpētīts objekts, gan mitiska noslēpuma simbols un arī nozīmē nenovēršamu laika iziršanu. Jāatzīst, grāmata apliecina, ka gan romantisma, gan modernisma tradīcijas aizvien ir aktuālas un vienmēr pārsteidzošas. Ostupa krājums turklāt tika godelgots ar 2022. gada Dzejas dienu balvu.

Izdots arī Andras Manfeldes ceturtais dzejkrājums *Poēma ar mammu* (izd. *Dienas Grāmata*, red. Dace Sparāne-Freimane), kas veidots kā vēstījums par dažādām sievietēm autorei bērībā, jo īpaši māti. Jūtīgi tvērtais, personiskais un no autorei atmiņām izrietošais krājums sastāv no spilgti kolorītiem poētiskiem portretiem, kuru tēlojumos ievitas kursiskās izloksnes, atkārtotuma figūras, klusas sarunas, plūstoša, izvēsta sintaktiskā izteiksme. Autorei raksturīgais gleznieciskums, stipri un vitāli, dzīvotkāri tēli savijas ar traģiku, kas grāmatas noslēgumā vainagojas ar gandrīz Annai Ahmatovai līdzīgu motīvu – saaicināt pazudušos, mirušos ļaudis pie viena galda un atklāt, ka viņu balss ir pirmais, kā pietrūkst pēc šo cilvēku aiziešanas.

Īpašs aizvadītā gada notikums ir Jāņa Rokpeļ-

ņa *Rakstu* izdošana (izd. *Nepuņns*) divos sējumos, apvienojot autora radīto dzeju un prozu. Pirmajā sējumā satverta visa dzejas kopaina, kam pievienoti plaši komentāri par dzejas publicitāti un fotogrāfisks materiāls; grāmatu sastādījis Ivars Šteinbergs. Līdzās iepriekš izdotajiem dzejas krājumiem grāmatu papildina Rokpeļņa jaunākais dzejkrājums *Etc.* (red. Kārlis Vērdiņš) un 20. gadsimta 60. gados rakstīti dzejoļi krievu valodā, kā arī ārpus krājumiem esošie Jāņa Kanālmalieša (Rokpeļņa radošais pseidonīms) satīriskie dzejoļi. Pēc hronoloģiski sakārtotā iepriekšējā dzejas mantojuma jaunākā dzejkrājuma *Etc.* dzejoļi it kā simboliski, vienlaikus nepretenciozi noslēdz grāmatu, taču tie apliecina stabili autora poētisko tradīciju, tēlu struktūras, kas visas dzejas kopojuma prizmā iegūst īpašu spilgtumu, pievienojot iepriekšējai pieredzei izteiktu apziņu par eksistenciālu izsīkumu un pāri pastāvošu nebeidzamību, vertikāli. Dzejā izteikti vērojama refleksija par valodu un dzejas radīšanu, turklāt tās forma ir lakoniska un gandrīz uzasināta kā nazis.

Gada noslēgumā klajā laists arī Andra Akmentiņa dzejkrājums *Laimīgas beigas* (izd. *Dienas Grāmata*, red. Edvins Raups). Grāmata liek domāt, ka dzejnieks tekstu radīšanā izmanto kādu algoritmu, apvienojot humoru ar liriskiem tēliem, sociālā tematikā balstītas pārdomas ar personiski intīmu refleksiju, retoriskas uzrunas ar fonētiskiem kalambūriem. Brižam dzejoļi ir klasiski ritmiski, brižam rakstīti verlibrā. Dažkārt dzejoļi atgādina nelielas esejas, kurās ietverts kāds aicinājums, tomēr dzejas trumpis ir asprātīgums, kas ļauj liriskajam cilvēkam izdzirksteļot visā savā skaistajā nolemtībā.

Izdots arī pērn mūžībā aizgājušā Pētera Cedriņa dzejkrājums *Nāvē vid atkusnis* (izd. *Valters Dakša*) un Eināra Pelša *alter ego – Artist ROMEO* krājums *Pieaugušie* (izd. *Valters Dakša*), kas turpina Preiļu konceptuālisma stilistiku un atsaucas uz Vērdiņa dzejkrājumu *Pieaugušie*. Pavisam nesen pēc ilgāka pārtraukuma otro dzejkrājumu *Vaska ezers* (izd. *Literatūras kombains*, red. Vasilis Karasjovs) publicējis Kristaps Vecgrāvis.

Dzeja bērniem

Vēl viena vērā ņemama latviešu dzejas šķautne ir bērniem rakstītā dzeja, kas neapšaubāmi jāaplūko tandēmā ar ilustrācijām. Šogad bērniem rakstītās dzejas laukā jāizceļ Ievas Samauskas dzejoļu krājums *Soliņš un Miskaste* (izd. *Pētergailis*, red. Inguna Cepīte, ilustrējusi Anete Bajāre-Babčuka), kas atklāj bērnu iztēles daudzveidību, arī Ineses Paklones dzejoļu krājums *Zvēru barošana* (izd. *Pētergailis*, red. Māra Cielēna, ilustrējusi Gundega Muzikante) par zvēru pasauli, kurā lasītājs ieceļo ar tēva un dēlu sarunas starpniecību. Pieņemšanas vērtā ir Ineses Zanderes grāmata *Kamoliņš un kastīte* (izd. *Liels un mazs*, ilustrējis Ernests Kļaviņš) – ne tikai bilžu, bet arī dzejas grāmata, kas vēstī par dažādām ģeometriskajām formām.

Skolas laiku tēlo Marta Pujāta dzejas krājums *Zenīts* (izd. *Liels un mazs*, red. Inese Zandere, ilustrējusi Rūta Briede), kas ieguvis arī muzikālu skaņējumu Jāņa Šipkēvica (jun.) apdarē. Dzejkrājumā jaušama nostalgija pēc draiskulīgās bērnības, vitalitāte, aizrautīgs prieks. Liela daļa dzejoļu rakstīti brīvajā pantā, tomēr tos muzikāli ritmizē atkārtojuma figūras un fonētiski pārnēsumi.

Interesants literārs notikums ir Žebera jeb Andra Brežes dzeju un pasaku krājums *Ejas un asakas* (izd. *Liels un mazs*, red. Inese Zandere, ilustrējis Žebers), kas stilistiski atgādina Daniila Harmsa pastāstīņus. Te savijas paradoksi, kalambūri, sirreālistiski absurdi tēli un veidojas spēles gaisotne. Teksti apvienojumā ar autora trīsdimensionālajām ilustrācijām veido kolorītu pasauli, kurā parastais savienots ar neparasto, asprātīgais ar nopietno, ticamais ar neticamo. Kaut arī tekstos darbojas bērnu tēli, tie ir ielikti simboliskās un absurda humora intonētās situācijās, tāpēc dzejas un pasaku krājuma mērķauditorija drīzāk ir pieaugušie.

Bērniem domāta arī poļu dzejnieka Juliana Tuvima grāmata *Pans Trallalnieks* (izd. *Liels un mazs*, red. Inese Zandere, ilustrējis Ernests Kļaviņš), ko atdzejojis Māris Salējs. Tuvima dzeju raksturo plūstoša valoda, onomatopoētismi un asprātīgas atskaņas. To atdzejojotājam ir izdevies organiski ievest arī latviešu valodā. Fonētiski noslāņotais teksts raisa asociācijas ar latviešu dzejas autoriem un liek saprast, cik būtiska nozīme bērniem rakstītā dzejas tekstā ir skaņu un kustības atdarinājumiem.

Kopskats

2022. gadā dzejas grāmatas tomēr izdotas pieticīgākā daudzumā nekā iepriekšējā gadā, piemēram, debitantu aprindas ir gaužām trūcīgas. Aizvien latviešu valodā tiek atdzejoti nozīmīgi cittaute dzejnieku darbi, savukārt latviešu literatūras teksti tiek tulkoti citās valodās. Interesanti, savdabīgi jaunpienesumi ir bērniem rakstītās dzejas žanrā.

Latviešu oriģināldzejā aizvien ir jūtamas konceptuālisma tendences, kas izpaužas gan literatūrai veltītu turpinājumiem jomā, gan arī atsevišķos dzejas krājumos. Nedaudz izteiksmīgāk ieskanas intuitīvi liriskā dzeja, bet vairāku dzejkrājumu poētiku nosaka stāstoša izteiksme, kas akcentē personisku refleksiju, humoru, paradoksus, ironiju, intertekstualitāti. Par šīm poētiskās izpaušmēm gan varam runāt tāpēc, ka pērn pēc vairāku gadu pārtraukuma sakārtotas un publicētas dažu vidējās paaudzes dzejnieku grāmatas, kas savstarpēji atšķiras stilistikā un tapušas ilgākā laika periodā.

Arī šāgada jaunās dzejas grāmatas pamazām sāk ieplūst latviešu literatūrā. Gaidāms aizraujošs dzejas izdevumu gads. Ap mums vienmēr ir dzeja, ko varam atļauties – izlasīt, nopirkt, izcelt, ieteikt, vai arī neaptvert, palaist garām. ■

¹ No S. Kampānes pirmās sarunas ar V. Sniķeri 24.05.2013.

² D. Kuzmins, I. Pomerancevs. *Nāvē šī vārda labākajā nozīmē. Punctum*, 29.01.2016. Skatīt: <https://www.punctummagazine.lv/2016/01/29/nave-si-varda-labakaja-nozime/>

³ Šajā A. Ostupa sastādītajā dzejas antoloģijā ir dzejoļi, kurus rakstījuši E. F. Kuks, Lote Vilma Vītiņa, Marija Luīze Meļķe, Raimonds Ķirķis, Anna Belkovska, Lauris Veips un Kirils Ēcis.

⁴ A. Auziņa. *Šteinberga substance. Punctum*, 27.09.2022. Skatīt: <https://www.punctummagazine.lv/2022/09/27/steinberga-substance/>

Inga Kaija

Neomulīgās paralēles

Valoda un vara. Valoda, valodniecības un kultūrpolitika no 1940. gada. Rīga: Latvijas Okupācijas muzeja biedrība, 2022.

Inga Kaija ir filoloģijas doktore, valodniece, docente Rīgas Stradiņa universitātē. Interesē digitālās humanitārās zinātnes (īpaši — korpuslingvistika), valodu mācīšana un mācīšanās, baltu valodas un tulkošana. Jaunākais darbs — *Latviešu valodas gramatika. Pamatlīmenis: A1. Mācību līdzeklis gramatikas apguvei angļu valodā runājošajiem* (2022, kopautorībā ar Ingu Laizāni).

53

Kad uzzināju par Latvijas Okupācijas muzeja biedrības rakstu krājuma *Valoda un vara* iznākšanu, zināju, ka gribēšu tajā ieskatīties, taču nedomāju, ka to lasīšu no vāka līdz vākam, jo nedz valodas politika, nedz 20. gadsimta vidus vēsture nav mans izpētes lauks. Esmu radusi pie zinātniskiem rakstiem ar izteikti šauru mērķauditoriju — paredzētiem galvenokārt (vai pat vienīgi) attiecīgās nozares speciālistiem. To, ka šis nav tāds gadījums, sapratu diezgan ātri. Raksti, lai arī ieturēti zinātniskā stilā, intrigē un vilina lasīt nākamās lappuses arī neiesvaidītu lasītāju.

Nemot vērā krājuma izdevēju, nepārsteidz, ka tas tematiski attiecas uz padomju un vācu okupācijas periodu Latvijā (un arī Polijā). Autori lielākoties koncentrējušies uz tā pirmo pusi (līdz Ņikitas Hruščova atstādināšanai 1964. gadā), taču nedaudz aplūkotas arī vēlākas parādības. Šī laikposma izvēle kā sarkans pavediens vijas cauri visiem rakstiem, ļaujot tos uztvert ne vairs kā atsevišķu pētījumu atspoguļojumus, bet gan kā vienotu liecību par sāpīgu un sarežģītu laikmetu Latvijas tautai un latviešu valodai.

Izdevumā iekļauti astoņi raksti. Vispirms Jānis Riekstiņš iepazīstina lasītāju ar kopainu no pirmās padomju okupācijas sākuma līdz 1953. gadam. Dens Dimiņš un Pēteris Vanags raksturo preses valodu padomju un vācu okupācijas laikā. Zita Pētersone un Vanags analizē arī ielu nosaukumu maiņu, savukārt Normunds Dzintars un Vineta Poriņa pievēršas izglītībai, vēstīdami, kā okupācijas laikā mainījušās latviešu valodas mācības skolās. Plūdeni nonākts arī pie daiļliteratūras tulkošanas Andreja Veisberga skaidrojumā. Visbeidzot plašāku kontekstu sniedz Jolanta Viņoha rakstā par jaunrunu Polijā.

Kā jau mēdz būt, sastopoties dažādu valodniecības nozaru pārstāvjiem, raksti nedaudz atšķiras struktūras un teksta plūduma ziņā. Gribas īpaši uzteikt Veisberga sulīgo valodu, savukārt Dimiņa raksts šķita samērā grūti lasāms. Droši vien daļa lasītāju pa diagonāli pārskaņīs teorētiskākās rakstu daļas un vairāk pievērsīsies piemēriem. Tie visos rakstos ir izteiksmīgi. Grāmatu pāršķir-

stot, pirmās pamanāmas krāsainās ilustrācijas no mācību grāmatām Poriņas rakstā. Secinu, ka es netiktu galā ar otrās klases uzdevumu, kurā attēlos redzamās lietas jānosauc vienskaitlī un daudzskaitlī (97), jo nepazīstu tajos redzamo militāro tehniku. Lai tiktu skaidrībā, devos pie vīra uz konsultāciju par atšķirībām starp ložmetējiem un lielgabaliem. Šeit esot redzams lielgabals. Atliek cerēt, ka šis zināšanas man nebūs vajadzīgas. Toties pēc Veisberga raksta izlasīšanas zinu, ka meklēšu Daniela Defo *Robinsonu Krūzo*, jo, kā izrādās, man mājās ir nevis istā romāna, bet gan tikai pārstāstījuma tulkojums.

Piemēri vedina arī uz paralēļu saskatīšanu. Daļa no tām šķiet pat komiskas, piemēram, Viņohas rakstā minēto faktu, ka kolorado vaboles savulaik uzskatītas par amerikāņu izplatītu «krāsaino diversantu», iespējams sasaistīt ar mūsdienās latviešu valodā izplatīto «kolorado vaboles» apzīmējumu piedēvēšanu Georga lentišu nēsātājiem.

Citas ir pavisam neomulīgas. Vairākos rakstos lasāms par militārās leksikas lietošanu, un man acu priekšā pavidēja darbības vārds «torpedēt», ko kāds populistisks bijušais politiķis savulaik lietoja katru reizi, kad viņam nepatika kāda cita rīcība. Daudz minēti arī eifēmismi, un — vai gan, klausoties par Krievijas karu Ukrainā, neesam daudz dzirdējuši par «nogalinātiem» ukraiņu karavīriem, bet «likvidētiem» okupantiem? Tas rāda mūsu attieksmi, bet vienlaikus arī atgādina, ka atkal esam nonākuši situācijā, kurā neizbēgami ir «viņi» un «mēs».

Vienlaikus ir vērts atcerēties, ka caur valodu mūs ietekmē ne tikai kāda augstāka vara, bet valodā savu varu istenojam arī mēs paši. Gan tad, kad sekojam mārketinga padomdevēju aicinājumiem un vārdus «problēma», «grūtības», «sarežģījumi» aizstājam ar «izaicinājumiem», gan tad, kad apgalvojam, ka latviešu valodā sarakstīta vai tulkota literatūra ir zemu vērtējama, gan tad, kad neļaujam ārvalstniekam apgūt latviešu valodu, pāriedami uz citām valodām ikreiz, kad mūs mēģina uzrunāt lauzītā latviešu valodā — taču šoreiz tā ir mūsu izvēle.

Lai arī krājums stāsta par notikumiem, kas nu jau ir pagātnē, tas ir ļoti nepieciešams tieši šobrīd. Manai paaudzei, t. s. Atmodas bērniem, un jaunākiem Latvijas iedzīvotājiem nav tiešas pieredzes saistībā ar okupācijas varu, jo esam uzauģuši jau neatkarīgajā Latvijā. Par to, «kā bija tad», mums vēstī ģimene un skola (ja atliek laiks tam pievērsties vēstures stundās). Līdz ar to — atkarībā no vēstījuma kvalitātes un intensitātes — nereti trūkst izpratnes par to, cik dziļi un postoši ne tikai tīša kaitniecība, bet arī nevērība un glēvums var ietekmēt to, kā rakstām, runājam un domājam. Taču arī tie, kas paši to piedzīvojuši, noteikti atradīs nepamanītas vai piemirstas niansas, līdz šim neapjaustas kopsakarības vai vismaz spēcīgu atgādinājumu par mūsu varu pār valodu un valodas varu pār mums. ■

Mikus Solovejs

Marcipāns jezuītiem senajā Rīgā

Mikus Solovejs ir reliģiju vēsturnieks. Studē LU Vēstures un filozofijas fakultātē. Pētnieciskās intereses — reliģisko ideju vēsture un viduslaiku hagiogrāfija. Aizraušanās — saksofona spēle un garas pastaigas svaigā gaisā.

Starp pēdējo gadu ievērojamākajiem humanitāro zinātņu sasniegumiem Latvijā ir pētījums, kurā bibliogrāfiski rekonstruēts un analizēts Rīgas jezuītu kolēģijas bibliotēkas krājums Upsalā. Septiņu Latvijas un ārzemju autoru skatījums uz vienu no Latvijas kultūras vēsturē nozīmīgākajām grāmatu krātuvēm šajā izdevumā atklāj, kādas grāmatas lasīja Rīgā pirms 400 gadiem. Kādēļ tam ir vērts pievērst uzmanību?

Jezuītu klātbūtne mūsdienu Latvijas teritorijā līdz šim vairāk piesaistījusi mākslas vēsturnieku uzmanību, tomēr kopumā jezuītu darbība Daugavas krastos vēl ir maz apzināta. Atceroties Horhes Luisa Borhesa rakstīto, var teikt, ka bibliotēka ir bezgalīgs zīmju labirints, kura iziešanai lasītājam nepieciešama koordinātu sistēma, savs Ariadnes pavediens, kas pasargātu no apmaldīšanās un bojāejas. Šādu sistēmu, pirmo pavedienu stāstā par reiz Rīgā pastāvējušo jezuītu kolēģijas bibliotēku piedāvā tās katalogs. To var uztvert kā tagad Zviedrijā pieejamās bibliotēkas inventāra sarakstu ar komentāriem, taču vienlaikus tas ir pētījums par bibliotēkas vēsturi, kas piedāvā tā laika realitātes attēlojumu vai virtuālo rekonstrukciju. Atverot katalogu, iegūstam iespēju tuvoties laikmetam, kad piederība pie katoļu vai protestantu konfesijas iezīmēja eksistences robežas ne tikai simboliskā, bet arī visnotaļ praktiskā un ikdienišķā nozīmē. Pētījums mudina ne tikai aplūkot jezuītu mantojumu, bet arī izprast divu reliģisko tradīciju — katolicisma un protestantisma — polemiku plašākā Latvijas ideju vēstures kontekstā.

Bibliotēka Rīgas sirdī

Rīgas jezuītu kolēģija tika izveidota 1582.–1583. gadā, kad Livonijas kara noslēgumā Rīga nonāca Polijas-Lietuvas valdījumā. Viens no Polijas karaļa un Lietuvas lielkņaza Stefana Batori-

ja mērķiem, iegūstot varu Rīgā, bija katoļticības atjaunošana. Tieši jezuītiem tika uzticēts veikt rekatolizāciju Livonijā, jo Jēzus Sadraudzība jau savas darbības pirmajās desmitgadēs kļuva par vienu no ietekmīgākajām Romas Katoļu reliģiskajām organizācijām.

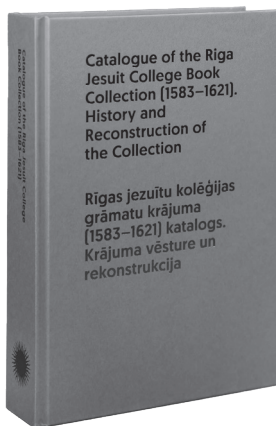
Līdzīgi citu mūku ordeņu brāļiem, jezuīti ne tikai deva solījumu dzīvot nabadzībā, šķīstībā un paklausībā, bet arī bija intelektuāli orientēti. Tāpēc likumsakarīgi, ka Latvijas kultūras vēsturē jezuītu nozīme saistīta vispirms ar intelektuālo ieguldījumu, kura pamatu veidoja Rīgas kolēģijas bibliotēkas grāmatu krājums.

Grāmatas un bibliotēkas bieži kļuva par avangardu kampaņās, kas bija vērstas uz jaunas civilizācijas izveidi, jaunas reliģijas propagandēšanu vai kādas teritorijas atkarošanu no konkurējošās ticības. (Šeit un turpmāk iekavās norādes uz kataloga lappusēm: 41. lpp.) Bibliotēka apliecināja Rīgas jezuītu kolēģijas darbības ieceru mērogu un intelektuālo vērienu. Jezuītu kolēģijas telpas un bibliotēka, visticamāk, atradās tagadējā Saeimas nama vietā Jēkaba baznīcas tuvumā. Kopumā bibliotēkā bijis aptuveni 1000 grāmatu, un tā bija viena no lielākajām sava laika grāmatu kolekcijām Baltijas jūras reģionā.

Viena no kataloga sastādītājam Renāte Berga atzīmējusi, ka krājumā pārstāvēto tekstu valodu proporcijas ir laikmetam raksturīgas; skaita ziņā dominē sacerējumi latīņu valodā, tai seko vācu valoda, apmēram līdzīgās proporcijās ir grieķu un poļu valodas teksti, vairāk nekā desmit iespieddarbu ir itāļu valodā, pārstāvēta arī holandiešu, franču, senebreju, angļu un pat baznīcslāvu, latviešu un lietuviešu valoda. (153. lpp.)

Apmēram divas trešdaļas no bibliotēkas krājuma bijuši reliģiska satura darbi, kuru hronoloģiskās robežas sniegušās no vēlino viduslaiku rokrakstiem un inkunābulām līdz pašiem jaunākajiem, 1621. gadā iespiestajiem izdevumiem. Krājumā bijuši vairāki ievērojami Bībeles izdevumi, vairāki breviāri, katehismi un dziesmu grāmatas. Baznīcas literatūru pārstāvēja agrīno kristiešu autoru Jāņa Zeltamutes, Origēna un Augustīna sacerējumi, viduslaiku teologa Akvīnas Toma un Roterdamas Erasma teksti. Bibliotēkā iekļauti arī vairāki klasiskās literatūras paraugi, kuri bija agrīno jauno laiku izglītības pamats — Homēra, Plīnija, Ovidija, Horācija, Stacija, Terencija, Sallustija, Marciāla darbi. Plaši pārstāvēti bijuši Aristoteļa un Cicerona teksti.

Svarīgu tematisko grupu ar nozīmīgiem tekstiem polemikas un sprediķu sacerēšanai bibliotēkas krājumā veido retorika un valodniecība — jezuītu ikdiena bija cieši saistīta ar sprediķu rakstīšanu un pret protestantiem vērstas polemikas veidošanu. Bibliotēkā bija četri Johana Tekstora Ravīzija epitetu krājumi, sinonīmu un epitetu tēzauri, vārdnīcas, plašs grieķu un latīņu valodas gramatikas tekstu klāsts. Nozīmīga loma bija arī jurisprudences literatūrai — šeit bija ap-

Rīgas jezuītu kolēģijas grāmatu krājuma (1583–1621) katalogs. Krājuma vēsture un rekonstrukcija. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2021. 622 lpp.

kopoti nozares pamattekstī, piemēram, romiešu tiesības, Graciāna kodeksi, Baznīcas tiesības. Nerūka daudzveidīgas vēstures literatūras: sākot no klasiskajiem autoriem – Plīnija Vecākā *Dabas vēstures* un Tita Livija apcerējumiem par Romas valsts vēsturi – līdz laikmetīgiem darbiem, proti, 16. un 17. gadsimta sākumā radītajām tautu un zemju hronikām, arī tekstiem par pašu jezuītu vēsturi, piemēram, ordeņa īstenoto misiju Japānā.

Īpaša sadaļa bija viduslaiku grāmatas – manuskripti un inkunābulas, kas piederējušas Romas katoļu baznīcas institūcijām, individuāliem priesteriem un mūķenēm pirms reformācijas. Vēsturnieki Andris Levāns un Gustavs Strenga raksta, ka Rīgas jezuītu kolēģijas bibliotēkas krājumā 16. gadsimta 80.–90. gados tika iekļauti arī viduslaiku manuskripti, no kuriem mūsdienās zināmi astoņpadsmit. Visi šie manuskripti ir radīti 15. gadsimtā, un tiem ir pierādāma un pieļaujama piederība viduslaiku kultūrtelpai. (189. lpp.)

Rokrakstu klāstā saglabājusies Rīgas jezuītu kolēģijā izmantoto ērģeļu tabulatūra ar dziedājumiem latīņu valodā. Kolēģijas bibliotēkā atradās senākā zināmā līdz mūsdienām saglabājusies latviešu valodā iespīestā grāmata – jezuīta Petra Kanizija latviski tulkotais, 1585. gadā izdots katehisms, kas latviešu kultūras vēsturē ir neaizvietoājams. Valodnieki atzīmē, ka katehismā ir vairāki tekstu slāņi. Līdztekus tekstiem, kas tulkoti speciāli šim izdevumam, ir jau iepriekš aprītē bijuši teksti, kas glabā senākas liecības par latviešu valodu. Tās pamatos ir liturģiskās lūgšanas, kuras attiecināmas uz laiku pirms reformācijas.¹

Atsevišķa pētījuma vērtā tēma būtu šī teksta nozīme latviešu rakstu valodas un nacionālās identitātes veidošanās procesos. Jo reformācija un tai sekojošā rekatolizācija bija izšķirošs impulss latviešu literārās valodas izveidē, kas vienlaikus lika pamatus latviešu literatūrai.² Grāmatas ne tikai iezīmēja vienotu Eiropas zināšanu telpu, tās sekmēja arī nācijas veidošanos.

Unikāla bibliotēka, reti teksti, elitārs Romas katoļu baznīcas ordenis pašā Rīgas centrā. Iedvesmojoši. Tomēr, lasot pētnieku esejas akadēmiski korekti veidotajā kataloga izdevumā, aizdomājos par pretrunīgajiem 16. gadsimta nogales notikumiem Rīgā un par to, ko jaunu tie atklāj par latviešu nācijas un intelektuālās tradīcijas tapšanas procesiem.

Rīgas protestantisma gars un jezuītu izglītība

Neraugoties uz jezuītu pieredzi un ieguldīto darbu, ordeņa misija Rīgā tomēr nedeļa gaidītos rezultātus. Pētnieks Reinis Norkārklis atzīst, ka mainīgās politiskās situācijas dēļ tās daudzpusīgā darbība neatstāja pamanāmas pēdas pilsētas sociālajā un reliģiskajā ainavā, bet panākumi pilsētas rekatolizācijā nebija plaši vai noturīgi. (131. lpp.)

Raugoties plašākā vēsturiskā kontekstā, rodas

iespaids, ka Rīgas kolēģijas misijas mērķis nemaz nebija Livonija, bet katolicisma izplatīšana Eiropas ziemeļos un Krievijā.³ Rīga bija iecerēta tikai kā šīs misijas atbalsta centrs. Vietējo katoļu garīgā aprūpe tika nodrošināta, tomēr jaunu ticīgo piesaiste katoļu baznīcai nebija liela, jo, piemēram, Rīgā iedzīvotāji pamatā saglabāja piederību luteriskai tradīcijai.

Zināmi panākumi jezuītiem tomēr bija Vidzemē – Cēsis, Limbažos, Umurgā. Piemēram, 1614. gadā tika dibināta misija Cēsis, kurai vajadzēja kļūt par turpmākās misijas centru bijušajā Livonijā, tomēr rekatolizācijas panākumus nevar vērtēt kā visaptverošus vai paliekošus. Notika arī plašāki un ilgāki misijas ceļojumi Latvijas teritorijā, un tie jezuītu ordeņa brāļiem atklāja patieso ainu par kristietības lomu zemnieku ikdienā: spriežot pēc jezuītu ziņojumiem, latviešu zemnieku vidū bija izplatīta pirkristīgā reliģiozitāte, kas izpaudās kā pagānisko dievību pielūgšana, ziedojumi pie svētajiem kokiem vai akmeņiem, dažādas nākotnes pareģošanas prakses vai citas rituālas darbības. (117. lpp.) Jesuītiem bija raksturīga zināma iecietība pret pagānisko. Tieši viņu darbības rezultātā notika pagāniskā un kristīgā mantojuma saplūšana,⁴ pagānu svētvietās novietojot krucifiksus un svētbildes, savukārt kristīgo dziesmu lūgšanu tekstos ievijot tautas kultūras elementus, piemēram, apdziedot Jēzus bērniņu, lietoja latviešu folklorā sastopamos refrēnus «ligo, ligo» un «žū–žū».

Jezuītu ziņojumi liecina, ka reformācijas norises skāra lielākoties pilsētas un vāciski runājošo sabiedrības slāņus, bet laukos, latviešu zemnieku vidū, kristianizācijas procesi bija nepilnīgi vai, iespējams, nebija notikuši vispār. Poļu un zviedru karš, kas sākās 1600. gadā, Latvijas teritorijā bija īpaši postošs. Apstākļi bija gandrīz apokaliptiski, zināmi pat kanibālisma gadījumi. Pie Raunas notvēra cilvēku, kurš slepkavoja bada dēļ un bija jau apēdis 12 cilvēkus. Bieži vien redzēja mētājamies cilvēku locekļus kā ēdiena atliekas.⁵ Jesuīti šajos humanās katastrofas apstākļos veica sociālo misiju.

Iespējams, viens no jezuītu misijas neveiksmes cēloņiem bija tas, ka Rīgā bija nostiprinājies protestantisms un pilsētnieku pasaules uzskats nesakrita ar jezuītu piedāvāto vēsti. Vācu sociologs Makss Vēbers savā darbā *Protestantisma ētika un kapitālisma gars*, analizējot protestantisma un katolicisma atšķirības plašākā Eiropas kontekstā, raksta par šo divu tradīciju atšķirībām un to, ka izglītība un noteiktas reliģiskās audzināšanas atmosfēra veido sabiedrības mentalitātes struktūru. Vēsturiski mācību iestādēs, kuras gatavoja jauniešus amatam, kas bija saistīti ar tirdzniecību vai kādu tehnisku profesiju, abiturientu katoļu procents bija ievērojami mazāks nekā protestantu – katoļi nepārprotami deva priekšroku klasisko gimnāziju humanitārajai ievirzei.⁶

Tradicionāli jezuītu kolēģijas izglītība balstījās *studia humanitatis* jeb brīvo mākslu studijās, kas

Daļa no Rīgas jezuītu kolēģijas bibliotēkas (1583–1621) krājuma Upsalas Universitātes bibliotēkā. Foto — Ilmārs Znotiņš

ietvēra gramatiku, poētiku, vēsturi, morālfilozofiju. Arī Rīgā jezuītu misijas centrā bija izglītība. Saskaņā ar Jēzus Sadraudzības pedagoģijas principiem viņi bez maksas piedāvāja seno valodu un klasisko latīņu un grieķu autoru darbu apguvē balstītu humanitāro izglītību. Lai gan sākotnēji jezuīti tieši ar skolu attīstību saistīja vislielākās cerības, nav iespējams droši teikt, ka tie tiešām bija veicinājuši nozīmīga cilvēku daudzuma pāriešanu katoļticībā.

Skolēnu skaits bija salīdzinoši mazs: 1597. gadā tas nepārsniedza 60 cilvēku, bet 1618. gadā nokritās līdz 27 pilsētniekiem. (118. lpp.) Svarīgs konkurents jezuītu darbībai izglītībā bija pilsētnieku luterticīgajam vairākumam konfesionāli tuvākā Rīgas Domskola. 16. gadsimta nogalē Rīga bija protestantiska pilsēta un turpmākos gadsimtos tāda arī palika. Latvijas teritorijā dominējošais protestantisms veidoja reģiona savdabību un pieredību noteiktam Rietumu kultūras kodam.

Latvijas historiogrāfijā izveidojies priekšstats, ka izglītības attīstība galvenokārt notika, pateicoties reformācijas ietekmei. Georga Mancelļa sagatavotā pirmā latviešu valodas vārdnīca *Lettus* (1638), sprediķu krājums (1654), kā arī Ernsta Glikā tulkotā Bībele (1694) nenoliedzami bija protestantiskās domas un reliģiskās prakses rezultāts. Arī latviešu rakstu valoda, tāpat kā daiļliteratūra izaug no nepieciešamības, no reliģiskā kulta diktētas prasības noturēt dievkalpo-

jumu, sprediķot, dziedāt vietējā «nevācu», tātad – latviešu, valodā reformācijas laikā 16. gadsimtā.⁷

Tomēr skaidri pretnostatīt protestantismu katoļticībam izglītības jomā nevar, jo skolu sistēmas attīstība bija saistīta gan ar reformācijas, gan kontrreformācijas procesiem. Latviešu rakstu valodas veidošanā būtiska nozīme bija gan jezuītam Georgam Elgeram, gan luterāņu mācītājam Georgam Mancelim.

Konfesiju savstarpējā cīņā veicināja izglītības izplatību. No Rīgas, Cēsīm un Tērbatas izdzītie jezuīti sāka darbību poļu pārvaldītajā Latgalē, kur turpināja zemnieku katehizāciju un izglītības sekmēšanu. 17. gadsimta sākumā Daugavpilī atvēra jezuītu skolu – pirmo skolu Latgalē. Savukārt zviedru pārvaldītajā Vidzemē pie luterāņu baznīcām 17. gadsimtā sāka dibināt skolas zemnieku bērniem un Tērbatā nodibināja universitāti, kura varbūt varēja tikt dibināta Rīgā. Jēzus biedrības paspārnē dibināto akadēmiju Viļņā atklāja jau 1570. gadā, un 1579. gadā Polijas karalis Stefans Batorijs piešķīra akadēmijai universitātes tiesības.

Rīgā jezuītu augstākās izglītības ambīcijas neīstenojās, visticamāk, no viņiem neatkarīgu iemeslu dēļ. Pilsēta noraidīja jezuītu piedāvājumu, aizbildinoties ar protestantisma tradīcijām un to, ka Rīga ir tirdzniecības, nevis universitātes pilsēta.⁸ Šķiet, šādai Rīgas pilsētas tēvu nostājai patiešām bija «tradicionāls» pamats. Jau 16. gadsim-

- ¹ Latvijas Radio. Raidījums *Grāmatai pa pēdām*, 7.05.2022. Pieejams: <https://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/lr/158731/rigas-jezuitu-kolegijas-gramatu-krajums-un-vecaka-gramata-latviski-katolu-katehisms>
- ² *Latvijas kultūras vēsture*. Rīga: Jumava, 2021. 239. lpp.
- ³ *Latvijas Vēsture*. 2008. nr. 4. 23. lpp.
- ⁴ M. Grudule. *Latviešu dzejas sākotne 16. un 17. gadsimtā kultūrvēsturiskos kontekstos*. Rīga: LU LFMI, 2017. 54. lpp.
- ⁵ J. Kleintjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti. Jeziūtu ordeņa arhīvos*. 1. sējums. Rīga: LVI, 1940. 20. lpp.
- ⁶ M. Vēbers. *Reliģijas socioloģija*. Rīga: LU FSI, 2004. 22. lpp.
- ⁷ M. Grudule. *Vācieši, poļi, zviedri un krievi: nospiedumi un koeksistence latviešu 16.—18. gadsimta literatūrā*. No: V. Kļava (sast.). *Latvijas teritorija agrīni modernā laikmeta politiskajā dimensijā 16.—18. gadsimtā*. Rīga: LNB, 2019. 175. lpp.
- ⁸ J. Stradiņš. *Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā*. Rīga: LVIA, 2012. 131. lpp.
- ⁹ A. Priedītis. *Latvijas kultūras vēsture*. Daugavpils: AKA, 2000. 62. lpp.
- ¹⁰ M. Vēbers. *Reliģijas socioloģija*. 21. lpp.

ta vidū vācu humanists Sebastiāns Minsters savā apjomīgajā ģeogrāfiskajā un vēsturiskajā krājumā *Kosmogrāfija* žēlojas, ka Livonijā un Rīgā ir cieņā tirgotāji, bet izglītoti cilvēki neesot nekādā vērtē.⁹

Katolicismam, protams, bija raksturīga «atsvešinātība no pasaules», tomēr arī Luterā un Kalvīna protestantisms bija visai tālu no tā, ko tagad dēvē par «progresu». Tieši radikālā protestantisma stingrais askētisms un priekšstats par cilvēka nenovēršamo likteni, no kura var atbrīvot vienīgi Dieva žēlastība, bija pretrunā daudzām dzīves praksēm, kuras mūsu laikā stingri ieviesušas pašu dedzīgāko protestantisma piekritēju sadzīvē. Pārāk viegli arī vēl mūsdienās 16. gadsimta reliģisko strīdu kontekstā protestantismam automātiski piedēvē «apgaismojošu» nozīmi. Reformatori, kas sludināja ekonomiski attīstītākajās Eiropas zemēs, nosodīja nevis pārmērīgu baznīcas reliģisko kundzību pār dzīvi, bet gan šīs kundzības nepietiekamību. Reformācija nozīmēja nevis pilnīgu baznīcas kundzības likvidēšanu ikdienas dzīvē, bet gan iepriekšējās kundzības formas aizstāšanu ar citu.¹⁰ Reformācija pretstarā katoliskajam viedoklim uzsvēra pasaulīgā profesionālā darba nozīmi un reliģiozā askētisma sadzīvīsko raksturu. Protestantisms attīstīja īpašus indivīda motivācijas un saimnieciskās darbības modeļus.

Tas, ka 16. gadsimta nogalē protestantiskā Rīga nevēlējās pieņemt katolicismu, nebija tikai reliģiski vai ētiski motivēts solis, bet nostabilizējies noteiktas saimnieciskās domāšanas modelis. Rīgas nonākšana katoļu karaļa valdījumā un rātes atbalsts pāvesta Gregora XIII ierosinātajai kalendāra reformai (1582) izraisīja vardarbīgus pilsētnieku protestus un tā sauktos Kalendāra nemierus (1584–1589). Pilsētnieku neapmierinātība tika vērsta arī pret Rīgas jeziūtu kolēģiju. Jeziūti Rīgas ielās tika fiziski aizskarti, dievkalpojumu laikā rikoja kautiņus un nekārtības, bet kolēģijas telpām ar akmeņiem izdauzīja logus.

Šie notikumi sasauca ar Rīgas svētbilžu grautiņiem reformācijas sākumā 1523. gadā, kad tika izlaupti un ar akmeņiem apmētāti klosteri, sagrauti altāri, Daugavā peldināta un beigās sadedzināta Doma baznīcas Sv. Jaunavas Marijas svētglezna.

Tieši pēc reformācijas Latvijas teritorijā sākās raganu prāvas, savukārt citi procesi liecina, ka reliģiozitātes loma 16. gadsimta Rīgas sabiedrībā bija daudz pretrunīgāka, nekā ierasts domāt.

Jezuītiem nebija lielu panākumu rīdzinieku rekatolizācijā, tomēr viņi bagātināja 16. gadsimta nogales Rīgas kultūras dzīvi. Savas konfesionālās identitātes apziņa neliedza arī luterāņiem apmeklēt Sv. Jēkaba baznīcu, lai paklausītos sprediķus un muzikālos priekšnesumus. Jezuītu skolas audzēkņi rikoja teatrālus uzvedumus. Sv. Jēkaba baznīcas kapsētā viņi uzstājās ar komēdiju par ķēniņu Kambīzu vai uzvedumu par Kristus piedzimšanu. Tā ir liecība, ka ikdienā pilsētas luteriskā vairākuma un jeziūtu attiecības ne vien-

mēr bija saspīlētas. Rīdzinieki, būdami praktiski ļaudis, nomāja kolēģijas īpašumus un izmantoja tās bibliotēku, bet pilsētas galva pat sūtīja kolēģijai dāvanas, piemēram, no Rīgas birģermeistara Nikolaja Eka 1602. gadā kolēģija saņēma dāvanā lielus baltmaizes klaipus, marcipānus un apelsīnus. (115. lpp.) Dāvana kļūst jo interesantāka, ja ievērojam tās simbolisko zemtekstu — tieši zviedru—poļu kara laikā (!) senās Hanzas pilsētas galva dāvina tajā mītošajiem «citticībniekiem» ne tikai eksotiskos apelsīnus un maizi, kas cepta no dārgajiem kviešu miltiem, bet arī marcipānu, kas droši vien nokļuvis Rīgā no «mātes pilsētas» Lībekas. Tā Rīga vēlreiz apliecināja savu Austrumbaltijas tirdzniecības metropoles pašapziņu, vienlaikus demonstrējama lojalitāti Polijas kronim, pasniedzot vērtīgas dāvanas monarha atbalstītās konfesijas dedzīgākajiem pārstāvjiem. Lieki piebilst, ka šāda diplomātijas paraugstunda nav saistāma ar nožēlojami karikēto Nikolaja Eka tēlu, kādu redzam joprojām populārā kinofilmā *Vel-la kalpi*. Tomēr distance starp rīdziniekiem un jeziūtiem saglabājās. Jezuīti dedzīgi centās atbildēt uz jautājumiem, kurus rīdzinieki, iespējams, nemaz neuzdeva.

Seno tekstu mierinājums

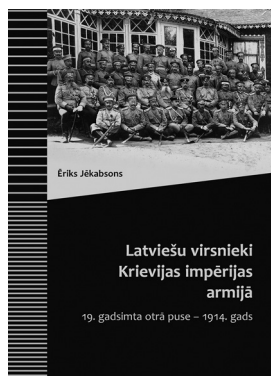
Rīgas jeziūtu kolēģija pastāvēja četrdesmit gadus. Zviedrijas karalis Gustavs II Ādolfs 1621. gadā pēc Rīgas iekarošanas īstenoja pret katoļu baznīcu vērstu politiku. Viņš izraidīja jeziūtus no pilsētas un konfiscēja viņu īpašumus. 1622. gada rudenī Rīgas jeziūtu kolēģijas bibliotēku aizveda uz Zviedriju. Pateicoties zviedru militārās varēnības panākumiem, Upsala drīz varēja lepoties ar lielāko universitātes bibliotēku Eiropas ziemeļos.

Mūsdienās Rīgas Jeziūtu kolēģijas bibliotēka veido vienu no senākajām grāmatu kolekcijām Upsalas Universitātes bibliotēkas krājumā. Taču ir vērts atcerēties, ka tā ir arī liecība par laiku, kad Rīgā pastāvēja Baltijas jūras reģionā unikāla bibliotēka, kas varēja kļūt par sākumu universitātei, izmainot senās tirdzniecības pilsētas attīstības trajektoriju.

2022. gada vasarā paralēli jeziūtu kolēģijas bibliotēkai veltītajam krājumam lasīju latviski tulko-to franču ebreju vēsturnieka Marka Bloka darbu *Vēstures apoloģija jeb vēsturnieka amats*, grāmatu, kuru viņš rakstīja, būdams karagūsteknis nacistu okupētajā Francijā. Mūsdienās par legendāru atzītais teksts kļuva par viņa radošo testamentu. Marku Bloku tik kritiskā vēstures brīdī interesēja, kādas grāmatas cilvēki rakstīja un lasīja pirms 400 gadiem, un tas, kādi procesi tolaik sākās Eiropas dzīvē. Viņš ticēja, ka tieši šāda pētniecība ir labākais ierocis pret haosu un karu. Senu tekstu lasīšana un ielūkošanās pagātnē nomierina un parāda notikumu patieso mērogu. Iespējams, būtu svarīgi arī šodien zināt, ka 16. gadsimta nogalē rīdzinieki ne tikai ēda marcipānu, viņiem tika dāvāta arī iespēja lasīt svēto Augustīnu. ■

Kaspars Zellis

Vērtīgs atgādinājums

Ēriks Jēkabsons.
*Latviešu virsnieki
Krievijas impērijas
armijā. 19. gadsimta
otrā puse—1914. gads.*
LU Akadēmiskais
apgāds, 2022.

Kaspars Zellis ir
vēstures doktors,
Latvijas Universitātes
Filozofijas un
socioloģijas institūta
vadošais pētnieks,
kura pētniecības
jomas ir 20. gadsimta
vēsture, propagandas
vēsture un 20.
gadsimta kolektīvās un
individuālās atmiņas
izpaušmes.

Grāmata ir fundamentāls zinātnisks pētījums ne tikai par latviešu izcelsmes virsnieku slāni cariskās Krievijas armijā, bet arī stāsts par sociāli politiskajām un militārajām norisēm impērijā. Daudz jauna atklājas arī par tā laika latviešu sabiedrību. Tādējādi ticis aizpildīts būtisks robs nacionālās vēstures stāstā, vienlaikus liekot apjaust, ka citu sociālo slāņu pagātnes izpēte vēl isti pat nav sākta.¹

Darba pirmajā nodaļā Ēriks Jēkabsons ilustrējis analizētā perioda priekšvēsturi, sniedzot ziņas gan par pirmajiem latviešu virsniekiem vēl t. s. rekrūšu laika armijā, gan par reformām un virsnieku skolu tīkla radīšanu 19. gadsimta 60.–70. gados, kas arī latviešu jauniešiem deva iespēju izrauties no zemnieku kārtas. Karaskolu (junkturskolu) un garīgo semināru (it īpaši latgaliešu jauniešiem) nozīme kopējā vēstures stāstā nereti aizēnota ar jūrskolām, līdz mūsdienās par pirmajām vispār aizmirsts.

Otrajā nodaļā autors apkopojis savāktu materiālu par latviešu virsnieku dalību dažādos militāros konfliktos. No britu vēsturnieka Ērika Hobsboma klasiskā darba *Impēriju laikmets* izriet, ka tā laika impēriju armijās mirt kaujas laukā varēja retāk nekā fabrikā vai ogļu šahtā, taču vairāk par ienaidnieka lodēm armijas apdraudēja slimības un epidēmijas. Taču Hobsboms jau arī atzīmējis, ka to nevar attiecināt uz Krieviju un tās kariem pret Turciju un Japānu², kam klāt jāskaita Krievijas ekspansija Vidusāzijā un Krievijas un Ķīnas karš. Līdz ar to latviešu virsnieku iesaistīšanās karadarbībā bija daudz plašāka, nekā ierasts domāt.

Tas, ka latviešu virsnieki kā brīvprātīgie devušies arī uz Transvālu Dienvidāfrikā, lai iesaistītos Krievijas cīņā pret Britu impēriju 1900. gadā, daudziem būs iepriekš nezināms fakts.

Armija šajā laikā bija instruments, ko vērst ne tikai pret ārējiem, bet arī pret iekšējiem varas ienaidniekiem, tāpēc būtiski, ka Jēkabsons analizē virsnieku iesaisti 1905. gada revolūcijas norisēs — no piedalīšanās nemieru apspiešanā līdz revolūcijas aktīvai atbalstīšanai.

Grāmatas trešajā nodaļā vēstīts par virsnie-

kiem pēc asiņainā krievu—japāņu kara un revolūcijas līdz Pirmajam pasaules karam, sākotnēji dēvētam par Lielo karu. Šim posmam raksturīga Krievijas armijas un karaskolu modernizācija, arī jaunas virsnieku paaudzes uznākšana uz vēstures skatuves: tai bija aktīva loma gan Pirmajā pasaules karā, gan Krievijas revolūcijas un pilsoņu karā, gan Latvijas Neatkarības karā. 1914. gadā armijā kalpoja 420—460 latviešu virsnieku, no tiem vairāk par simt piederēja pie augstākās virsniecības — tiem bija ģenerāļa, pulkveža vai apakšpulkveža pakāpe.

Ceturtnā nodaļā veltīta grāmatas varoņu sociālajai portretēšanai, saistot to ar nacionālās piederības jautājumu. Bija virsnieki, kas saglabāja radniecīgas saites ar Latviju un aktīvi juta līdzī Baltijas provincēs notiekošajiem procesiem, un bija arī tādi, kuriem bez latviskās izcelsmes citu sakaru ar dzimteni vairs nebija. Jāsaprot, ka, turpinot pamatskolā sāktu, tā laika armijās no vienkārša lauku iedzīvotāja veidoja impēriskas nācijas patriotu.³ Krievija šajā jomā nebija izņēmums, pat baltvācu izcelsmes virsnieki izdevīguma dēļ nereti pārkrievojās, nevēloties palikt piederīgi pie kaut privileģēta, tomēr impērijas nomales slāņa. Līdzīgi rīkojās arī latviešu virsnieki, un to ietekmēja gan vēlme sociāli atdalīties, gan sadzīviski apstākļi — dienests un dzīvesvieta Iekšējā Krievijā, laulības ar savam slānim atbilstošu partneri u. c. Vienlaikus latviešu virsnieku vidū pastāvējusi arī pretēja tendence — saglabāt savu identitāti, iesaistīties nacionālās organizācijās, just līdzī norisēm dzimtenē.

Ērika Jēkabsona ilgi briedinātais darbs ir nozīmīgs gan Latvijas vēstures izpratnē, sniedzot papildu skaidrojumu par norisēm mūsu zemē pirms Pirmā pasaules kara, gan Eiropas norišu kontekstā, kur imperiālo armiju loma un t. s. maztautu nacionālās pašapziņas jautājumi aizvien ir izpētes fokusā. Un vēstures grāmatas mēdz būt arī katalizators citu pētījumu veikšanai. Jācer, ka šis izdevums mudinās jaunos vēsturniekus pievērsties «pusaizmirstajam» laikmetam, bez kura tomēr pilnībā nav izprotamas tās 20. gadsimta norises, kas atrodas uzmanības centrā mūsdienās. ■

¹ Laikmeta latviešu strādnieku sociālo portretējumu ir sniedzis Jānis Bērziņš, bet sieviešu — Vita Zelče. Jānis Bērziņš. *Latvijas rūpniecības strādnieku sociālais portrets. 1900—1914.* Rīga: LVIA, 2009; Vita Zelče. *Nezināmā: Latvijas sievietes 19. gadsimta otrajā pusē.* Rīga: Latvijas Arhīvistu biedrība, 2002.

² Eric Hobsbawm. *Age of Empires 1875—1914.* NY: Vintage Books, 1989. Pp. 305—307.

³ Turpat, pp. 304—305.

Kristīne Ilziņa

Divvalodīgā realitāte

Par lamāšanos krieviski vecmāmiņa bērniem muti izmazgāja ar veļas ziepēm

Kristīne Ilziņa literatūrā debīteja ar dzejoļu krājumu *Jukusi saulespuķe* (1995, Klāva Elsberga prēmija), sarakstījusi vairākas grāmatas bērniem, periodikā publicējusi īsprozu. Jaunākais darbs — stāstu krājums *ES Neliacināšu PRET jums* (2022).

Šis atmiņām piestūkētās pārdomas par divvalodību Latvijā un tās iespaidu uz mani un, domājams, arī daudziem citiem saņēmos uzrakstīt pagājušā gada Prozas lasījumiem. Jutu vajadzību par to izteikties.

Krievu valodu iemācījos vēl pirms skolas gaitu sākšanas — pagalmā, protams, jo mājās runājām latviski. Atceros pirmo atskārtu, ka krievu valodā ir ne tikai atšķirīgi vārdi, bet arī divaini burti, kurus izrunā citādi nekā latviešu valodā. Piemēram, *sj*. Mums bija sētnieks, mucīgi ducīgs onkulis ar brillēm un ūsām, smaidīgs un draudzīgs arī pret bērniem. Un tieši viņš man mācīja šo sarežģīto burtu. *Meņā zavut Vasjka*¹ — viņš nenoguris man stāstīja, un es centos atkārtot. Sanāca «vaska», un sētnieks smējās un atkal pacietīgi izrunāja jocīgi miksto *sj*. Mājās mēģināju šo skaņkopu atkārtot mammai, un — brīnumam! — mamma *sj* izrunāja tikpat miksti kā krievu sētnieks. Taču viņa man teica, lai labāk saku: Vasilījs, Vasiļij, viņa mācīja. Vasjka ir necienīgi, viņa piebilda.

Atceros pirmo reizi, kad konstatēju, ka spēju lasīt angļiski. Tas bija vairākas desmitgades vēlāk uz prāmja no Stokholmas uz Rīgu. Lielākā braucēju daļa jau pirms kuģa atiešanas bija mērenā pālī, un es, no kņadas vairīdamās, ieklidu veikaliņā. Nelielā stendā bija sakrautas mikstvētku grāmatas. Džē Kā Roulingas *Harry Potter and Philosopher's Stone* jau bija sācis uzvaras gājieni pasaulē, un, kaut nebiju angļu valodas zināšanā pārāk avancēta, pašķirstīju šo brīnumu. Un saprātu grāmatā rakstīto!

Sākumā lasīju tikai latviešu valodā, skaidra lieta. Abās drukās — gan vecajā, gan jaunajā. Lasīt krieviski iemācījos pēc tam, lai gan kirilicas bur-

tus apguvu apmēram tajā pašā laikā, kad latīņu un ģermāņu. Tādus lozungus kā *Mir, trud, mai* vai *Proletariji vseh stran, sojeđinaiķesj* vai veikalu izkārtnes, kur rakstīts *hleb* vai *parikmaherskaja*² arī apguvu vēl pirmsskolas vecumā.

Manā rīdzinieces bērnībā krievu valoda bija visur. Uz ielas, tirgū, veikalos, bērnudārzā, skolā, parkā. Darbiņā, kā sacīja mamma. Sētā, protams, kā nu bez tās. Rīga tāda nebija vienīgā. Arī Jelgava esot bijusi uz to pusi — atceros stāstu par bērnudārzu, kur mazi latviešu bērniņi liksmi dziedājuši: *mī iġo' i pojo' i tlažkami māšem*³

Arī televizorā, cik nu tas vispār rādīja, interesantākie raidījumi bija krievu valodā — gan *Spoķinīoi noči, mališi*, gan *Vgostjah u Skazki*, gan vēlāk *V mire životnih* un *Klub kinoputešestvenņikov*⁴. Pat nepamanīju, kā apmēram desmit gadu vecumā jau biju kļuvusi divvalodīga. Savu artavu pielika arī filmas un grāmatas. Par divvalodību nekad īpaši neaizdomājos, es vienkārši runāju, lasīju, skatījos un piedalījos. Vecenes, kuras uz latvisku uzrunu reaģēja ar *ja tvoi sobačij jazik ņe paņimaju*⁵, bija ikdienu, bet viņas mēs izmēdījām, atrejojot preti ar *vau vau* vai pat drīzāk *gav, gav*. Ne jau aiz nacionālām jūtām, vienkārši tāpēc, ka tolaik visur bija pieņemama zināma sadzīves agresija. Ja tevi kāds apsauca vai izmēdīja, aizrādīja vai norādīja, bija pilnīgi normāli atbildēt vismaz ar to pašu, bet vēlams — ar kaut ko vienu pakāpi stiprāku.

Rupjas lamas bija tikpat ikdienišķas kā smēķēšana darbavietas telpās. Goda vārds. Zinātniskā institūtā lamājās tikpat kreptīgi kā tirgū, un vecā anekdote «*Aļo, eto pračēčnaja? — Pračēčnaja hujačēčnaja! Eto Minišķerstvo kuļturi!*»⁶ tikai atspoguļoja ikdienu, spogulis pat nebija greizs. Turklāt mātesvārdus, kas bija ievazāti no varenplāsās, sadzīviskās sarunās izmantoja arī latvieši. Mūsu mājas bija no lamām brīvā zona, taču tas tika panākts ar laikmetam atbilstošām dramatiskām metodēm: pēc pāris aizrādījumiem vecmāmiņa mums visiem izmazgāja muti ar veļas ziepēm, pie viena kā skaldīt noskaldīdama, ka šo procedūru atkārtos ik reizi, kad kāds mājās atļausies krieviski lamāties.

Tā apgūvām valodas vairākslāņainību un tikām pie atziņas, ka dažādās kompānijās jālieto dažāda valoda. Gandrīz ikvienā kolektīvā bija kāds, kurš zināja gan anekdotes un pastāstus, gan panīņus, kuri atspoguļoja attiecīgā laika aktualitātes. Viņā labprāt klausījās, tā bija iespēja mazliet atpūtināties pēc stīvi oficiālās izteiksmes, kas ikvienā mājā un darbavietā iekļuva caur tālaika masu informācijas līdzekļiem. Neatstāstīšu jauko un rupjo aņuku par poručiku Rževski un avenu ievārijumu, bet te dzejolītis par Brežņevu: *Брови чѣрные, густые / Речи длинные, пустые. / Ордена в петлицах носит, / Звуки все не произносит. / Нет ни хлеба, ни конфет, / На хрена нам этот дед? / Он и маршал, и герой / Отгадайте, кто такой? / Кто даст правильный ответ, / Тот получит десять лет.*⁷

Latviešu vecāki raustīja plecus un smīnēja, jautādami — kas tur slikts, krievs taču nav nekāds lamuvārds

Nereti šādi «folkloristi» bija arī «klauvētāji», tādi katrā kolektīvā bija vismaz divi, ja ne trīs. Kad tas viss ir ikdienas dzīves sastāvdaļa, un — parastais cilvēks — nemaz neiedomājies par to, kā un kāpēc ir tā, kā ir. Tu dzīvo esošajos apstākļos un, ja temperaments atļauj, esi priecīgs un apmierināts. Tu runā divās valodās, mājās klusiņām lādi valdību, varbūt šad tad paklausies *Amerikas balsi* vai *Brīvo Eiropu*, bet ne pārāk bieži. Ja esi aktīvāks un darbīgāks, uz karjeru tendēts vai vienkārši nerimtīgs, tu kļūsti par komjaunieci un vēlāk iestājies partijā. Kādā? Nu, vienīgajā, protams. Partijas piederība zināmā mērā garantēja karjeras kāpumu.

Divvalodīgajā vidē bija pilnīgi normāli ne tikai darbabiedrus krievus, bet arī latviešus uzrunāt vārdā un tēvavārdā — pat tad, ja saruna risinājās latviešu valodā: Juri Eduardovič, Zenta Karlovna... Jā. Tātad divvalodība zināmā mērā mainīja arī latviešu valodu. Šajā vidē ierakstījās arī disidenti, pat paši nacionālāk noskaņotie elementi perfekti pārvaldīja krievu valodu. Arī «samizdats» lielā mērā ienācās tikai krieviski. Latviešu valodā šādi izdevumi bija retums, lielākoties pirms Otrā pasaules kara iznākušās grāmatas.

Taču sadzīvē — ģimenē, draugu lokā, savējo vidē — sarunas notika tikai un vienīgi latviešu valodā. «Sieriski» runāt ar savējiem bija nestils. Latviešu bērni un pusaudži sētā varēja runāt krieviski, ja bija vajadzība, taču ne savā starpā. Manos pusaudža gados jau modē bija teiciens: kas maizīti par hļebu sauc, no Latvijas lai projām brauc, vai arī «sludinājums — pārku krievu dzinēju, vēlams tādu, kas aizdzen pāri Zilupei».

Attiecības ar krieviski runājošajiem arī veidojās dažādi. Reiz pionieru nometnē 9–10 gadu vecumā iegrīmu diskusijā par valodas jautājumu. Olga apgalvoja, ka latviešu valodu nemācīsies, jo latvieši ir izmirstoša nācija un nav jēgas apgūt valodu, kurā runā tikai kāds pusotrs miljons cilvēku. Es oponentu: tad tu nekad neuzzināsi, ko viņi patiesībā par tevi domā! Olgu tas nebiedēja, viņa pasmējās un sacīja: kamēr mēs abas izaugsim, varbūt latvieši jau būs izmiruši pavisam. Teicu, ka es taču esmu ar viņu vienā vecumā un negrāsmos izmirt pirms viņas. Nu labi, piekrita Olga. Tomēr viņa labāk mācīšoties angļu valodu. Un ieteica to darīt arī man.

Angļu valodas vietā es gan ķēros pie sera Artura Konana-Doila grāmatu lasīšanas krievu valodā, iepazīstot ne tikai Šerloka Holmsa piedzīvojumus, bet arī uzzinot par galda kalniem Venecuēlā, tiem pašiem, kurus manā bērnībā (kā vēlāk uzzināju) apsaimniekoja ne tikai indiāņi, bet arī latvietis Aleksandrs Laime, no Griņkalna apkaimes cēlies dēkainis. Ar krievu valodu viss bija skaidri un vienkārši.

Ne tik vienkārši bija ar valsti. Vēl šodien mani satricē toreizējā sporta fanu kultūra — jo tā rādīja latviešu sabiedrības iekšējo noskaņojumu spilgtāk nekā jēlka cits. Lai gan PSRS hokeja ko-

mandā spēlēja mūsu pašu Helmut Balderis, reizēs, kad pasaules čempionātā komanda spēlēja ar ASV vai Kanādu, latviešu ģimenēs sajūsmas auri skanēja brīžos, kad ripa lidoja... «mūsu» vārtos.

Sadzīvē liela daļa latviešu un krievu pretnostatījās — tālāk par sliekšni daudzās ģimenēs ielaisti netika. Atceros atgadījumu mūsu daudzvalodīgajā sētā. Pie latviešu bērnu vecākiem vērsās jaunatbraucēju papus, kurš bija makten sašutis, ka sētas spēlēs viņa dēlam apkārt lēkājuši mazie latvietiņi un skandējuši: krievs, krievs, tu esi tievs! Latviešu vecāki raustīja plecus un smīnēja, jautādami — kas tur slikts, krievs taču nav nekāds lamuvārds. Un tajā pašā laikā «krievs» bija gan ja ne gluži lamuvārds, tad tomēr nejauku vai nelegitīmu darbību iemiesojums. «Kas tā slauka istabu, kā tāda krievene!» vai «spļaudās kā krievs», «bļautās kā krievi svētdienā» — tā mēs runājām, un var jau būt, ka tā bija zināma pretošanās visur esošajam krieviskumam, nevis savējā attieksme pret svešo, pret ienācēju.

Un reiz, kad krievu valodas skolotāja atkal stundā sāka runāt par «mūsu mazo dzimteni Latviju» un mūsu «lielo dzimteni Krieviju», piecēlās trakais Aivis un sāka skandēt: «Es nesaprotu tos, kam patīk pļāpāt / Par lielo un par mazo dzimteni. / Kas tā var runāt, tam to nav nevienas, / Ne lielu nav, ne arī maziņu, / Tas sevi neciena un citus nevar cienīt, — / Ne svešnieku, ne arī paziņu!»⁸ Klase aplaudēja, skolotājai vaigos iemetās pleķi, ar to arī beidzās.

Latvijas krievi pašlaik ir lielākoties klusi un draudzīgi vai vismaz klusi. Man ir maz krieviski runājošu paziņu, tomēr daži ir. Redzu, ka viņi šobrīd cieš. Tomēr citādi nekā mēs, viņu ciešanām ir cits cēlonis. Uzņēmums, kura īpašnieki ir latviešu valodā labi runājoši krievi, pēc kara sākuma trīs dienas nereaģēja nekā. Un tad mājaslapā ielika saukli: «Mēs esam par mieru Ukrainā!»

Ar Latvijā dzimušu krievu, autobraukšanas instruktoru, šovasar kopā pavadījām diezgan daudz stundas, viņš lepojās, ka cēlies no vec ticībniekiem un viņa ģimene Latvijas teritorijā dzīvo jau vairāk nekā 200 gadu. Latviešu valodu mācēja vāji. Tas gan netraucēja diezgan jēdzīgi mācīt braukt un pat (bez manas ierosmes) jokat par krievu un latviešu tēmu. Līdz kādudien viņš pēkšņi zaudēja savaldību, un sekoja vismaz 15 minūšu tirāde no sērijas: «Ko jūs, latvieši, iedomājaties, ko lecaties, gribat, lai tie krievi tiešām atnāk un jūs visus atšauj, tāpat kā ukraiņus? Tā notiks, un tā jums visiem vajadzēs, ko lienat pakaļā amerikāņiem un pagriežat muguru valstij, kas jūs gadu desmitiem atbalstīja, kas cēla jūsu ekonomiku, būvēja rūpnīcas, ceļus un transportu, kas par velti mācīja jūsu bērnus, kas jums uzticējās... Bet jūs tai neskaitāmas reizes esat spļāvuši sejā, kaut vai tagad, tos pieminekļus nojaucot, zāļu instrukcijas tikai latviski drukājot, «ukriem» palīdzot.» Mūsu ceļi šķīrās.

Vēl ar krieviem mani saista dzīvnieki. Pirmajā

Savas valodas viņi ir pazaudējuši, nav par tām cīnījušies un nesaprot, kāpēc to darām mēs

adventē nomira mana sunene. Maziņa, īgna rakstura un ērmīga paskata — viņa bija kopā ar mani 16 gadus. Mēs sastapāmies vilcienā Maskava—Rīga, kura kupejā Uksa veica tālo ceļojumu no Lūberciem uz Rīgu.

Augusti milzīgā suņu kopienā, mazulīte ar visu savu siksūņu sirdi bija vienlaikus aizcietusies pēc sava un tikai sava cilvēka un tikpat ļoti baidījās no visas pasaules. Viņa bija kā bērns no mūždien darbā aizņemtu vecāku karjeristu ģimenes, kurš pēkšņi ienācis ciemos pie klasesbiedra, kura mājās viss ir citādi, un jūtas pilnīgi pārsteigts: par omulīgas omes gatavotām gardām pusdienām un gludinātas gultasveļas; par to, ka viesim jau koridorā pasniedz ērtas, pilnīgi jaunas čības ar vārdiem — šis mūsu mājās būs tavējās; kur pusdienu galds ir aplāts ar galdautu un dažādiem ēdieniem ir attiecīgie galda piederumi; kur puikas pusdieno, bet ome tikmēr izcep cepumus ar šokolādes gabaliņiem, un atteikties nav spēka, jo smaržo visa apkaime.

Ar draugiem gan izrādījās sarežģīti. Vēl vakar mēs bijām draudzenes, smējāmies par jokiem un kopā ceļojām. Esam pat pie vienas plīts gatavojušas pusdienas. Četrrocīgi. Nesastridoties un netraucējot viena otram. Bet vakar pēkšņi atcerējās, ka neesam sastapušās jau gadus trīs vai četrus. Pēdējo gadu neesam pat sūtījušas viena otrai dzimšanas dienas apsveikumus. Bet savulaik kādā svešzemes viesnīcā abas līdzjūtīgi klausījāmies, kā murgos svaidās un auro izbijis krievu (var čečenu) karavīrs un viņa sieva (varbūt draudzene, mīļākā) visu nakti skaļi skaita pareizticīgo lūgšanas.

Tomēr jāatzīst, esmu no tiem, kas ārzemēs no krieviski runājošajiem parasti turas pa gabalu, jo nejūtu viņus kā savējos. Lielākoties man viņi ir skaļi un neaudzināti svešie, tikpat netikami kā čurājošie britu puisēni. Turklāt es saprotu ik vārdu, ko viņi saka.

Tagad, kad Latvijā uzņemti krieviski runājoši ukraiņu bēgļi un krieviski runājoši bēgļi arī no Krievijas, vairs isti nav skaidrs, ko esam un ko neesam gatavi viņu rīcībā pieņemt. Ja krievu aktrise vēlas dzīvot Latvijā un darboties latviešu teātrī, lai būtu. Pat tad, ja viņa reiz skandējusi: *Krim naš*. Ja šī pati aktrise kļūst par balvas laureāti, tad vismaz daļa no mums vēlas atbildi uz jautājumu: par ko? Par to, ka aizbēga un tagad saka: *Krim vaš*? Un kam isti viņa to Krimu ir gatava atdot — viņiem Krievijā vai viņiem Ukrainā? Pat tad, ja viņa to saka skaidrā latviešu mēlē.

Kā godināsim ukraiņu aktierus, rakstniekus un māksliniekus, kas guļ svaigi izraktos brāļu kapos, cieš Krievijas gūstā, ārstē spīdzināšanās sadragātus ceļgalus karalauka hospitālī vai tīra tualetes kādā Kipras vai Spānijas kūrortā? Viņi pirms kara nebija sapirkuši mazus, jaukus namiņus Amatiem. Viņi palika savā zemē vai devās bēgļu gaitās, nonākot kur nu kurais.

Viss nav tik viennozīmīgi, saka tie, kas jopro-

jām ir Krievijas ietekmes zonā. Viss nav tik viennozīmīgi, saka rietumeiropieši, kuru dzīvokļus vēl kara ziemā silda Krievijas gāze. Viss nav tik viennozīmīgi, skan arī Latvijā, un tomēr spējam atcelt valsts finansētu krievu valodas mācīšanu visās valsts un pašvaldību skolās. Viss nav tik viennozīmīgi, saka kāds patvērumu guvušais un bēdājas par to, ka frontē iet bojā iebrocēji. Viss nav tik viennozīmīgi, varbūt tas lietutiņš ir dieva rasa, ne čuras, sakām mēs, acis un ausis izslaucdami.

Mana dzimtā valoda ir latviešu. Manas zemes un valsts valoda ir latviešu. Tajā būs jārunā arī tiem, kas vēlas pie mums patverties. Taču ko tad, ja viņu domās mēs joprojām piederam Krievijai? Ne tikai tāpēc, ka liela tagadējo paaudžu daļa vēl prot krievu valodu un spēj saprast viņu sacīto. Ne tikai tāpēc, ka savas valodas viņi ir pazaudējuši, nav par tām cīnījušies un nesaprot, kāpēc to darām mēs. Tāpēc, ka viņu domās Krievija joprojām ir bezgalplaša un varena Māte, kuru viņi mīl, bijā un pēc kuras labvēlības ilgojas. Un uzskata, ka arī mums ir jājūtas tāpat.

Bet manas Mātes valoda ir latviešu. Un, pat lieliski pārvaldot krievu valodu, es neklūstu par krievieti. Pieļauju, ka līdzīgs process — tikai apgrieztā kārtā — notiek arī ar tiem, kuri mājās un ģimenē runā krieviski. ■

¹ Mani sauc Vasjka — no krievu val.

² «Miers, maijs, darbs», «Visu zemju proletārieši — savienojieties!», «maize», «frizētava» — no krievu val.

³ Mēs ejam un dziedam, un ar karodziņiem mājām — no krievu val.

⁴ *Arlabunakti, mazuļi, Cimos pie Pasakas, Dzīvnieku pasaulē un Kinoceļotāju klubs*.

⁵ Es tavu suņa valodu nesaprotu — no krievu val.

⁶ «Hallo, vai veļas mazgātava?» — «Ha, nekāda mazga-šmazga! Te ir Kultūras ministrija!» — no krievu val.

⁷ Uzacis tam biezas, mellas, Runas garumgaras velkas, Ordeņu tam pilna krūts, Runas sakot, smagi šļupst.

Trūkst gan konfekšu, gan maizes, Večuks sagādā vien raizes, Maršals viņš un varonis, Kurš tā vārdu pasacīs?

Pareizi kurš atbildēs, Desmit gadus atsēdēs. (No krievu val.)

⁸ Ojārs Vācietis.

Laimute Balode

No kurienes rodas vārdi?

Daļa tiek darināta no personvārdiem un vietvārdiem

Laimute Balode — baltu valodniece, filoloģijas doktore, asociētā profesore. Galvenā pētniecības joma ir baltu onomastika, publicējusi vairāk nekā 230 rakstu par baltu toponīmiem un antroponīmiem. Latviešu valodas institūtā strādā pie daudzsējumu Latvijas vietvārdu vārdnīcas. Ilggadēja Latvijas Universitātes Lituānistikas centra vadītāja, viena no *Lietuviešu-latviešu vārdnīcas* (1995) autorēm. 25 gadus vadījusi baltistikas studijas Helsinku Universitātē Somijā.

Diezin vai ikdienā bieži aizdomājamies, no kurienes ir radušies latviešu valodā jau ierastie vārdi «asfalts» un «konjaks». Šie vārdi ir aizguvumi no citām valodām, bet valodniecībā tiek klasificēti kā eponīmi — lietu, priekšmetu un parādību nosaukumi, kas radušies no personvārdiem vai vietvārdiem. Šajā īsajā apcerē ielūkošos galvenokārt dažās latviešu valodas *Eponīmu vārdnīcas* (2012) lappusēs, kurās apkopoti vairāk nekā 900 šāda tipa vārdi. Daudzus no tiem pazīst arī citās valodās, tāpēc šoreiz latviešu valodas aplūkojumā nav iespējams apiet valodu kontaktu noteiktos internacionālistus.

Dažu eponīmu izcelsme ir zināma arī plašākā sabiedrībā. Piemēram, daudzi zina, ka vārds «giljotīna» radies Lielās franču revolūcijas laikā pēc franču ārsta Žozefa Giljotēna (*Joseph Guillotin*, 1738–1814) ieteikuma, saksofons nosaukts šā instrumenta izgudrotāja beļģa Ādolfā Saksā (*Adolphe Sax*, 1814–1894) vārdā, bet vārda «kazanova» pamatā ir itāļu piedzīvojumu meklētāja, afērista Džakomo Džirolamo Kazanovas (*Giacomo Girolamo Casanova de Seingalt*, 1725–1798) vārds. Tomēr šādu vārdu virtene ir garu garā. Tikai retajam ienāk prātā, ka pat latviešu vārda «karalis» pamatā, iespējams, ir personvārds: tas varētu būt aizguvums no lietuviešiem (*karalius*), kas savukārt aizgūts no baltkrieviem (*король*) vai poļiem (*król*). Šo vārdu pamatā acimredzot ir franku valdnieka Kārļa Lielā 8. gadsimtā latinizētais vārds *Carolus Magnus*. Tāpat noteikti nav daudz latviešu, kas, lietodami uzmācīga sensāciju fotogrāfa nosaukumu «paparaci», atcerētos vārda izcelsmi: tas iedzīvojies no itāļu fotogrāfa *Paparazzo* — tēls ar šādu vārdu redzams Federiko Fellīni filmā *Saldā dzīve* (1960).

Plaši lietoti eponīmi ir darināti no antīkajām — latīņu un sengrieķu — valodām. Vārda «atlants» pamatā ir grieķu mitoloģiskais tēls Atlāss (ģenitīva formā: *Atlantos*), kas uz pleciem turēja debesis un

zemeslodi; kopš 16. gadsimta tā tiek dēvēta karšu grāmata. Vārds «fauna» ir saistīts ar romiešu meža un lauku dievu Faunu, turpreti flora — ar romiešu ziedoņa un pavasara dievieti Floru, fortūna — ar seno romiešu laimes, likteņa un veiksmes dievieti Fortūnu, higiēna — ar romiešu veselības dievieti Higiēnu (*Hygieia*), hipnoze — ar sengrieķu mitoloģijas tēlu, miega dievu Hipnosu (*Hypnos*), iriss — ar sengrieķu mitoloģiskās varavīksnes personifikāciju *Iris*, panika — ar sengrieķu meža dievu Pānu (*Pan*); vulkāns — ar romiešu mitoloģisko dievu, apslēptās uguns dievību *Vulcanus* (lat.). Arī liela daļa no pašreizējo mēnešu nosaukumiem — janvāris, marts, aprīlis, maijs, jūnijs, jūlijs, augusts — veidoti no sengrieķu un romiešu dievību vai valdnieku vārdiem.

No vairāku citu valodu personvārdiem ir darināti nozaru termini, piemēram, vārds «algoritms» — no viduslaiku persiešu matemātiķa Al Horezmī vārda latīniskās formas *Algorithmi*; asfalts — iespējams, no bavāriešu zemes īpašnieka Leopolda fon Asfalta (*Leopold von Asphalt*, 1802–1880) uzvārda, kas licis savas zemes ceļus pārklāt ar īpašu segumu. Vārds «boikots» ir saistāms ar īru muižas agentu Čārlzu Boikotu (*Charles Boycott*), pret kuru šī taktika tika izmantota 1880. gadā. Savukārt cepelīns ir ne tikai dirižablis, bet arī lietuviešu nacionālais ēdiens: lielas, parasti ar maltu gaļu pildītas kartupeļu klimpas, kuru forma atgādina cepelīnu. Vārds radies no vācu ģenerāļa un aeronautikas celmlauža grāfa Cepelīna (*Ferdinand Adolf August Heinrich Graf von Zeppelin*, 1838–1917) uzvārda. Vārds «decibels» radies no amerikāņu izgudrotāja Bela (*Alexander Graham Bell*, 1847–1922) uzvārda; dizelis — no vācu izgudrotāja Dīzela (*Rudolf Diesel*, 1858–1913) uzvārda; dolomīts — no franču ģeologa Deoda de Dolomjē (*Deodat de Dolomieu*) personvārda. Vārds «nikotīns» ir saistīts ar franču diplomātu Žaku Nikotu (*Jacques Nicot*, 1530–1600), kurš 1561. gadā sūtīja tabakas sēklas no Brazīlijas uz Franciju un ieteica augu izmantot medicīnā. Franču saknes ir arī vārdam «žakete» — tas cēlies no franču *jaquette* ('zemnieka mēteliš'); zemniekus mēdza uzrunāt vispārinātā vārdā Žaks (*Jacques*). Lidzīga ir arī vārda «žiletē» pagātne — tā saistīta ar žiletē izgudrotāju un ražotāju amerikāni Kingu Kempu Džiletu (*King Camp Gillette*, 1855–1932).

Ikviens jau skolas solā ir pazīstams ar fizikas terminiem, kas darināti no zinātnieku izgudrotāju vārdiem, piemēram, ampērs, džouls, volts. Tas pats sakāms arī par daudzu ķīmisko elementu nosaukumiem: vārdā «hēlijs» jaušama atsauce uz sengrieķu mitoloģijas saules dievu Hēliju (*Hēlios*); kadmijs — leģendāro Tēbu pilsētas dibinātāju Kadmu (*Kadmos*); kirijs — Mariju Sklodovsku-Kiri (*Marie Skłodowska-Curie*), kas bija viena no rādīja atklājējām; arī kirija simbols Cm veidots no šīs zinātnieces iniciāļiem. Vārds «nilsborijs» ir saliktenis, kas veidots no dāņu fiziķa, Nobela prēmijas laureāta Nīlsa Bora (*Niels Bohr*, 1885–1962) vārda

Mārpuķītes, mārābols, jāņuzāles, vecjāņzāle, mārtiņrozēs, miķelītes, pēterenes, pēterpogas

Žurnāls *Domuzīme* turpina latviešu valodai veltītu publikāciju sēriju, ko gan tiešos, gan netiešos veidos rosinājis izcilā valodnieka Jāņa Endzelīna (1873–1961) 150. jubilejas gads. Valodnieka dzimšanas diena — 22. februāris — ir iekļauta UNESCO svinamo dienu kalendārā.

un uzvārda. Izgudrotāju vārdi nereti tiek iemūžināti arī lidmašīnu vārdos (boings, fokers) un ieroču nosaukumos (kolts, mauzeris, nagans). Daudzus starptautiski pazīstamus eponīmus izmanto medicīnā (daltonisms, pārkinsonisms, salmonella), kā arī faunas (dobermanis, kollijs) un floras (begonija, dālija, frēzija) terminoloģijā.

Īpaši jāizceļ mūsu nacionālie eponīmi, kas ir nevis aizgūti no citām tautām, bet gan veidojušies latviešu valodā. Tādi ir vairāki puķu nosaukumi, kuru pamatā ir personvārdi, piemēram, ancīši, ilzītes, mārpuķītes, mārābols, jāņuzāles, vecjāņzāle, mārtiņrozēs, miķelītes, pēterenes, pēterpogas. Pie nacionālajiem eponīmiem var minēt arī tādus vārdus kā jāņogas, jurģi, no latviešu daiļliteratūras tēlu personvārdiem patapinātos vārdus «antiņš», «kangars», «sprīdītis», sarunvalodā izmantotos sugas vārdus «ulmaņlaiki» un nu jau izzudušās naudas vienības repšēni jeb repšiki. Padomju okupācijas gados plaši izmantoti eponīmi bija «ļeņinisms», «timurieši», «mičurinieši», «stahanovieši», kas tagad kļuvuši par historismiem — noteikta laika vēsturi raksturojošiem, bet vairs nelietojamiem vārdiem.

Bieži sākotnējā saikne ar personu un personvārdu laika gaitā ir zudusi — vārdi ir kļuvuši par pilntiesīgiem sugas vārdiem un tiek rakstīti ar mazo sākumburtu. Tomēr dažreiz šī saikne vēl dzīva, un eponīms tiek rakstīts ar lielo sākumburtu, piemēram, Braila raksts (tiesa gan, mēdz rakstīt arī ar mazo burtu: braila raksts), termina pamatā punktveidīgu raksta formu neredzīgajiem izgudrotāja vārds — franču pedagogs un mūziķis Luijs Brails (*Louis Braille*, 1809–1852), kas kopš triju gadu vecuma bijis neredzīgs.

Nedaudz mazāks skaits eponīmu ir radušies no vietvārdiem, piemēram, minerāls ahāts tika atrasts un joprojām ir atrodams pie Ahates (*Achates*) upes Sicīlijā; «alpīnists» un «alpīnisms» ir vārdi, kas sākotnēji bija saistīti ar Alpu kalnu nosaukumu. Vārds «angora» — dzija vai audums no garvilnas kazas vai truša vilnas — nāk no Turcijas galvaspilsētas Ankaras, ko agrāk dēvēja par Angoru. Putna fazāna vārds cēlies no upes Fasīdas (*Phasis*) nosaukuma Kolhīdā (mūsdienu Gruzijā); geto — no *Ghetto* salas nosaukuma Venēcijā, kur 16.–18. gadsimtā tika nometināti ebreji. Savukārt vārds «maratons» aizgūts no Maratonas pilsētas nosaukuma Grieķijā, kur 490. gadā pirms Kristus grieķi pēc uzvaras pār persiešiem nosūtīja uz Atēnām ziņnesi Feidipīdu, kurš bez apstājas esot noskrējis visu ceļu — aptuveni 40 kilometru, lai pavēstītu par uzvaru, tūlīt pēc tam saļimdams spēku izsikumā.

Arī vairāku augu nosaukumu pamatā ir vietas nosaukums. Vārdā «apelsīns» otrais komponents ir saistīts ar Ķīnas apzīmējumu vēlinajā latīņu valodā (*Sina*). Piemēram, holandiešu valodā *appelsien* nozīmē 'Ķīnas ābols'. Vārda «kafija» izcelsme, iespējams, ir saistīta ar Kahves pilsētu Turcijā, tomēr saskaņā ar citu versiju vārdā rodama atsauce uz Kafas reģionu Etiopijā, kur šo augu sāka kultivēt.

Vārdā «kastāņa» pazīstams Mazāzijas pilsētas Kastanas nosaukums.

Īpaši daudz ūdeņu un dzērienu nosaukumi radušies tieši no vietvārdiem, piemēram, armanjaks jeb armanjaks — stiprs alkoholisks dzēriens, kas izplatījies no Francijas provinces Armanjaks (*Armagnac*); brī — deserta siera šķirne, kuras nosaukums nāk no vietvārda Brī (*Brie*), vēsturiska reģiona Francijas ziemeļos; konjaks — stiprs alkoholisks dzēriens, kas pazīstams Konjakas apvidū (*Cognac*) Francijā; plombīrs — gardums, kura nosaukums aizgūts no Francijas pilsētas Plombjērlēzbēnas (*Plombières-les-Bains*), kur ar šo saldējumu 1858. gadā cienāts Napoleons III; portvīns — deserta vīns, kas padarīja slavenu Portugāles pilsētu Portu; tekila — meksikāņu nacionālais dzēriens, kura nosaukums saistīts ar Tekilas (*Tequila*) pilsētas vārdu Meksikas rietumos, kur atrodas lielākās tekilas ražotnes.

Raksturīgi, ka vairāku deju nosaukumi darināti tieši no vietvārdiem: čarlstons — no ASV Dienvidkarolīnas štata pilsētas Čarlstonas (*Charlestown*) nosaukuma; habanera — kubiešu tautas dejas, kas populāra arī Spānijā, bet nosaukta pēc Havannas (spāņu valodā *Habana*) vārda; krakovjaks — poļu tautas dejas, kas nosaukta Krakovas vārdā; mazurka — cita poļu tautas dejas, kas nākusi no Mazūrijas apvidus un kļuvusi par Eiropas balles deju.

Pie nacionālajiem eponīmiem, kas darināti no vietvārdiem, var minēt arī naudas vienības nosaukumu «lats», kas, protams, darināts no Latvijas vārda. Celtniecībā joprojām plaši lieto terminu «riģipsis» (to bieži nepareizi saīsina par «riģipsi»; zināma arī forma «reģipsis»), kas radies no Rīgas vārda: 1938. gadā *Rīgas Ģipsis* sāka ražot ģipskartona loksnes. Rīgas vārds ir noslēpies arī zāļu preparāta nosaukumā *Rigvir* ('Rīgas vīruss'); šīs zāles patentētas salīdzinoši nesen — 2002. gadā. Tikai sarunvalodā izmanto eponīmus, kas radušies no vietvārdiem, piemēram, bairītis ir alus šķirne no Bavārijas zemes (*Bayern*) Vācijā.

Tomēr ir vairāki samērā neskaidri eponīmi, kas varētu būt radušies gan no personvārdiem, gan no vietvārdiem, piemēram, lazarete — pēc svētā Lācara (*Lazarus*) vārda, kas bijis spītāligo un trūcīgo aizbildnis, vai pēc *Lazaretto Vecchio* salas nosaukuma (Venēcijā), kur no 15. gadsimta tika nometināti lepras slimnieki; marcipāns — vārds, kas veidots pēc Martabanas pilsētas (Mjanmas dienvidos) nosaukuma, bet varbūt tas tomēr saistīts ar personvārdu, no latīņu *Marci panis* jeb 'Sv. Marka maize'.

Valodas pētījumi ir daudzšķautņaini. Līdzās tradicionālajām nozarēm pastāv arī onomastika, kas ir samērā jauna robežzinātne un pēta īpašvārdus, kā arī no tiem veidotos eponīmus. Taču svarīgi piebilst, ka vārdu izcelsmi var noskaidrot ne tikai valodnieki, bet ikviens, kurš vēlas paplašināt zināšanu horizontu, labāk izprast latviešu valodas vārdu būtību un padarīt dzīvi krāšņāku. Un aizrautīgiem pētījumiem lieti var noderēt arī eponīmi un to vārdnīcas. ■

Pauls Daija

Andreja Bergmaņa leģenda

Jaunlatviešu kustība neradās tukšā vietā

Pauls Daija ir *Dr. philol.*, Latvijas Nacionālās bibliotēkas vadošais pētnieks. Grāmatu *Apgaismība un kultūrpārnesē (2013)* un *Literary History and Popular Enlightenment in Latvian Culture (2017)* autors. Pēta vācbaltiešu kultūras vēsturi un apgaismības laikmeta latviešu grāmatniecību.

Iespaidis, ka mūsu kultūru līdz pat jaunlatviešu laikmetam veidojuši tikai vācbaltieši, ir maldinošs, tāpēc nevajadzētu piemirst latviešu intelektuāļus, kuri 19. gadsimta pirmajā pusē darbojušies līdztekus vācbaltiešu mācītājiem. Vēl aizvien ir vērts atcerēties neparasto paudzi, kas dažkārt apzīmēta kā «veclatvieši» vai «protointeligence» (Andrejs Plakans). Jānis Ruģēns, Ansis Leitāns, Ernsts Dinsbergs, Ansis Līventāls ir pazīstamākie vārdi, kuri pieminēti un komentēti arī latviešu literatūras vēstures pētījumos. Taču līdzās viņiem ēnā palikuši daudzi citi. Andrejs Bergmanis (1810–1869) — latviešu skolotājs, kurš izglītību ieguva Austrumprūsijā — ir viens no tiem.

Pārlapojot laikrakstā *Latviešu Avīzes* publicētās Bergmaņa vēstules no svešuma un ceļojuma aprakstus, skatam paveras tiem laikiem neparasts, pat sensacionāls dzīves gājums un ieskats ikdienas dzīves vēsturē. Kā viņam veltītajā grāmatā *Tautskolas lidumnieki Kurzemē* 1933. gadā rakstīja Ludis Bērziņš, Bergmaņa darba «nozīme pastāv īpaši tai apstākļi, ka viņš stāv rindas pirmgalā līdzīgiem strādniekiem».¹ Un Aija Taimiņa Garlibam Merķelim veltītās 2019. gada izstādes katalogā trāpīgi piebilst — Bergmanis ir «pirmais skolotājs latvietis, kas pēc studijām ārzemēs atgriezies mājās, lai strādātu savu tautiešu labā».²

Katrs ceļš sākas ar pirmajiem soļiem — atgrie-

šanās pie tiem ļauj apjaust, cik samezglota, pret-runīga un vienlaikus intriģējoša ir bijusi pašu latviešu veidotās kultūras sākotne. Un šī apjaušana palīdz piešķirt kritisku dimensiju arī šodienas diskusijām par kultūru un identitāti.

No dzimtcilvēka par inteligentu

Kurzemes ļaužu dzīve 19. gadsimta pirmajā pusē noritēja provinciāla miera un ikdienības gaisotnē, ko sašūpoja vienīgi islaicīgais Napoleona karaspēka iebrukums 1812. gadā un dzimtbūšanas atcelšana 1817. gadā. Šo notikumu radītā viļņošanās bija jūtama gan Kurzemes sētās, gan muižās, tomēr visumā neskāra laikabiedru ierasto dzīves ritējumu: kārtu sabiedrības noteiktās attiecības starp dažādiem iedzīvotāju slāņiem turpināja pastāvēt bez īpašām izmaiņām.

Dienvidkurzemē, Cīravas pagasta Kalnenieku saimnieka ģimenē dzimušo Andreju jau agri ievēroja Cīravas mācītājs Johans Kristofs Volters, kurš viņu kā bērnu pieņēma pie sevis mājniecībā. Bergmanis iemācījās ne tikai lasīt, rakstīt, rēķināt un dziedāt, bet apguva arī vācu valodu. Līdzās tam viņš guva iemaņas arī dārznieka, galdnieka, vērējamo ratiņu darinātāja amatā. Šis prasmes viņam pavēra ne tikai plašas karjeras iespējas laukos, bet arī, kā teica Volters, perspektīvas kļūt par vācieti, tomēr pret to Bergmanis palika vienaldzīgs. Voltera mentora loma Bergmaņa izaugsmē bija nozīmīga, un zināmā mērā to pat var saukt par savdabīgu eksperimentu: kā saka Ludis Bērziņš, Volters «gribējis pierādīt, ka no dzimtcilvēka var iztaisīt arī inteligentu».³

Bergmanim bija 21 gads, kad viņš 1831. gadā atstāja dzimto Kurzemi un devās studēt uz Deksenes skolotāju semināru Austrumprūsijā. Ar Voltera gādību laikrakstā *Latviešu Avīzes* turpinājumos tika publicētas Bergmaņa vēstules mācītājam, radiem, draugiem un atbalstītājiem. Šīs vēstules ir aizraujošs laikmeta dokuments. Tas atklāj 19. gadsimta pirmās puses latvieša iekšējo pasauli, izjūtas svešumā, garīgo pieredzi, kura saistīta ar pacelšanos augstāk par savu sociālo kārtu. Vēstules uz mājām Bergmanis rakstīja latviski (tiesa, neiztiekot bez vācu terminiem), lai neaizmirstu dzimto valodu. Talantīgā jaunieša izraušanās no likteņa, kura aprises bija iezīmējusi piedzimšana zemnieku ģimenē, tāpat muižniecības un garīdzniecības sniegtais materiālais un morālais atbalsts bija signāls, kas pieteica pārmaiņas. Bergmanis, protams, nebija vienīgais latvietis, kas 19. gadsimta sākumā guva augstāku izglītību. Taču viņš piederēja pie tiem, kas negāja pārvācošanās ceļu, un te atkal sava loma bija Volteram — pārvācošanas pretiniekam.

Mācības Deksenes seminārā

Tie, kas šodien vēlas doties uz Dekseni, nokļūs Furmanovā Kaļiņingradas apgabālā, un tikai Bergmaņa vēstules ļauj iztēloties spriego garīgo atmosfēru, kas kādreiz valdīja šajā no Kēnigsber-

Tie nav vienkārši ceļotāja pieredzējumi svešā zemē; tā ir latviešu zemnieka pirmā iepazīšanās ar plašāku pasauli

gas netālajā ciematā. Tās saista uzmanību vispirms ar liecībām par augstajiem standartiem skolotāju seminārā un izglītības universālo ievirzi. Šeit Bergmanis apguva ne tikai plašu mācību priekšmetu klāstu, bet arī mācīšanās un darba ētiku, kas radīja viņā zināmu elitārisma apziņu – Bergmanis redzēja sevi nākotnē ne tikai kā zemnieku bērnu skolotāju, bet kā visas tautas audzinātāju.

Nedēļas mācību laiks aptvēra 52 stundas, kas regulāri ievilkās līdz 10 stundām dienā. Nereti neatlika laika pat maltītei. Pārējais laiks tika pavadīts, rakstot, mācoties no galvas tekstus un melodijas. Ja varam ticēt Bergmanim, viņš strauji izvirzījās audzēkņu priekšgalā, it īpaši matemātikā un priekšlasišanā. Tāpat viņš guva panākumus klavierspēlē un dziedāšanā, pateicoties savai labajai balsij. Tam pievienojās kaligrāfija un zīmēšana.

Turklāt viņš nodevās arī amatnieka darbam, salabojot skolas pulksteni, pie kura jau divi meistari nebija guvuši sekmes. Starp citiem audzēkņiem viņš modās visagrāk, lai atrastu laiku vēstuli rakstīšanai uz mājām, savukārt brīvās stundas vakaros izmantoja vientuļās pastaigās, kuru laikā nodevās sapņiem par dzimteni un refleksijai par vientuļību: «Ikviens grib manu sirdi izprovēt, manu prātu izdibināt, mani dabūt pazīt, tomēr neviens savu sirdi man neatslēdz.» Īpaši intensīvu Bergmaņa ikdienu padarīja apstākļi, ka viņam – acimredzot ierobežotā finansiālā atbalsta dēļ – bija jānoslēdz mācību kurss pusotra gada laikā, kamēr citu audzēkņu mācību programma aptvēra 2–4 gadus ilgu laiku posmu.

Liela nozīme Bergmaņa vēstulēs ir prūšu teologam un pedagogam, racionālistam un brīvdomātājam Gustavam Frīdriham Dinteram. Tieši Voltera sakaru dēļ ar Dinteru Bergmanis guva iespēju studēt Deksenes seminārā. Aprakstot savu pirmo sastapšanos ar Dinteru Kēnigsbergā, Bergmanis ir pārsteigts par vecpuiša, skolu un konsistorijas padomnieka pieticību un vienkāršību. Šajā tikšanās reizē Dinters savā darbistabā pie papīriem noklāta galda ieturēja askētisku maltīti bez salvetes un naža, ģērbies vecos svārkos ar vienu zeķi kājā, bet otru – klēpī. Dinters izteicās, ka «tas mums visiem – gods, ka kurzemnieks šie atnācis». Vēlāk Bergmani izbrīnīja septiņdesmitgadīgā Dintera enerģija, pārklaušīnot audzēkņus un nezaudējot spēkus 11 stundu garumā. Bergmanis citē arī Dintera vārdus: «Tā dzīvība viena jauna skolmeistara ir ar vienu skaidru straumi salīdzinājama, kas no iesākuma maza, pēc arvien vairāk svētības uz visām pusēm izsūta. – Daudzreiz tā skaidra straume (tā kā tas pie Reina upes), kas caur dublainu ezeru skrien, tomēr savu jauku skaidru dabu nesajauc, allaž skaidra paliek uz visu savu ceļu, svētību un labumu vairodama, pēdīgi ar pilnu varu tai pasaules jūrai, tai mūžībā iegāzās.» Mācību laikā Bergmanis piedzīvoja Dintera aiziešanu mūžībā.

Bergmanis lepojās, ka ir saglabājis godu savu skolotāju acīs, neapkaunojot pašcieņu ar nedar-

biem, kādu tik lielā jauniešu pulkā netrūkstot. Deksenes semināru, kurā ne tikai gatavoja skolotājus, bet arī audzināja jaunākā skolas vecuma bērnus, Bergmanis uzskatīja par labāko vācvalodīgajās zemēs. Semināristi strādāja arī pie bērnu mācīšanās, izmantojot «lasišanas mašīnu» – koka tāfeli, uz kuras izvietojami burti. Bergmaņa apbrīnu izpelnījās skolas bērnu labās zināšanas, kas vēl jo vairāk iedvesmoja viņu uz domām par skolas ierīkošanu dzimtenē. Izceļot mācībās apgūto vielu, Bergmanis akcentēja ne tikai zināšanas, bet arī prasmi «pats sevi atzīt». Tas, iespējams, bija lielākais studiju ieguvums.

Iepazīšanās ar plašāku pasauli

Lasot Bergmaņa vēstules, kļūstam par lieciniekiem viņa akulturācijas procesam Austrumprūsijā. Tie nav vienkārši ceļotāja pieredzējumi svešā zemē; tā ir latviešu zemnieka pirmā iepazīšanās ar plašāku pasauli, kurā it viss viņam šķiet pārsteidzošs. Viņš ar sajūsmu apmeklēja Kēnigsbergu, brīnīdamies par mūra ēkām, augstajiem torņiem, teātri, zvērudārzu un oranžerijām – un arī iegādājās melnbrūnus svārkus. Deksenes apkaimē Bergmanis bija pārsteigts par to, ka aršanā zirgu vietā tiek izmantoti vērsi, un novērtēja smalkos audumus, kurus vēra zemnieces.

Tomēr viņa skats uz Austrumprūsijas zemnieku paradumiem bija arī kritisks: Bergmanis saredzēja trūkumus dārzkopībā, lauksaimniecībā (grāvju trūcīgumā), zemnieku ēku arhitektūrā, paradumā nēsāt koka tupeles pastaļu vietā. Plašāk viņš vēstīja par kāda seminārista izvadīšanu, dodoties ceļā cauri Austrumprūsijas ciematiem, vērojot stārķu ligzdas un apstājoties pie piemiņas stēlas Napoleona kariem: «Netāl no šīs vietas viens pieminēšanas tornis, kur tie prūši 1813 zvērējuši tēvu zemi glābt, priekš tēvu zemes mirt. Še arī nogājām; smuka tornīte uz jauku apaļu kalniņu; mūs gan tāds gars, tādas domas nepildīja kā tos zvērētājus toreiz – tomēr es skaidri domājos, kā tas var būt bijis.»

Kopā ar skolotāju un sešiem semināra biedriem Bergmanis kājām devās uz Dancigu, sešas dienas mērojot 28 jūdzes. Pa ceļam Frauenburgā viņi aplūkoja Nikolaja Kopernika māju un kapavietu, Marienburgā – vācu ordeņa pili ar iespaidīgām vitrāžām. Ceļinieki viesojās arī baznīcās un skolotāju semināros, piemēram, Braunsbergā, «tai vecā pili seminārs priekš katoļu skolmeistariem, kurus mēs apmeklējām. Šie gan laipnīgi mums visu rādīja, bet man tomēr no viņiem bail bij; mans gars, kauču nomodā, priekš viņiem sarāvās. Ļoti smuki šeitā iekš katoļu baznīcas dziedāja, iekš kuras mēs labu brīdi palikām». Danciga atstāja uz Bergmani spēcīgu iespaidu: «Kādi cilvēku bari! Kāda skriešana un saukšana! Starpā atkal kāda ligsmība no cīruļiem un lakstīgalām! Piecu bēniņu ēkas, akmiņu trepes ar dzelzu un misiņu lēnēm, ar lielām apaļām akmiņa pumpām rāda no lielas bagātības.» Šim ceļojumam veltītais

Cilvēks kļūs par īstu cilvēku tikai tad, kad pratis atzīt pats sevi un Dieva likumus

rakstu cikls *Mans ceļš uz Dancigu*, šķiet, ir pirmais publicētais ceļojuma apraksts latviešu literatūrā.

Ilgas pēc mājām ir viens no galvenajiem un biežāk atkārtotajiem motīviem Bergmaņa vēstulēs. Kaut arī Deksenē viņš tika uzņemts ar godu un cilvēki, ar kuriem viņš tikās, bija draudzīgi noskaņoti, Bergmani nevilināja iespēja apmesties uz dzīvi svešajā zemē: «Kad mani spēki gurst, mana dzīvība baiļu pilna, mana dvēsele noskumusi, nekur mieru, atvieglināšanu vairs neredzu, tad tiešām pie Jums, pie saviem mīļiem mieru meklēju, tad tiešām to vecu dzīvokli, savas bērnu tekas, savu mīļu dārgu Čirauvu atceros; tad pie Jums, tēvs, mācītais, avots manas laimes, manas svētības, garā dodos, pie Jums atvieglināšanu atronu. (...) Ak, šī ir mana cerība, mana miera pils, manas dvēseles lielākā manta – tā svēta apzināšana savas mīļas tēvišķas; – tie mani svētāki prieki, kad pie Jums esmu, Jūsu mīļai tēva sirdij] garā sev tuvu jūtu.»

No attāluma vērojot norises dzimtenē, Bergmani satrauca poļu 1830. gada novembra sacelšanās – te viņš stingri atradās Krievijas impērijas pozīcijās – un holeras epidēmija. Interesēdamies par to, kā Kurzemē klājas Dunalkas muižas kungam, Bergmanis lūdza atgādināt tam par skolu iekārtošanas nepieciešamību. Viņš uzsvēra – cilvēks kļūs par īstu cilvēku tikai tad, kad pratis atzīt pats sevi un Dieva likumus: «Skolas! Skolas! Kur skaidras mācības valda un tā tumsība, kurā vēl tik daudz maldās – tiešām zudis.» Un citviet: «Es gaužām priecājos, ka Kurzeme arvien jo bagāta top jaukās baznīcās; dotu Dievs, ka arī tie Dieva vārda klausītāji pārjaunos – to jaunu cilvēku apģērbtu.» Šāds noskaņojums itin labi saskanēja ar Kurzemes mācītāja Konrāda Šulca aicinājumiem provinces muižniecībai sarosīties zemnieku skolu ierīkošanas labā. Šulcs par to atgādināja savā *Kurzemes stāstu grāmatā*, kas nāca klajā Jelgavā 1832. gadā un ir uzskatāma par pirmo latviešu lasītājiem adresēto Latvijas vēstures grāmatu, kurā aplūkoti notikumi no Baltijas kristianizācijas 13. gadsimtā līdz pat grāmatas izdošanas laikā aktuālajām politiskajām un sociālajām norisēm. Arī Šulcs raksta par «poļu dumpi» un holeras sērgu Kurzemē, šeit viņa un Bergmaņa nostāja pilnībā sakrīt. Jāteic, ka Andreja Bergmaņa dzīves gājums apliecināja, ka Šulca aicinājums latviešu zemniekiem «piespiežaties nu paši un dzenieties mudīgi pēc derīgas svētas gudrības un prāta cilāšanas»⁴ nav bez pamata.

Mācību gados Bergmanis nodarbojas arī ar dzejošanu, galvenokārt – atdzeju. *Latviešu Avīzēs* publicēti 13 viņa dzejoļi laika posmā no 1830. līdz 1833. gadam, to skaitā arī Fridriha Šillera dzejoļa *Cerība* atdzejojums, kas iekļāvās plašākā Veimāras klasikas tulkojumu virknē:

«Daudz runā un sapņo tie cilvēki / No labākām nākošām dienām, / Pēc zelta laikiem, kas jaukāki, / Redzam tos steidzam un skrienam. / Tā pasaul' top veca – atjaunojās / Ir cilvēku sirdis tās cerības.»

Šis bija laiks, kad dzejošanas – galvenokārt atdzejas – monopolu latvieši sāka pārņemt no vācbaltiešu mācītājiem. Tika tulkoti visdažādāko žanru teksti, nebūt neaprobežojoties tikai ar garīgajām dziesmām. Intelektuālais un emocionālais pacēlums Deksenē rosināja arī Bergmani iemēģināt roku dzejas mākslā, sacerot gan patriotisku, gan milas liriku.

Laikrakstā lasāmi arī citi Bergmaņa teksti – pa prozas sacerējumam vai praktiskiem padomiem un dažāda satura apceres. Piemēram, apcerējumā *Maniem brāļiem, kuriem kā rekrūšiem savu dzimteni jāatstāj* Bergmanis mēģināja iztīrīt rekrūšu ņemšanas problēmu, laikmetam raksturīgi aicinādams samierināties ar Dieva lēmumu un atgādinādams par to, ka ikviena pienākums ir aizsargāt savu tēvzemi. Starp citu, Bergmanis dzejoja arī vācu valodā, šie dzejoļi palikuši manuskriptā. Tas pats sakāms par Bergmaņa atmiņām (1849), kas veltītas viņa pirmajai mīlestībai.

Dusošā potenciāla atmodināšana

Atgriezies mājās, Bergmanis 1833. gadā kļuva par skolotāju Čiravas-Dzērves skolā. Šī privātā mācību iestāde, kas bija pilnībā atkarīga no muižnieka Manteifeļa labvēlības (viņš skolas vajadzībām nodeva Dzērves muižas kungu māju), kļuva par leģendu, pat tādu kā sekulāru svētceļojumu vietu. Faktiski tā funkcionēja kā pirmais Kurzemes skolotāju seminārs.

Kā liecina Volters, Bergmanis bija apveltīts ar izcilu skolotāja talantu, reliģiozitāti, maigu un pieticīgu raksturu. Viņš darbojās pēc Pestalocija metodēm, skolas programma aptvēra plašu tematu loku – lasīšanu, dziedāšanu, rēķināšanu, rakstīšanu, dabas mācību, vēsturi, ģeogrāfiju, reliģijas mācību, lielu uzsvāru liekot uz zināšanu praktisku pielietojumu dzīvē un muzikālo izglītību. Sagatavojot skolotājus, tiem tika mācīta vācu valoda. Līdz 19. gadsimta 40. gadiem Čiravas-Dzērves skolā tika gatavoti vairāk nekā 20 pirmie Kurzemes latviešu tautskolotāji. Antona Birkerta vārdiem sakot, «izglītības ceļš, pa kuru iet Bergmanis, latviešu inteligences vēsturē ir jauns, smelti tieši no ārzemes izglītības avotiem: 1) speciālā mācības iestādē, 2) no vācu literatūras, 3) no vācu kultūras».⁵ Turklāt Bergmanis Čiravā ierīkoja arī grāmatu tirdzniecības komisijas noliktavu.

Mācību iestādi apmeklēja tāli un tuvi viesi, muižnieki un mācītāji, no krievu kņazienes Dolgorukajas līdz Baltijas ģenerālgubernatoram Pālenam. Viesu vidū bija arī nākamais Valkas skolotāju semināra vadītājs Jānis Cimze. Krievu aristokrāti un Baltijas muižnieki veda uz skolu jauniešus, lai tie izmācītos par skolotājiem. Skola tika apspriesta presē kā parauga mācību iestāde. «Čiravas-Dzērves zemnieku skola ir spožākais punkts mūsu provinču vēsturē,» rakstīja Garlībs Merķelis. «Kaut tas mirdzētu ilgi, kaut nekad neizdzistu!»⁶ Kurzemes tautskolotāju gatavošanā Bergmanis kļuva par vienu no nacionālās atmo-

Valdošais laikmeta gars bija ticība progresam un izglītībai kā vitāli svarīgai tā daļai

Raksts izstrādāts VPP Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai projektā *Naratīvs, forma un balss: literatūras iesakņotība kultūrā un sabiedrībā* (VPP-LETONIKA-2022/3-0003).

das celmlaužiem, tomēr, kā redzēsim, kaut kādā mērā pret savu gribu.

Domājot par Bergmani, prātā nāk vācu ceļotāja Johana Georga Kola 1841. gada grāmata par Baltijas provincēm, kurās netrūkst asredzīgu vērojumumu par ikdienas dzīvi un sociālajām problēmām.⁷ Cita starpā Kols kā vērotājs no malas izsakās par latviešu tautas garīgo spēju dusošo potenciālu, kas varētu daudz ko sasniegt, ja tiktu atraisīts. Tā notika ar Bergmani. Šajā procesā liela nozīme bija humāni noskaņotajiem Baltijas vācu mācītājiem, kas ņēma savā aizbildniecībā talantīgus latviešus, palīdzēdami tiem spert pirmos soļus izglītībā. 19. gadsimta pirmā puse ir interesants laikmets, kurā latvieši pamazām pārņēma no vāciešiem latviskās kultūras un izglītības veidošanu. Tas nenorisinājās konfliktu vai opozīcijas ceļā, bet gan harmoniskā kopdarbībā.

Valdošais laikmeta gars bija ticība progresam un izglītībai kā vitāli svarīgai tā daļai. Bergmanis rakstīja, ka «tas laiks ir klāt, kur tās miglu mākoņas tumšas mulķības un briesmīgas netaisnības zudīs; jau pulks to vietu, kur mīlestība, gods, taisnība, skaidrāka Dieva atzišana zied, jau patecējusi gaiša saulīte mūsu žēlīga zemes tēva Nikolai; apkārt šīs lielas saulītes pulks zvaigzņiņu, kas mīlīgā gaismiņā savus svētus starus beidzamās paleijās vadīs. — Mēs dzīvojam laimīgākos laikos, pār mums valda viens visu žēlīgs miļlais tēvs, kas savā lielā valstī visu labu vēl un vairo; mūsu tēvu zemes goda krēsli sēd Nikolai, kas cilvēku aplaimošanu jau tūkstoškārtīgi izdarīt žēlīgi steidze. Tas laiks ir klāt, kur valdīšana un pavalstnieki atzīs: «tam vaijag citādi tapt!» tā mēs savu mērķi — mūžīgu mieru un laimi nesasniesim». Izteiktais lojalitātes apliecinājums imperatoram un visam «valdošajam namam» pieder pie laikmeta estētikas, tāpat kā autora jūsmīgi pacilatāis izteiksmes veids, kas mūsdienu lasītājam var šķist pārspīlēts, taču atspoguļo bīdermeiera laikam raksturīgo emocionalitāti, kas apvienojās ar pašaizliedzīgu darbu savu tautas brāļu labā. Andreja Bergmaņa mūžs iezīmēja būtisko pagrieziena punktu, kad rūpes par saviem tautas brāļiem nonāca pašu latviešu rokās.

Frāze «tam vaijag citādi tapt» var tikt uzlūkota kā 19. gadsimta pirmās puses kredo. Aizvien vairāk tika dibinātas skolas, auga pirmās latviešu inteliģences paaudzes, zemdegās gruzdēja savas līdzvērtības un nacionālā lepnuma apziņa. Brieda, kā sacījis vācbaltiešu kultūrvēsturnieks Jūlijs Ekarts, Baltijai tik raksturīgais rūgšanas process.

Palika krustcelēs

Un tomēr — pārmaiņas nenorisinājās vienā dienā. Ar laiku par Bergmaņa skolu ieskanējās skeptiskas balsis. Bergmaņa skolnieks Andrejs Spāģis jau no jaunlatviešu pozīcijām izteicās kritiski, ka skolai trūcis progresa gara un noteiktas metodes. Laikmets attīstījās straujāk nekā Bergmaņa mācību principi. Un Bergmanis nepiederēja pie opo-

zicionāriem. Viņa Kurzemes patriotisms bija arī Baltijas vāciešu patriotisms. Viņa lojalitāte mācītājiem un mērenajai tautas apgaismībai bija neie-dragājama. Sasniedzis 50 gadu sliekšni, Bergmanis ar skepsi vēroja jaunlatviešu aktivitātes. Kā precīzi atzīmē Andrejs Vičs, Bergmanim piemita «nacionālisms (ja vispāri šis vārds te ir vietā) no kungu žēlastības...»⁸

Bergmaņa mūža otro pusi aptumšoja dažādas likstas skolotāja darbā un privātajā dzīvē, tāpat ieslīgšana aizvien pieaugošā pagurumā un melanholijā. Daļēju ieskatu tajā sniedz Bergmaņa vācu valodā sarakstītās intīmās dienasgrāmatas, kuras pārstāstītas un komentētas grāmatā *Tautskolas līdumnieki Kurzemē*, ieskicējot perspektīvas turpmākiem pētījumiem — bet tā jau būtu atsevišķa raksta tēma.

19. gadsimta 40. gados, skolas slavai mazinoties, Bergmanis apsvēra ideju pāriet uz Irlavas skolotāju semināru, kas tā arī neistenojās. Leģenda pamazām saira. Vai Bergmanis jutās izsmēlis savu potenciālu un svešs jaunajam laikmetam? Nekad neaizmirsdams mācītāju un muižnieku labvēlību, viņš pārstāvēja īpašu bīdermeiera laika kompromisa mentalitāti: balansēja uz robežas starp latviešiem un vāciešiem, centās iemiesot harmoniskas attiecības starp abām pusēm un, pārfrāzējot tolaik izplatīto potēšanas metaforu, bija latviešu tautas zars, kas uzpotēts uz vācu celma. Bergmanis tā arī palika krustcelēs. Krustcelēs starp vācisko un latvisko tobrīd atradās arī latviešu kultūras nākotnes izredzes. Tāpēc stāsts par Bergmani ir zīmīga liecība tām pārbīdēm un svārstībām, kas padara 19. gadsimta pirmās puses vēsturi interesantu arī šodien. ■

¹ Ludis Bērziņš. *Tautskolas līdumnieki Kurzemē: Jāņa Voltera un skolotāju skolotāja Andreja Bergmaņa piemiņai sakarā ar Cīravas-Dzērves skolas simts gadu darbības atceri (1833—1933)*. Rīga: Izglītības ministrija, 1933. 7. lpp.

² Aija Taimiņa (sast.). *Garlībs Merķelis: rokraksti, seniespiedumi, grafikas darbi*. Rīga: LNB, 2021. 405.—406. lpp.

³ Ludis Bērziņš. *Tautskolas līdumnieki*. 19. lpp.

⁴ Konrāds Šulcs. *Kurzemes stāstu grāmata jeb Tādu lietu izteikšana, kas vērā liekamas un Kurzemē notikušas no veciem laikiem līdz mūsu dienām*. Jelgava: J. F. Stefenhāgens, 1832. 163. lpp.

⁵ Antons Birkerts. *Latviešu inteliģence savās cīņās un gaitās*. II sējums. Rīga: A. Raņķis, 1927. 129. lpp.

⁶ Aija Taimiņa. *Garlībs Merķelis*, 404. lpp. A. Taimiņas tulkojums no vācu valodas.

⁷ Johann Georg Kohl. *Die deutsch-russischen Ostseeprovinzen oder Natur und Völkerleben in Kur-, Liv- und Esthland. I—II*. Dresden/Leipzig: in der Arnoldischen Buchhandlung, 1841.

⁸ Andrejs Vičs. *Latviešu skolu vēsture. Otrā grāmata: Kurzeme no 1800. līdz 1885. gadam*. Rīga: RLB Derīgu grāmatu nodaļa, 1926. 61. lpp.

Zita Kārkla

Sievietes ceļā

Pirmo ceļojumu aprakstu autores rakstījušas par tuvām un tālām zemēm

Zita Kārkla,
literatūrzinātniece,
Dr. philol., LU LFMI
pētniece. Monogrāfijas
lemiesošanās.
Sievišķās
subjektivitātes
ģenealoģija latviešu
rakstnieču prozā (2022)
autore. Pētnieciskās
intereses saistītas ar
sieviešu rakstniecību un
feminismu.

19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā visā pasaulē strauji pieauga sieviešu ceļotāju skaits. To sekmēja ekonomiskā rosība – bruģētu ceļu būvniecība, dzelzceļa un tvaikoņu satiksmes attīstība, kas padarīja ceļošanu drošāku, ērtāku un samazināja tai nepieciešamos izdevumus, ar pārvietošanos saistītās infrastruktūras modernizēšana. Būtiska bija sieviešu tieksme pēc izglītības, personības attīstības iespējām, pašapziņas pieaugums un prasība pēc sociālas emancipācijas. Ceļojot sievietes varēja izbaudīt kaut daļēju neatkarību, īstenot zināmu sociālo ietekmi un autoritāti.

Tāpēc arī latviešu periodikā 19. gadsimta pēdējās desmitgadēs līdzās vīriešu ceļojumu aprakstiem sāka parādīties sieviešu rakstītas ceļojumu piezīmes, kas liecina par straujām kultūras, ekonomiskajām un sociālajām pārmaiņām latviešu sabiedrībā.

Sieviešu ceļojumu iemesli bija dažādi, lielākoties viņas ceļoja ar konkrētu mērķi – kā pavadones, meitas, māsas, sievas, bet visbiežāk kā guvernantes, taču arī kā emigrantes, kas meklēja labākus vai drošākus dzīves apstākļus; tāpat sievietes ceļoja veselības uzlabošanas un atpūtas nolūkos.

Šajā rakstā aplūkotās piecas autores, kuru ceļojumu piezīmes periodikā publicētas no 1878. līdz 1901. gadam, pārstāv sociāli privileģētu grupu. Lai arī par viņu biogrāfijām zināms ļoti maz, nav noliedzams, ka viņas bijušas spilgtas personības. Daudzu citu talantīgu sieviešu par ceļojumiem rakstītais bieži palicis privātās vēstulēs, dienasgrāmatās un memuāros, turklāt sievietes no mazāk privileģētām sociālām grupām savus ceļojumu iespaidus nemaz netika pierakstījušas.

Dienasgrāmatas tolaik bija diezgan tradicionāls iespaidu pierakstīšanas veids. Latviešu dziesminiece Reinovsku Katrīna (1845–1923), kuru raksturoja kā noteiktu, patstāvīgu un uzņēmīgu, ilgodamās redzēt svešas zemes, «pret

mātes gribu 1869. gada 30. oktobrī dodas uz Pēterpili. Uzglabājusies vēl viņas dienasgrāmatiņā. Te viņa atzīmējusi savus ceļojuma iespaidus». (L. Brante. *Reinovsku Katrīnas dzīves gājums. Latviē, 1.02.1938.*)

Ceļojumu piezīmes atrodamas arī to latviešu sieviešu vēstulēs, kuras darbu meklēja plašajā Krievijas impērijā un pēcāk rakstīja uz mājām tuviniekiem. «Sievietēm darba izredzes ārpus mājas toreiz bij vājas. Kas gribēja pati sev maizi nopelnīt, parasti aizklida uz plašo Krieviju. Latviešu meitenes, kas prata vācu valodu, arvien tur kādu darbu atrada,» raksta Antonija Bērziņa, pazīstama arī kā literāte Antija (1877–1967), kura 1894. gadā pēc Limbažu meiteņu skolas beigšanas devās uz Kijivu, lai meklētu tur mājskolotājas vietu. Viņas nepublicētās atmiņas *Sen pagājušu dienu miņai* ļauj ieskatīties šajā dzīves posmā.¹

Ceļā, ja arī ne ceļojumā, 19. gadsimta beigū daļā un 20. gadsimta sākumā atradās daudzas jo daudzas sievietes. Ievērojami vairāk, nekā mēs jebkad spēsim aptvert un izziņāt.

Minna Freimane: Kaukāzs, Rietumeiropa un Ēģipte

Ziņas par pirmās latviešu ceļojumu aprakstu autores Minnas Freimanes (1847–?) biogrāfiju ir skopas: dzimusi 1847. gada 12. oktobrī Jurgumuižā Cīravā. Viņas tēvs Fricis Freimanis bija Jurgumuižas vagars, bet māte Bille – Ruņģu māju saimnieka Andreja Sniķera audzumeita.² 1877. gadā Minna Freimane kā krievu virsnieka ģimenes mājskolotāja uzturējās Kaukāzā, un 1878. gadā laikrakstā *Baltijas Vēstnesis* turpinājumos publicēts viņas Kaukāza iespaidu apraksts *Iz Kaukāzijas*. Zināms, ka Minna Freimane bijusi Cīravas baronietes kambarjumprava un kopā ar baronesi daudz ceļojusi.

1879. gada novembrī Minna Freimane cauri Rietumeiropai devās ceļojumā uz Ēģipti. Ceļojuma piezīmes *No Baltijas – tālā svešumā*, kurās aprakstīti iespāidi Vācijas, Francijas un Itālijas pilsetās, turpinājumos publicētas laikrakstā *Baltijas Vēstnesis* 1880. gadā. Savukārt Ēģiptes ceļojuma piezīmes tajā pašā gadā publicētas laikrakstā *Latviešu Avīzes*. Atgriezies no Ēģiptes, ceļotāja ziedoja priekšmetus Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas organizētajam muzejam un uzstājās ar publiskām lekcijām par ceļojumā piedzīvoto. Viņas ceļojumu apraksti, kas aptver plašu teritoriju, vēlāk izdoti grāmatā *Par piemiņu. Ceļa apraksti* (Liepāja: K. Ukstiņa apgāds, 1884). 1883. gadā Minna Freimane atkārtoti atgriezās Kaukāzā un *Baltijas Vēstnesī* turpinājumos publicēja aprakstus *Pa Volgas upi uz Kaukāziju* (1884) un *Dagestānā* (1886).

Kaut arī Minna Freimane raksta – «Bieži nožēloju, ka man nav Kaudzītes Reiņa un Matīsa spalvas, lai arī varētu tik jauki aprakstīt savus ceļojumus» – viņas ceļojumu piezīmes ir dzīvi un saistoši uzrakstītas, un to var izskaidrot gan

Pie piramides aizgājuse, aizmaksāju Šeiham — beduīnu virsniekam — rubli, lai man dotu pavadoņus, kas palīdzētu uzkāpt uz piramidi

ar autores aso uztveri, zinātkāri, mērķtiecīgo un drosmīgo raksturu, gan ar spēju tekstā labi izteikt pieredzēto. Ēģiptē viņa kāpj piramidās, tuksnesī uz kamieļa jā karavānas priekšgalā un dodas hienu un šakāļu medībās. Savas ceļojumu piezīmes Minna Freimane rakstīja ar lielu atbildības sajūtu, un mērķis bija viens: apskatīt, izziņāt un atstāt latviešu lasītājam to, ko pati ceļā uzzinājusi: «Pie piramides aizgājuse, aizmaksāju Šeiham — beduīnu virsniekam — rubli, lai man dotu pavadoņus, kas palīdzētu uzkāpt uz piramidi. Dabūju trīs pavadoņus jeb paligus un kāpu augšā. Kāpdama gribēju izskaitīt kāpienus. Izskaitīju gan līdz 200, bet tālāk nevarēju dēļ tā, ka skaitlis sajuka no vienādām *bakschis* dziesmām, ar kurām pavadoņi nejauki aprūtināja mani. Bij arī ko kāpt, līdz tapu galā; bez tam vēl bija jānotura vienā rokā šņore, kuras vienu galu pie zemes biju piesējusi, lai varētu izmērot piramides augstumu.»

Viņas sabiedriski aktīvās un redzamās darbības laiks bijis īss, tālāku ziņu par autores dzīvi trūkst, taču apraksti liecina par vēlmi un apņēmību nostiprināties kā neatkarīgai sievietei ceļotājai, kas tolaik ir netipiski.

Marija Medinska-Valdemāre: Dienvidkrievija

1865. gadā pēc šķiršanās no vīra rakstniece Marija Medinska-Valdemāre (1830–1887) devās uz Tīgodas muižu Novgorodas guberņā, kuras īpašnieks bija viņas brālis Krišjānis Valdemārs. Marija kļuva par latviešu kolonistiem dibinātās muižas pārvaldnieci un tur arī nodarbojās ar rakstniecību. Taču pārraugāmā saimniecība bija liela, tajā trūka strādnieku, ražas bija zemas, nomācoša bija kolonistu neapmierinātība un nemitīgie konflikti. Saimniecisko grūtību spiesta un meklējot labākus dzīves apstākļus, Marija Medinska-Valdemāre 1882. gadā pameta Tīgodas muižu un pārcēlās uz Aksaju.

1884. gadā žurnālā *Rota* tika publicēti viņas ne pārāk garie ceļojuma apraksti *Vēstules «Rotai»*, «ko cien. tautiete M. M. iz Dienvīdus Krievijas laiduse» — autore tajos apraksta Dienvīdus Krievijas ļaužu ieražas un lielākās pilsētas. Adresējot šo tekstu tautietēm dzimtenē, Marija Medinska-Valdemāre domā par lauku sievietes stāvokli, kuru pati labi pazīst: tam raksturīgs smags, nemitīgs darbs saimniecībā, brīvā laika un izglītības trūkums. Līdzīgi kā abu grāmatu priekšvārdos, arī vēstuļu ievadā viņa pauž rūpes par sievieti «gara izglītību», aicinot tautietes tiekties pēc tās ar laikrakstu un žurnālu palīdzību. Viņas publikāciju mērķis ir sniegt jaunas zināšanas: «Lai nu gan tēvijā jau dažas tautietes, kas ceļojušas un par saviem piedzīvojumiem daudz ko stāstījušas, tad taču zinu, ka vēl vairāk tādu, kas, savā dzimtenē mūžu nodzīvodamas, arī dažu labu reizi ilgojas ko zināt un dzirdēt no citu ļaužu dzīves.»

Aprakstos jaušama autores pieredze lielas saimniecības vadīšanā — viņa raksta par labību, iegūtās ražas pārdošanu tirgū, augļu dārzu ierīkošanu; pievēršas praktiskiem ikdienas dzīves vērojumiem, īpašu uzmanību veltot sieviešu darbiem. Pretstatā baltietēm, kas garajos rudenos strādā rokdarbus, sievietes Dienvīdus Krievijā ne vērpj, ne auž, to dara fabrikas strādnieki; rokdarbu vietā viņas vāra ziemai sīrupus no arbūziem un melonēm.

Par pieminēšanas vērtu autore uzskatījusi atšķirīgo Dienvīdus Krievijas klimatu: «Trešo vasaru šai pusē dzīvodama, ievēroju, ka arvienu augusta mēnesi kādas pāri nedēļu ir lietūs laiks, kas tad visu nokaltušo dzīvību kā no jauna modina. Dažā dārzā tad redz tāpat kā pavasari atkal cerenes un rozes ziedam, pat dažī augļu koki pa otru reizi pušķojas ziediem.»

Viņa apraksta Rostovu, kas «tirgošanai ir tikpat svarīga kā Baltijā Rīga». «Tāpat kā tur, ļaužu gūzma vienmēr kust arī še, kā krievi saka, pilsēta vārās no ļaudīm.» Savukārt Jaunčerkaska (Novočerkaska) pārsteidz ar tīrām, platām ielām un jaukiem dārziem: «augstā kalnā būvēta, tā ka no pilsētas dārza uz leju var pārredzēt daudz verstu tālu, kur Aksajas upe liču loču kā sudraba lenta spīguļodama dodas pa zaļu klajumu uz Donas lielupi.»

Vēstule «Rotai» ir pēdējais Marijas Medinskas-Valdemāres dzīves laikā publicētais darbs. Arī Aksajā dzīvojot, viņu nomāc sadzīves rūpes, un literārajam darbam laika neatliek. Vairākus gadus pēc viņas nāves *Saimniecību un zeltņu kalendārā* publicēts dzejolis *Brīvība* un nepabeigtais stāsts *Sērdienīte*, kura galvenā tēma ir sievietes liktenis un viņu ilgas pēc izglītības, kas cieši sasauca ar autores pašas biogrāfiju.

Piliņu Katrīna: Rietumeiropa un Āzija

Vienīgās liecības par mājskolotājas un ceļojumu aprakstu autores kurzemnieces Piliņu Katrīnas (?–?) personību atrodamas vēstulēs, kuras viņa ar kādu vidutāju no ceļojumiem piesūtījusi *Dienas Lapas* redakcijai un kas publicētas laikrakstos *Dienas Lapas Feļetona Turpinājums* un *Balss* no 1891. līdz 1893. gadam. Katrīna vairākus gadus uzturējusies Vācijā, apeļojusi arī Austriju un Franciju un «īsi un diezgan pievilcīgi» pierakstījusi savus spilgtākos iespaidus.

Piliņu Katrīnas ceļojumu piezīmes sākas 1885. gada maijā ar došanos no Pēterburgas uz Berlīni. Iespējams, viņa bijusi viena no Pāvela Šuvalova (*Павел Андреевич Шувалов*, 1830–1908), Krievijas impērijas valstsvīra, kalpotājiem, un laikā no 1885. līdz 1894. gadam Šuvalovs Berlīnē rezidēja kā vēstnieks, tomēr precīzākas informācijas trūkst. Dzīvojot Berlīnē, Katrīna daudz ceļojusi kopā ar kādu darba biedreni. Šie abu patstāvīgie ceļojumi liecina, ka Eiropā 19. gadsimta beigās ceļot varēja atļauties dažādu sociālo slāņu pārstāvj.

Bijām iegājuši jau mākoņos. Kā cita citu ķerdamas, kā grūstīdamās skrēja šīs lielās miglas figūras pār kalniem un aizām

Braucienу mērķis bijis ievēribas cienīgu vietu un muzeju apskatīšana, arī atpūta. 1886. gada jūnijā Piliņu Katrīna kopā ar biedreni dodas uz Drēzdeni un netālu esošo Saksijas Šveici, 1887. gada augustā — uz Parīzi, kur uzturas piecas dienas, apskata Parīzes Dievmātes katedrāli un Luvru, bet vakaros apmeklē teātri vai staigā pa ielām, «uz kurām bez maksas var diezgan ko redzēt». Tālāk ceļojums ved uz Bordo, taču vienīgais, ko ceļotāja redz, ir lielās vīna mucas, kas visur sakrautas, jo «mana biedrene braucot saslīma, tādēļ nevarēju iziet laukā». Piliņu Katrīna ceļo laikā, kad sievietei vienai staigāt pa pilsētu neklājas.

1889. gada maijā viņa no Berlīnes dodas uz Minheni un tālāk uz Dienvidu Bavārijas Alpiem, jūlijā apmeklē Mocarta dzimteni Zalcburgu, bet augustā ir Karlsbādē. Ceļojumu spilgtāko pirmiespaidu mozaīku veido arī sastaptie ļaudis — īpaša loma ir nejausiem ceļabiedriem, kas kopējo ceļa posmu var padarīt garlaicīgu, ja ir «mēmi bez kustēšanās kā mūmijas», vai, gluži otrādi, interesantu, kā, piemēram, «teātra spēlētāji, kuri par savu teātra dzīvi stāstīja daudz jautru nostāstu».

1891. gada martā Piliņu Katrīna kā mājskolotāja dodas līdz virsniņenera ģimenei no Odesas uz Vladivostoku. Viņas ceļojuma piezīmes *Brauciens ap Āzijas pasaules daļu* vēsta par braucienу ar tvaikoni, pa ceļam arī piestājot krastā un apskatot Portsaidu, Suecu, Šrilanku, Singapūru, Honkongu, Nagasaki u. c. pilsētas. Viņa apraksta dabas ainavas, ļaužu drūzmas ostu pilsētās, vēro angļu kolonistu ērto dzīvi, izpēta dažādu reliģiju tempļus, stāsta par ziloņu ķeršanu un teātra apmeklējumu Singapūrā, izgaršo siltzemu augļus: «Banāne ir garens ar dzeltenu mizu; viela bez sēklām, visa ēdama un smeķē gluži pēc marmelādes un ir ar visai stipru smaržu.»

Piestājot Kolombo, «pilsēta pazūd zaļumu un puķu vidū: kur vien paskaties, zied kuplas Ķīnas rozes un kamēlijas; slaikie kokosa palmi ar kuplajām galotnēm no augļu daudzuma saliecas. Tur būs līdz 30 palmu sugām. Priekš botāniķa un pazinēja tur būtu liels, interesants darba lauks. Mēs, no pilsētas izbraucot, atstājām fūrmani un, nebēdādamies par patiesi svilošo karstumu, gājām kājām lielus gabalus, par brīnumīgi jauko dabu priecādamies.» Jūtams, ka autore ceļošanas pieredze ir kļuvusi ievērojami lielāka, un spilgtākie iespaidi nereti tiek papildināti ar informāciju par apmeklētajām vietām un to vēsturi. Piliņu Katrīnas ceļojumu vēstules beidzas ar ierašanos Vladivostokā, tālāku ziņu par viņas likteni trūkst.

Marija Jēgere-Šmite: Austrumāzija

Plašu aprakstu par Austrumāziju *Pa tālajiem Austrumiem* (1900—1901) *Mājas Viesa Mēnešrakstā* publicēja Marija Jēgere-Šmite, kura divarpus gadus (1896—1899) uzturējās Pekinā Ķīnā un kopā

ar vīru, profesoru, valodnieku, etnogrāfu, folkloristu un sinologu Pēteri Šmitu (1869—1938) apceļoja Koreju un Japānu.³ Viņa balstās uz tiešu svešās zemes pieredzi un drošiem informācijas avotiem, jo ceļo kopā ar trim profesoriem, kuri stāsta par saviem pētījumiem. Teksta mērķis ir vairot latviešu lasītāja zināšanas, labojot citu ceļotāju kļūdainos tekstus par Āziju, «kuri pa laikam mēdz būt ne vien ļoti pavirši, bet arī ar tišiem meliem un rupjiem pārpratumiem pildīti».

Aprakstu Marija Jēgere-Šmite sāk ar vispārīgu pārskatu par Korejas un Japānas vēsturi, politiku, ģeogrāfiju, ekonomiku un kultūru. Taču viņas vēstījumā netrūkst arī izjustu redzes gleznu, piemēram, par Japānu, dodoties augšup kalnos: «No iesākuma ceļa apkārtnē mums rādīja gandrīz tik variantus no jau agrāki redzētiem skatiem, tikai pastāvīgi ceļoties uz augšu no vienas nokalnes uz otru un priekšā redzot arvien jaunus augstumus, ceļš mums izlikās gluži vai bezgalīgs. Pēc gandrīz pāra stundu ceļojuma sākām vērot pārmaiņu. Gaiss beidzot sāka tīpt, debess mākties, un arvien stiprāki sajūtām vēsu mitrumu. Te jau parādījās šķidra migliņa, kura palika arvien biežāka, kamēr beidzot veseli miglas slāņi kā milzeņu ēnas sāka viņņot mums garām. Bijām iegājuši jau mākoņos. Kā cita citu ķerdamas, kā grūstīdamās skrēja šīs lielās miglas figūras pār kalniem un aizām. Vispārīm ieslēgts ar necaurredzamu tvaiku, cilvēks jūtas kā citādā pasaulē un miglas kustībā domās sāk meklēt pēc savādas pārdabības dzīvības.»

Marijas Jēgeres-Šmites piezīmes par Austrumāziju atrodamas arī citos periodiskajos izdevumos, un viņa, tāpat kā Minna Freimane, sniegusi publiskus priekšlasījumus, uzstājusies ar lekcijām par Japānu un Koreju, plašāk aplūkojot arī Tālo Austrumu sievietes stāvokli sabiedrībā.

Hermīne Zālīte: Rietumeiropa

Aktīva bija arī Hermīne Zālīte (1858—1932), kura ceļoja kopā ar brāli, profesoru Kārli Balodi (1864—1931) un vīru, publicistu un redaktoru Pēteri Zālīti (1864—1939). 1895. gada pavasarī viņa Berlīnē un Minhenē apguva moderna žurnāla veidošanai nepieciešamo autotipiju un cinkogrāfiju (vēlāk Hermīne Zālīte rūpējās par izdevuma *Mājas Viesa Mēnešraksts* ilustratīvo noformējumu) un kopā ar brāli Kārli Balodi apceļoja Vāciju, Austriju, Franciju, Itāliju, Šveici un Holandi.

Ceļojumu apraksts *Uz Dienvidiem* turpinājumos publicēts žurnālā *Mājas Viesis* (1895). Tajā aprakstītais ceļojuma maršruts ved no Minhenes uz Tiroli, Gardas ezeru un tālāk uz Itālijas dienvidiem: Veronu, Florenci un Romu, kas pārspēj visu iepriekš redzēto un piedzīvoto. «Lai gan jau vairākus mēnešus bijām, pa mākslas pilsētām ceļojot, izlutināti, kā arī ar dabas jaukumiem apraduši, tad tomēr Roma, Roma mums deva nesalīdzināmi jauku baudījumu. (..) Skaistajā, māk-

Pirms nobraucām Romā, jau bijām ar tās plānu labi iepazīnušies un tādi varējām Romu labi izstaigāt

slas bagātajā Florencē domājām: ko būtu līdzējis viss garais ceļojums pa Vāciju, Austriju, Tiroli un Šveici, ja Florence mums būtu palikusi neredzēta — bet Roma visu to vēl nesalīdzināmi pārspēj.»

Aprakstā liela uzmanība pievērsta mākslas darbiem Minhenes muzejos, Florencē, bet jo īpaši Romā. Ceļojumam Hermīne Zālīte ir gatavojusies: «kad esi jau iepriekš caur aprakstiem un nobildējumiem mākslas darbus krietni studējis, tad baudījums nesalīdzināmi jaukāks un interesantāks, jo nu patiesībā vari to skatīt, pēc kā jau sen ilgojies». Arī pilsētu plānus: «Pirms nobraucām Romā, jau bijām ar tās plānu labi iepazīnušies un tādi varējām Romu tikpat labi izstaigāt — bez kā būtu vadonis jāpieņem — kā savas dzimtenes pilsētu Rīgu.»

Blakus jūsmīgiem muzeju iespaidiem viņa neaizmirst vēstīt arī par ceļojuma praktiskajām detaļām — cik maksā naktsmitne, ēdiens, transports, muzeju ieejas biļetes. Ceļvežos minēto informāciju viņa savā aprakstā latviešu lasītājiem labo: «Ceļa rādītāja grāmatā gan stāv, ka, pa Itāliju ceļojot, jāreķina 25 liras, ap 10 rubļu uz personas par dienu un, ja ceļojot arī dāmas līdz, tad vēl daudz vairāk, var tomēr droši iztikt ar pusi tik daudz izdevumu, pat ar smalkām kundzēm kopā ceļojot. Saprotams, ja šīs kundzes sāk sev rotas lietas pirkt, tas jāskaita īpaši, tad tiek drīz no lielām naudas summām vaļā.»

1900. gada vasarā Hermīne Zālīte kopā ar vīru Pēteri Zālīti klausījās lekcijas Berlīnes Universitātē un pēc semestra beigām abi kopā devās uz Parīzi, lai apmeklētu Parīzes pasaules izstādi.⁴ Apraksts *Uz Parīzi, uz pasaules izstādi (Mājas Viesis, 1900)* vēsta par ceļošanu kā nozīmīgu pašizglītošanās daļu. Tas publicēts desmit turpinājumos un ir bagāts gan ar subjektīviem iespaidiem un vērojumiem, gan arī ar praktiskiem ceļojuma padomiem. Autore īpaši mudināja ceļot sievietes, norādot, ka ceļojumam grezni tērpi nav vajadzīgi un līdz ar to arī nauda nav nepieciešama tik liela, kā ierasts domāt.

Savās interesēs

20. gadsimta sākumā arvien vairāk latviešu sievietes ceļoja vairs ne kā kompanjones, bet vienas un savās interesēs: meklēja izglītības iespējas, baudīja Rietumeiropas kultūru, uzturējās kūrortos un sanatorijās u. tml. Ceļojumu aprakstos līdzās detalizēti reālistiskiem un informējošiem vēstījumiem lasāmi individuālas pieredzes atainojumi.

1901. gadā Anna Rūmane-Ķeniņa (1877–1950), tolaik skolotāja, vēlāk arī literāte, sabiedriskā un politiskā darbiniece, uz dažiem mēnešiem dodas uz Austriju, Šveici un Ziemeļitāliju. Itāļu kūrortā Ospedaletti, kur viņa pavada vairākas nedēļas, uzrakstīta lirisku tēlojumu virkne *Iz Dienvidiem (Pēterburgas Avizes, 1902)*, kas iezīmē viņas literārās darbības sākumu.

Antonija Lūkina (1876–1942), vēlāk pazista-

ma kā rakstniece Ivande Kaija, gadsimta sākumā brauc uz Berni, lai klausītos filozofijas, kultūras un literatūras vēstures lekcijas, bet 1910. gada rudenī dodas uz ārzemēm, lai redzētu Romu un klausītos lekcijas Sorbonnas Žurnālistu skolā Parīzē. Taču nozīmīgākais viņas ceļojuma mērķis ir dzejnieku Aspazijas un Raiņa sastapšana Kastaņolā. Aprakstā *Vagonā no Cirihas līdz Lugano (Dzimtenes Vēstnesis, 1910)* vēstīts par viņas braucienienu vilcienā.

Māksliniece un skolotāja Lilija Sērmūkša (1882–?), atvērusi savu zīmēšanas un gleznošanas studiju, 1909. gada vasarā ceļo, izvēloties vienu no Krievu tehnisko zinību izplatīšanas biedrības Maskavā mācību nodaļas piedāvātajiem vasaras ekskursiju maršrutiem skolotājiem. 1911. gadā laikrakstā *Dzimtenes Vēstnesis* publicēts viņas apraksts *Ceļojums pa Turciju, Grieķiju, Ēģipti, Palestīnu, Sīriju un Bulgāriju*. No tā iespējams gūt precīzu priekšstatu par viņas ļoti intensīvo ceļojumu gandrīz divu mēnešu garumā.

Savukārt rakstniece un skolotāja Angelika Gailīte ar skolotāju ekskursiju no Maskavas 1914. gada vasarā apceļo Itāliju. Viņas ceļojuma piezīmes, kurās dominē ceļojuma izraisītais iekšējais pārdzīvojums, publicētas grāmatā *Vērojumi un sapņojumi* (1920).

Nereti tieši došanās prom no mājām sniedza sievietēm tādu brīvību, kāda ikdienišķajā vidē tām nebija iespējama. Ceļojuma apraksta forma pieļāva gan selektīvu faktu izklāstu, gan personiskās pieredzes iekļaušanu tekstā, akceptējot gan racionālu, gan emocionālu reakciju uz redzēto un piedzīvoto. Publikācija laikrakstā tekstu padarīja vēl nozīmīgāku, un to tiražēja, ienākot daudzu lasītāju mājās un prātos. ■

¹ Antija. *Sen pagājušu dienu miņai*. RMM krājums, rokraksts, 1959. g. Nr. 496378.

² Esmu pateicīga dzimtu pētniecei Dacei Alsbergai, kura precizēja dažus faktus par Minnas Freimanes dzīves gaitu.

³ Esmu pateicīga Letonikas un Baltijas centra ekspertam Georgijam Dunajevam par norādi uz Marijas Šmites ceļojumu aprakstiem. Plašāks Georgija Dunajeva raksts par Mariju Šmiti top un tiks publicēts LNB Zinātnisko rakstu 10. sējumā.

⁴ 1900. gadā no aprīļa līdz novembrim Parīzē notiek pasaules izstāde, kurā tiek atzīmēti pagājušā gadsimta sasniegumi ar skatu nākotnē. Izstādi apmeklēja gandrīz 50 miljoni cilvēku, un tajā tiek parādīti daudzi tehnoloģiski jauninājumi, to skaitā dīzeļdzinēji, runājošās filmas, eskalatori un telegrāfs.

Raksts sagatavots ERAF pēcdoktorantūras pētniecības projektā *Ķermeņa ģeogrāfijas: latviešu sieviešu rakstniecības vēsture* (Nr. 1.1.1.2./VIAA/3/19/430).

Šogad žurnāla pēdējā lapa atvēlēta pēc *Domuzīmes* rosinātas tēmas tapušam dzejolim vai īsam dzejas ciklam

Kristiāna Šuksta

Uzvarētāja nākamais rīts

Kristiāna Šuksta ir dzejniece un dažādu ar literatūru saistītu projektu dalībniece un organizatore. Šobrīd daļēji dzīvo Rīgā, daļēji — Viesītē, strādā Latvijas Nacionālajā kultūras centrā. Dzeju raksta kopš 2015. gada un pašlaik veido debijas krājumu.

Publicitātes foto

I
esmu gulējusi tik cieši
ka uz rokām ir tulznas

iemērcu plaukstu glāzē
tā iekrāsojas vinsarkana
joprojām garšo pēc ūdens

kur ir mans spēka nezūdamības likums

cenšos neskatīties ārā pa logu
baidos atklāt —
joprojām jāsasprindzina redze
lai ieraudzītu kaut ko citādi

II
ja esi varējis izlemt
iesaistīties
ja šķiet ka esi kļuvis labāks
un joprojām vēlies būt stiprs

tā nav bijusi cīņa

un tu neesi varējis uzvarēt